Devdasi – odia novel -

shrimati vajayani das

ਦੇਵਦਾਸੀ

(ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਉੜੀਆ ਨਾਵਲ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਪ੍ਰੋਟੋ-ਤਿਉਹਾਰ

ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਮਲਾਨ ਨੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਨ੍ਹਿਆ।

ਦੇਵਦਾਸੀ ਮੁਕਤਾ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਦੇ ਬਣੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਘੀ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਐਨੇ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਏਨੇ ਮਨਮੋਹਣੇ ਪਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਐਨੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ! ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ! ਅੱਜ ਕੰਨਾਂ ਕੋਲ ਝਾਕਦੇ ਕੁਝ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ-ਦੇਵਦਾਸੀ ਮੁਕਤਾ, ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸੈੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ? ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰੋਗੇ?

ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਮੁੱਢਲਾ ਸਵਾਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਧੁੰਦਲਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਲੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੂੰਝੋ।

ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਧੁੰਦਲਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਧੂੜ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਦਾਸੀ ਦੇਵਦੱਤਾ ਆ ਕੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਅਜੀਬ ਚੀਜ਼ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੈ! ਜੋ ਸਦਾ ਹੱਸਮੁੱਖ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਜ ਕਿਉਂ

ਫਿਕਰਮੰਦ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ? ਦੇਵਦੱਤ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ
- "ਦੀਦੀ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ?"

ਉਹ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ ਦੱਤਾ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਤੇ ਧੂੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਧੁੰਦਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।"

ਦੇਵਦੱਤਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਆਂਚਲ ਨਾਲ ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੀਆਂ, 'ਦੇਖ, ਹੁਣ ਧੂੜ ਹੈ, ਦੀਦੀ?'

ਸੱਚ ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਦੁੱਧੀ ਗੋਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ! ਕਾਲੇ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਵਾਲ, ਕਮਲ ਵਰਗੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਵਰਗੀਆਂ ਭਰਵੀਆਂ, ਤਿਲ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਰਗੀ ਨੱਕ! ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਜ਼ੇ ਗੁਲਾਬ ਵਾਂਗ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਅੱਧੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ। ਨਿਰਪੱਖ ਵੱਛਾ! ਅੱਜ ਵੀ ਮਹਿਕਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਪਦਮਾਵਨ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਝੰਡੇ ਗੱਡਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਕੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਏ ਹੰਝੂਆਂ ਕਾਰਨ ਸਭ ਕੁਝ ਧੁੰਦਲਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਇਹ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਮੇਰਾ ਕਸੂਰ ਸੀ. ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਉਹ ਇੰਨੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੱਤਾ ਵੀ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਛੁਪਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ?

16-
ਦੇਵਦੱਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਝਾਕਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੱਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਬੁੱਢੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ!' ਦੇਵਦੱਤਾ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, 'ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ, ਫੇਰ ਕਹੋ! ਕਿਹੜੀ ਬੁੱਢੀ...ਭੈਣ...?'

ਕੀ ਬੁਢਾਪਾ ਅਸਾਧ ਦੀ ਵਰਖਾ ਦਾ ਜੰਗਲ ਹੈ ਜਾਂ ਭਾਦਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਵਰਖਾ ਜਾਂ ਸਾਵਣ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ? ਫਿਰ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ? ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ?

ਮੁਕਤਾ ਰੁਕ ਗਿਆ। 'ਛੱਡੋ, ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਾਇਰੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ! ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦੇਖੋ' ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਾਰਾ ਅਸਾਧ ਦੀ ਘੜੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਗਲੇ ਹੋਏ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਝੁਕ ਗਈ। ਇੰਨੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਇੰਨਾ ਹੰਗਾਮਾ! ਐਨੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਲਈ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਠਾਰਾਂ- ਉੰਨੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ? ਭਾਵੇਂ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਲਵੇ...

ਮੁਕਤਾ ਦੋ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਮੈਟਿਡ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਸੀ। ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁਕਤਾ ਮਾਹਰੀ ਜਾਗ ਪਈ। ਉਸ ਨੇ ਕੰਨ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਗਿੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਿਹਾ - "ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਦਾਤਾ, ਮੈਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ, ਜਵਾਨੀ, ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ ਸਭ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਜੋੜਨਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਸਣਾ ਜਾਂ ਸੁਣਨਾ ਮੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਥੇ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਈ ਹੈ ਇਹ ਵਾਲ ਸਵੇਰ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ.

ਮੁਕਤਾ ਉਥੋਂ ਹਟ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੂਜਾ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਅੱਜ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਬਦਸਿੰਘਾਰ (ਵੱਡਾ ਸਜਾਵਟ) ਹੈ। ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਨਮਾਜ਼ ਲਈ ਜਾਣ ਦੀ ਉਸਦੀ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਾਰੀ ਸਾਰੇ ਮਹਾਰਿਅਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਬਰਾਬਰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋਣ ਲਈ 365 ਦਿਨ ਵੰਡੇ ਗਏ ਹਨ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਿਫਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਮੁਕਤੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਲੰਬੇ

17-
ਹੱਥ ਉਸ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ। ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਕੰਬਣੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਤ ਹੋਰ ਲੰਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁੱਤੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਟਿਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੀਵੇ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੀ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, 'ਆ ਜਾ ਮੁਕਤਾ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ!'

ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਅਲਟਾ ਨਾਲ ਰੰਗਦੀ ਹੈ। ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚੂੜੀਆਂ, ਬਾਟਫੂਲ, ਖਜੂਰ ਦਾ ਕੰਗਣ। ਬਾਜੁਬੰਧ, ਕਟਕੀ ਬਾਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਟੈਟ। ਕਮਰ ਦੁਆਲੇ ਕਮਰ ਕੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਗਰਦਨ ਦੁਆਲੇ ਚੰਦਰਹਰ ਅਤੇ ਕਮਰ ਦੁਆਲੇ ਥਾਲੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਹਰਦਫਲ, ਦਾਨਕੀਮਲ, ਧਨੁ ਮਾਲਾ, ਚਾਪ ਸਾੜੀ ਗਜਬੰਧ ਆਦਿ ਪਹਿਨਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਮੁੰਦਰੀਆਂ, ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਜਲ ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਸਿੰਦੂਰ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਿਰ ਦਾ ਦ੍ਵਾਦਸ਼ ਤਿਲਕ ਦਾ ਤਿਲਕ, ਇਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਨਾਥ, ਨਕਚਨਾ, ਨਤਮਯੁਰਗੁਣ ਅਤੇ ਹੀਰੇ ਜੜੇ ਹੋਏ ਨੋਲਕ ਪਹਿਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਰਹਮਪੁਰੀ ਪੈਟ (ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ ਸਿਲਕ) ਸਾੜ੍ਹੀ ਐਪਲੀਕ ਪੈਚਵਰਕ ਕੰਚਲੀ ਨਾਲ ਪਹਿਨਦੀ ਹੈ। ਸੰਬਲਪੁਰੀ ਉੱਪਰ 'ਖੰਡੂਆ' ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਦੁਲਹਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਕੋਲ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਅਸਥਿਰ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਨੱਚਦੀ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਲਈ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਕਦੇ ਅਭਿਸਾਰਿਕਾ ਚੰਦਰਾਵਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਾਗਲ ਰਾਧਿਕਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਸ਼ੋਦਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੱਖਣ ਚੋਰ ਬਾਲਗੋਪਾਲ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ, ਮਾਤਰਵਤਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੇਸ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਾਸੁਦੇਵ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਗੋਹੇ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਦੇ ਗੋਪੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਅਕ੍ਰੂਰ ਦੇ ਰਥ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। 'ਚੌਕ', ਮੀਨਾਦੰਡੀ, ਚੱਕਰ, ਘੇਰਾ ਅਤੇ ਦੋ-ਮੁਖੀ ਆਸਣ ਉਸ ਦੇ ਨਾਚ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਹੀ ਦਰਸ਼ਕ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ, ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ. ਅੱਜ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਮੁਦਰਾ ਹਨ। ਮੋਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਡਾਂਸ ਕਰੋ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਤੁਰਨ ਦੇ ਆਸਣ। ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਚਮਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਵਚੇਤਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅੱਜ ਉਸਦੀ ਸ਼ਿਫਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਠਾਕੁਰਜੀ ਦਾ ‘ਬਦਸਿਂਹਾਰ’। ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਬਸ ਸ਼ਾਮ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਏ ਹਨ। ਨੇੜੇ ਦੇ ਮੱਠ ਤੋਂ ਸ਼ੰਖ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਰੂਹ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਇਸ ਸਮੇਂ 'ਬਹਾਰਗੌਣੀ' ਵਿਨੋਦਨੀ ਮਹਾਰੀ ਗਰੁੜਸਤੰਭ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਰਤੀ ਗਾਉਣਗੇ। ਜਗਮੋਹਨ ਦਾ ਕਮਰਾ ਘੰਟਾ ਘੰਟਾ, ਕਾਹਲੀ, ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਅਤੇ ਵੰਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ।

18-
ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁੰਨਸਾਨ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਝੁਕਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਹਾਸਾ! ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧੰਨ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਫੈਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਦੀਵਾ ਜਗਾਇਆ। ਆਰਤੀ ਦੇ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਧੂਪ ਧੁਖਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਉਦਾਸ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ -

ਦੀਪਮ ਜੋਤਿ ਪਰਬ੍ਰਹਮ, ਦੀਪਮ ਜੋਤਿ ਜਨਾਰਦਨੰ ਦੀਪਮ ਜੋਤਿ ਹਰਤੇ ਪਾਪਮ, ਸੰਧਿਆ ਦੀਪਮ ਨਮੋਸ੍ਤੁਤੇ।

ਦੇਵਦੱਤ ਨੇ ਸ਼ੰਖ ਵਜਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਰੋਮਾਂਚ। ਪਾਣੀ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ - "ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਤਨਾਵੇਦੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਦਇਆ ਕਦੋਂ ਆਵੇਗੀ? ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਆਮ ਨੌਕਰਾਣੀ ਹਾਂ। ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਪ੍ਰਾਣੀ।" ਫਿਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਠਾਕੁਰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਵਰਾਂਡੇ ਵੱਲ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ ਸੀ।

ਦਯਾਨਾ ਦੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਅੱਜ ਮੈਂ ਮੰਦਰ 'ਚੋਂ 'ਖੇਈ' (ਮੰਦਿਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਰਾਤ ਲਈ ਕੁਝ ਬਣਾਵਾਂ?"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਡੇਨਾ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਰਾਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖਾਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇ ਉਹ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਰਪੁਲੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਣ।

"ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਰਹਾਂਗਾ।" ਦਯਾਨਾ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਮੁਕਤਾ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਹਨ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਜਾਂ ਪਿਆਸ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ। ਜੇਕਰ ਪੂਰੇ ਦਿਨ ਦਾ ਭੋਜਨ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਗਲਾਸ 'ਨਵਤਪਨਾ' (ਸ਼ੱਕਰ ਕੈਂਡੀ) ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਮਰੂਦ ਹੈ, ਜੋ ਠਾਕੁਰਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਸ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਅੱਜ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਿਫਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ਿਫਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਕਿਉਂ? ਤੁਹਾਡੀ ਤਬੀਅਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਮੈਂ ਜੌਂ ਜਾਂ ਸਾਗ ਨਾਲ ਕੁਝ ਬਣਾਵਾਂ?"

ਮੁਕਤਾ ਹੱਸ ਪਈ। ਦਯਾਨਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ - "ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹਾਂ।" ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ - "ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਦਾ ਕਾਲ ਕਦੋਂ ਆਵੇਗਾ?" ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਭਟਕ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ

19-
ਉਹ ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਅਣਗਿਣਤ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਤਸੁਕਤਾਵਾਂ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਦੱਤਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਹਿਲਾਇਆ, "ਦੀਦੀ, ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਆ ਗਈ ਹੈ।" ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਤੋਂ ਜਾਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ? ਅੱਜ ਫਿਰ ਐਨੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ?"

ਮੁਕਤਾ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਸ਼ਾਲ ਲੈ ਕੇ ਥੰਮ੍ਹ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਕੰਧ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ।

ਦੇਵਦੱਤਾ ਨੇ ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ, "ਨਾਇਕ ਜੀ, ਦੀਦੀ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਅਚਾਨਕ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਏ?"

ਮੀਨਾ ਦੇ ਨਾਇਕ ਲਕਸ਼ਮਣ ਮੁਦਲੀ ਨੇ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਇਹ ਸ਼੍ਰੀ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਉਹ ਬਦਸਿੰਘਾਰ ਦਾ ਨਾਚ ਕਰੇਗਾ।"

ਫਿਰ ਦੱਤਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਅੱਜ ਇਹ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਪਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਲਕਸ਼ਮਣ ਮੁਦਲੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਕਾਲੀਆ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਰਿੰਦਾ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਚਾਨਕ ਵਿਗੜ ਗਈ, ਇਸ ਲਈ ਰਾਜਗੁਰੂ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੀਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਫਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਮੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਘਰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਣਾ। ਲੀਲਾਮੋਏ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਲੀਲਾ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਠੀਕ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰੋ, ਬਾਦਸਿੰਘ ਪੂਜਾ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾਂਗਾ।

ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਦੀ ਆਮਦ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਕੁਝ ਅਣਦੇਖੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੌਲੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੋਂ ਤੇਜ਼ ਲੈਅ ਤੱਕ, ਉਤਰਾਈ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤੱਕ, ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਅਜੀਬ ਖਿਲਵਾੜ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਦੇਵਦੱਤਾ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਦੀ ਕੰਘੀ ਨਾਲ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਟਾਈਲ ਕਰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਬਾਥਰੂਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਟਾਈਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮਨ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਵਿਚ ਮੁਕਤਾ ਹਰ ਪਲ ਸਵਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, 'ਹੁਣ ਦੱਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ |'
20-
ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਲੰਬੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਘੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਤਾ ਨੇ ਝੂਠੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ - 'ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲਦੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਦੱਤਾ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਹੇਅਰ ਸਟਾਈਲਿੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਮੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਕਿਉਂ ਹੋ?'

ਮੁਕਤਾ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਹੀ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਈਆਂ। ਹਾਏ, ਇਸ ਨਿਮਾਣੇ

ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿੰਨੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ! ਕਿੰਨੀ ਹਮਦਰਦੀ! ਐਨੀਆਂ ਨੌਕਰਾਣੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਜੇ ਅੱਜ ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਖਾਧਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ? ਅੱਜ ਕਾਲੀਆ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਇੰਦਰੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਮੋਹ ਕਾਰਨ ਜੀਵ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ! ਵਿਸ਼ਾ ਜ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਗੜਦਾ ਹੈ। ਦਰਦ ਦਾ ਹਰ ਔਂਸ ਰੋਗ, ਗ਼ਮ ਅਤੇ ਗ਼ਮ ਨਾਲ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਦੇਵਦੱਤਾ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਤੇਲ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਟਾਈਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂਡਲ ਲੈ ਕੇ ਤਰਕਾਸੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਫੜੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕੇਵਲ ਰਤਨਾਸਿੰਘਾਸਨ ਦੇ ਕੋਲ ਕਾਲਹਾਟ ਗੇਟ 'ਤੇ ਹੈ। ਨੱਕ ਚੰਦਨ, ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਨੂੰ ਤਰਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਦੱਤਾ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਜੂੜੇ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਕੱਸ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਝੁੰਡ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਬਰੇਡਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਧਾਗੇ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਦੀ ਕੰਘੀ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋਨੇ ਦੀ ਕੰਘੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ, ਦੋਵੇਂ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਲੈ ਕੇ ਛਤੀਬੇਨੀ ਜਾਂ ਚੱਕਾਬੇਨੀ ਬੰਨ੍ਹੋ। ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਵੇੜੀ ਝੂਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਮੁਕਤਾ ਅਤੇ ਕੋਰਲ ਹੁੱਕ ਵੀ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੋਗਰਾ ਤੇ ਸੇਵਤੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਟੰਗੇ ਗਏ। ਪੁਸ਼ਪਰੇਣੂ ਦੀ ਮੁਰਗੀ ਨੂੰ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਕਾਜਲ ਅਤੇ ਸਿੰਦੂਰ ਲਗਾਓ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਆਪਣੇ ਨੱਕ 'ਤੇ ਵੈਸ਼ਨਵੀ ਤਿਲਕ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਤਮ ਵੈਸ਼ਨਵੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸ ਭੁਵਨਮੋਹਿਨੀ ਮੁਖਪਦਮਾ ਵੱਲ ਮੋਹ ਭਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਦੱਤਾ ਬੋਲਿਆ - "ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੂੰ ਗਹਿਣੇ ਪਹਿਨ ਲੈ!"

ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਕਾਮੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਛੱਲੀ. ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਕਿਰਮੀ ਲਾਲ ਉੱਤੇ ਹਰੇ ਦੀ ਇੱਕ ਪਰਤ। ਸਮੁੱਚੀ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਂਚੀ ਵਿਜੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਦਸ਼ਾਵਤਾਰਾ, ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕਪਲਟ ਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਰਾਮ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਦਾ ਇੱਕ

ਖੂਬਸੂਰਤ ਦ੍ਰਿਸ਼! ਇਸ ਵਿਚਕਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੱਚ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੇ

21-
ਵਪਾਰੀ ਜਾਵਾ, ਸੁਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਸਿੰਹਲਾ ਟਾਪੂਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਬਕਸੇ ਜਾਂ 'ਜਉਪੇਦੀ' ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਪੁਰੀ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੌਲਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਰਾਹੀਂ ਉੜੀਆ ਇਤਿਹਾਸ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਪਰ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ? ਸਮੇਂ ਦਾ ਕਠੋਰ ਹੱਥ ਉਸ ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਨਾਚ ਦੀ ਤਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਖੁਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨ੍ਰਿਤ ਸੇਵਾ ਕੋਈ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਇਹ ਮੰਦਰ ਪਰੰਪਰਾ ਯੁਗਾਂ-ਯੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੱਕ ਰਹੇਗੀ!

ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਨਾ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਦਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਗਈ ਹੈ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਲਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿਘਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵੇਰੀਏਬਲ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਕੀ ਨਿਲੋਤਪਲ ਨਯਨਯੁਗਲ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਚ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ?

ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਮੁਕਤਾ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਹੈ, ਉਹ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕਲਾ ਨ੍ਰਿਤ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰੇਗੀ। ਉਹ ਨਾਚ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੋਸਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗੀ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਖਾਲੀਪਨ ਨੂੰ ਭਰ ਸਕੇ।

ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਦੇਵਦਾਸੀ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਾ ਰੂਪ ਚੀਕਣ ਨਾਲ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅੰਦਰੋਂ ਚੀਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਮੁਕਤਾ-ਮੁਕਤਾ! ਮਾਂ...ਮਾਂ...!

ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ 'ਮਾਂ' ਹੈ, ਉਹ ਦੇਵਦਾਸੀ ਔਰਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਅੱਜ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਅਸੰਗਤ ਚਿੰਤਾ ਦੇਵਦਾਸੀ ਲਈ ਪਾਪ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ।

22-
ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਲਈ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪਦਮਾਸਨ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਮੰਤਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕੀਤਾ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਵਗਦੀ ਗੰਗਾ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਟਾਇਲਟ ਰੂਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇਵਦੱਤਾ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤਾ ਇਵੇਂ ਹੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇੱਕ ਡੱਬਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਮਾਹਿਰੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਗਵਾਚ ਗਈ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਸੋਚਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੌਣ ਜਾਣੇ, ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਦੀਦੀ ਦੀਦੀ' ਯੋਗਮੁਦਰਾ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਦੱਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਦੀਦੀ, ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਅਲੰਕਾਰ ਕਦੋਂ ਪਹਿਨੋਗੇ?"

ਕੁਝ ਦੇਰ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਦੱਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੱਕ ਦੇ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦੇ ਤਿਲਕ, ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਿਲਕ ਦੀ ਬਿੰਦੀ ਅਤੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਵਰਿੰਦਾਵਨ ਵਿਚ 'ਵਰਿੰਦਾ' ਗੋਪੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਾ

ਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹਾਂਗਾ ਮੈਂ ਇਹ ਗਹਿਣੇ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਫਿਰ ਉਹੀ ਪਾਗਲਪਨ! ਦੱਤਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ 'ਮੁਕਤਾ ਮਹਿਰੀ, ਦੇਰੀ ਕਿਉਂ?'

ਦੱਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੀਦੀ, ਇੱਥੇ ਆ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਗਹਿਣੇ ਪਹਿਨਾ ਦੇਵਾਂਗਾ |' ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗਹਿਣੇ ਕੱਢ ਕੇ ਰੱਖ ਲਏ।

ਜੂੜੇ ਨੂੰ ਸਜਾਉਣ ਅਤੇ ਵਿੰਨਣ ਵੇਲੇ, ਉਸਨੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚੌਰੀ ਭੁੰਡੀ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਝਰਕੰਥੀ ਪਹਿਨੀ ਸੀ। ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਲਿਕਾ, ਚੰਦਰਾਵਲੀ ਅਤੇ ਕਰਨਪੈਂਡੀ, ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਨਾਥ, ਨੋਲਕ, ਮਯੂਰਗੁਣ, ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਇਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮਹੂਦ ਅਤੇ ਜਗਬੰਧ ਦਾ ਹਾਰ, ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤੈਤ ਬਾਜੁਬੰਧ, ਚਾਚੀਚੁੜੀ, ਪਨੀਚ ਖੜ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਤਫੂਲ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਗਜਰਾ। ਪਦਮਕਾਲਿਕਾ ਵਾਂਗ ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਹਥੇਲੀ 'ਤੇ ਹਠਪਦਮ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਰੀਆਂ ਦਸ ਉਂਗਲਾਂ 'ਤੇ ਨਵਰਤਨ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਪਹਿਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਝੁਟੀਆ, ਗਿੱਟੇ, ਬੰਕੀ ਪਹੂਰ ਅਤੇ ਬਾਂਗ ਪਟੀਕਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਹਿਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਗਹਿਣੇ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਹਲਦੀ ਰੰਗ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ ਪਾਟ ਸਾੜੀ ਵੀ ਪਹਿਨੀ। ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, 'ਦੀਦੀ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕੰਚਲੀ ਪਹਿਨੋ |'

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਕਾਰੀਗਰੀ ਨਾਲ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੰਚਲੀ ਪਹਿਨੀ ਸੀ। ਦੱਤਾ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕੰਚਲੀ ਦੀ ਤਾਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਝੱਟ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਬਿਸਤਰਾ ਪਾ ਲਿਆ।

23-

ਮੀਨਾ ਨੇ ਨਾਇਕ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਆ ਕੇ ਬਡੰਡ ਦੇ ਅਰੁਣ ਪਿੱਲਰ ਕੋਲ ਰੁਕ ਗਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਗਈ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ, ਉਤਸੁਕ ਲੋਕਾਂ, ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਘਟ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਥੱਕ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨਗੇ। ਮੰਦਿਰ

ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਪ੍ਰਤਿਹਾਰੀ' ਭੰਡਾਰ ਮੇਕਾਪ, ਖਟਸ਼ੇਜ ਮੇਕਾਪ ਅਤੇ ਆਰਤੀ ਮੇਕਾਪ ਆਦਿ ਸਭ ਬਾਦਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਛੜੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਗਰੁੜ ਥੰਮ੍ਹ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਜੈ ਵਿਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਤਨ ਅਤੇ ਮਨ ਅਸਾਧਾਰਨ ਰੋਮਾਂਚ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਮੁਕਤਾ ਮਾਹਰੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਪ੍ਰਭੂ! ਇਸ ਨੌਕਰਾਣੀ 'ਤੇ ਤੇਰੀ ਕਿੰਨੀ ਮਿਹਰ ਹੈ! ਤੇਰੀ ਬੇਅੰਤ ਰਹਿਮਤ, ਬੇਅੰਤ ਪਿਆਰ, ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਛੋਟੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੈ-ਵਿਜੇ ਗੇਟ ਦੇ ਗਾਰਡ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਤਿਹਾਰੀ ਨੇ ਬਡਸਿੰਘਰ ਦੀ ਭੇਟਾ ਰੱਖੀ। ਪੂਜਾ ਪਾਂਡਾ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਿੰਚਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਘੰਟੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੰਭੀਰ ਧੁਨੀ ਕਾਹਲੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨੀਲਚੱਕਰ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਟੋਰ ਕਲਰਕ (ਨੌਕਰ) ਨੇ ਸਟੋਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਖਟਸ਼ੇਜ ਮੇਕ-ਅੱਪ ਨੇ ਰਤਨਾਪਗਲਾਂਗ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਤੋਂ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ, ਬਲਭਦਰਜੀ ਅਤੇ ਸੁਭਦਰਾਜੀ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ। ਉਸ ਕੋਲ ਅਰਧਨਾਰੀਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੁੱਤੀ ਮੂਰਤੀ ਹੈ। ਦਾਬ, ਪਾਨ ਅਤੇ ਪਿਠਉ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਅਤੇ ‘ਜੈ ਜਗਦੀਸ਼’ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਸ ਭਗਤੀ ਵਾਲੀ ਧੁਨੀ ਕਾਰਨ ਮੁਕਤਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਆ ਕੇ ਵੱਡੇ ਡਮਰੂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤੀ, ਸੁੰਦਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਕਵੀ ਜੈਦੇਵ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗਾਇਆ...

'ਆਸ਼੍ਰਿਤ ਕਮਲਾ ਕੁਝ ਮੰਡਨ ਉਹ'... ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦਾ ਪਰਦਾ ਡਿੱਗ ਗਿਆ। ਗੀਤ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਦੇਵਦਾਸੀ ਮੁਕਤਾ ਮਹਿਰੀ ਦੇ ਚਹਿਕਦੇ ਪੈਰ ਨੂਪੁਰ, ਪਾਇਲ, ਰਿਮਝਿਮ ਦੇ ਦੋਗਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠੇ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਅਭਿਸਾਰਿਕਾ ਰਾਧਿਕਾ ਮਾਲਤੀ ਲਤਾ ਕੁੰਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ

ਪਿਆਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਹੋਈ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਛਾਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕ ਰਹੀ ਹੈ।

24-
ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਸਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੋਟਾ ਪਰਦਾ ਢੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਕਅੱਪ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਮੁਕਤਾ ਮਾਹਰੀ ਉਸ ਕਲਾਹਟ ਗੇਟ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਾਹਰ ਚੀਕ ਰਹੇ ਹਨ 'ਮਣਿਕਾ ਮਨਿਕਾ!' ਅੰਦਰੋਂ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਆਰਤੀ ਮੇਕਅੱਪ….

ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਕਤਾ ਮਾਹਰੀ ਦੇ ਪੈਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਢਿੱਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਅਖੀਰ ਸਾਰਾ ਮਾਹੌਲ ਖਲਾਅ ਬਣ ਗਿਆ।

ਉਹ ਥੱਕੀ ਥੱਕੀ ਤੋਂ ਜਗਮੋਹਨ ਦੇ ਸੱਤ ਫੁੱਟ ਹੇਠਾਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਸ਼ੰਖ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਰਗੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ। ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜੇ ਬਿਨਾਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਮਾੜੀ ਦੇਵਾਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਾਈਟਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਚਾਂਦਨੀ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਲੰਬਾ ਆਦਮੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਛਾਇਆ ਮੂਰਤੀ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, "ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਇਹ ਨਾਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ! ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ!"

ਮੁਕਤਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪਣਾ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਤੁਹਾਡੇ ਨਮਸਕਾਰ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ।"

"ਸਿਰਫ਼ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ।" ਨੌਜਵਾਨ ਮੁਕਤਾ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਵਧਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਅੰਜਲੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਨੇਰਾ ਆਪਣੀ ਚਮਕ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਅੰਜਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰਾ ਇਹ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰੋ, ਦੇਵਦਾਸੀ!"

ਆਰਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗਰੁੜ ਸੱਥ ਦੇ ਕੋਲ, ਧੂਪ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਜਗਮੋਹਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਬਾਦਸਿੰਘ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਜੈ-ਵਿਜੇ ਦੁਆਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਦੇ ਨੱਚਦੇ ਅਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਧਨ, ਰਤਨ, ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਦੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚੂੜੀ ਜਾਂ ਗਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰਤਨ ਦਾ ਹਾਰ ਵੀ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਨੱਚਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਡਾਂਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਮਨ ਬੇੜਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤੰਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮਹਿਮਾਨ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, 'ਦੇਵਦਾਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਾਂਹ' ਨਾ ਕਹੋ! ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਕੌਣ ਠੁਕਰਾਏ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨਾਚ ਕਲਾ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਾਂ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਗਤ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਰਕਮ ਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

25-
ਤੁਸੀਂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ। ਮੇਰੀ ਭੇਟਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਧੰਨ ਕਰ, ਦੇਵਦਾਸੀ!

ਉਸ ਗਲੇ ਵਿਚ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਇੰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕਤਾ 'ਨਹੀਂ' ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਅੰਜਲੀ ਨੂੰ ਫੈਲਾਓ, ਇਹ ਇੱਕ ਭਾਰੀ ਰਤਨ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ.

ਮੀਨਾਨਾਇਕ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਮੁਕਤਾ ਮਾਹਿਰੀ ਕਿਉਂ ਦੇਰੀ, ਚਲੋ। ਮੁਦੁਲੀ ਜੈ ਵਿਜੇ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਦੇਰੀ ਨਾ ਕਰੋ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਮੀਨਾਨਾਇਕ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੀਹ ਸੈਕਿੰਡ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ - 'ਨਾਇਕ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?'

ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਉਸਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ? ਉਹ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਭਜਨ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਕਵੀ ਹੈ। ਉਹ 'ਜੇਗਾਘਰ' ਵਿੱਚ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ, ਡੋਲ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ, ਉਸਨੇ ਬੱਦੰਡ ਵਿੱਚ ਕਾਂਚੀਵਿਜੈ ਯਾਤਰਾ ਲਿਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ

ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜੇਗਪੰਨ ਯਾਦ ਹੈ ਬਹੁਤ ਦਿਆਲੂ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਜੇਗਾਘਰ (ਅਖਾੜੇ) ਵਿੱਚ ਸਜਾਵਾਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਜੋ ਕਲਾ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਭਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚਾ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ!

ਮੁਕਤਾ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਵੱਲ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, 'ਪ੍ਰਭੂ, ਇਸ ਅਣਜਾਣ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇਵੋ, ਇਸ ਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖੋ। ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਮੀਨਾਨਾਇਕ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕਤਾ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ। ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਚੁਡਾਂਗ ਬਸਤੀ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ।

ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਗਹਿਣੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਜੂੜੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਮੁਫ਼ਤ ਕੁਇੰਟਲ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਖਿੱਲਰੇ. ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਛੱਡਿਆ, ਅਸਮਾਨ ਦੀ ਚਾਂਦਨੀ ਹਰ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਬਿਖਰ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਅੱਜ ਦੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦੋ ਡੱਬੇ ਭਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਇਕ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਇਕ ਚੌਥਾਈ ਹੀ ਬਚੀ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਸਭ ਕੁਝ ਉਸੇ ਕਾਲੀਆ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ। ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਭੈਣ ਤਿਆਰ ਹੈ?"

"ਹਾਂ" ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਹੱਥ ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਆਈ। ਕੇਲੇ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰੋਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਦਰਕ ਅਤੇ ਹੀਂਗ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਖਿਚੜੀ, ਦਹੀਂ ਨਾਰੀਅਲ ਰਾਇਤਾ ਅਤੇ ਦਾਲ। ਇਹ ਸਭ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।

26-
ਇਹ ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭੋਜਨ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਦਇਆ! ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਆਇਆ ਸੀ?"

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਦਇਆਨਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ, ਦੱਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਜਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦੇਵਾਂਗਾ।"

'ਹਾਂ ਭੈਣ, ਤੇਰੇ ਮੰਦਿਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਰਿੰਦਾ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਦਾਸੀ ਤੁਲਸੀ ਆਈ। ਵਰਿੰਦਾ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।'

ਮੁਕਤਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ - "ਅੱਜ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੱਲ੍ਹ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਅੱਠ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਠੀਕ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਅਚਾਨਕ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਰੱਬ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰੱਖੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਹਾਰੀ ਜਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਦ੍ਵਾਦਸ਼ੀ ਦਾ ਚੰਦ ਸ਼ਾਇਦ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨੀਲਾਚਲ ਦੇ ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸੌਂ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਬਾਦਸਿੰਘ ਧੂਪ ਅਤੇ ਦੇਵਦਾਸੀ ਨਾਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਤੜਕੇ ਤੱਕ ਜਾਗਦੇ ਰਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸੌਂ ਗਏ ਹੋਣਗੇ।

ਇੱਕ ਪੰਛੀ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆਪਣਾ ਠਿਕਾਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਬਿਮਾਰ ਮਾਂ ਦਾ ਅਕਸ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਸੀ? ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਚਾਲ, ਰੂਪ, ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਅੱਖਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸਨ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਅਡੋਲ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਘਰੇਲੂ ਔਰਤ ਵੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਘਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੁਨਰਮੰਦ ਸੀ।

ਕੀ ਮੁਕਤਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਜਾਂ ਘਰ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਜਾਂ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ! ਨਾਚ, ਸੰਗੀਤ, ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਭਿਆਸ, ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵਸ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਇਹ ਨੀਚ ਬਿਰਤੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੂਹ ਸਕੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਮਹਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਧੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ! ਉਸ ਦਾ ਔਰਤ ਜੀਵਨ

ਸਾਰਥਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਧੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਕਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ

27-
ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਮਤ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹੈ? ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਅਟੁੱਟ ਸ਼ਰਧਾ, ਅਥਾਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਢਾਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ, ਮਨ-ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਛੂਹ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੇਟ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਰਾਜਵੈਦਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੀ ਮਾਂ (ਦਾਦੀ) ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ 'ਜਗਨਨਾਥ... ਜਗਨਨਾਥ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਮੁਟਿਆਰ ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਰੰਗੀਨ ਧਰਤੀ ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਗਈ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਾਰੂਥਲ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਯਾਤਰੀ ਹੈ। ਉੱਪਰੋਂ ਤਿੱਖੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਗਰਮ ਰੇਤ! ਅੰਤ ਤੱਕ ਓਏਸਿਸ! ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਇੱਕ ਵੀ ਖਜੂਰ ਦਾ ਦਰੱਖਤ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਗਤੀਹੀਣ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਂ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਚੁੱਪਚਾਪ ਹੰਝੂ ਵਹਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਰੋਗੀ ਸਰੀਰ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ?

ਅਚਾਨਕ ਸ਼ੰਖ ਅਤੇ ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਰਹੇ ਹਨ! ਮਾਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਰੌਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮੁਕਤਾ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਸ਼ੰਖ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ 'ਜੈ ਜਗਨਨਾਥ ਕੀ ਜੈ', 'ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਪਤੀ ਗੌਡੇਸ਼ਵਰ ਨਵਕੋਟੀ ਕਰਨਾਟ ਕਲਵਰਗੇਸ਼ਵਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕੁੰਦਦੇਵ ਕੀ ਜੈ!'

ਅੱਗੇ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਪੀਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਢੱਕੀਆਂ ਪਿੱਤਲ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਤੋਹਫ਼ੇ ਲਿਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਗਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਆ ਕੇ ਉਤਰੇ। ਚਰਿੱਤਰ, ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਅਮਾਤਿਆਗਨ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ!

ਬੁੱਢੀ ਕਮਲਾ ਦੇ ਕੰਬਦੇ ਹੱਥ ਸਲਾਮ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਹ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜ ਲਏ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਵੱਡੀ ਮਾਤਾ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਲਾਇਕ. ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੋ।

ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਫਿੱਕੀ ਚਮੜੀ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਧੋਤਾ ਗਿਆ ਸੀ. ਕੰਬਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਚੁੰਮੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲਗਾ ਲਏ। ਉਸ ਨੇ ਹੰਝੂਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਚਲਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਜਾਤ ਦਾ ਤਾਜ ਰਤਨ ਹੋ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪਰਜਾ ਵਜੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਖੰਡਰ ਵਾਲੀ ਝੌਂਪੜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੇਰੇ ਲਈ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅੱਜ ਕਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ!"
28-
ਬੁੱਢੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, ਬੇਟੀ, ਇੰਦੂ, ਬੇਟੀ ਇੰਦੂ... ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਹਨ! ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਾਂ!' ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਪਤਲੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦੇ ਹੋਏ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੇ ਹੰਝੂ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਬੁੱਲ ਕੰਬ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਕੰਬਣੀ ਖਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੱਥ ਬਿਲਕੁਲ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸਨ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਇੰਦੂ ਮਹਾਰਾਜ, ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੈ?"

ਇੰਦੂ ਮਾਹਰੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮਹਾਰਾਜ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਪਦਮਕਾਲਿਕਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਵੇਰ ਦੀ ਤ੍ਰੇਲ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਜਾਵੇ!

ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਵਾਲੀਆ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵੀ ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮਾਸੂਮ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕ ਗਈਆਂ। ਬੁੱਢੀ ਕਮਲਾ ਮਹਾਰੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਮਹਾਰਾਜ! ਇਹ ਹੈ ਮੇਰੀ ਪੋਤੀ ਮੁਕਤਾ ਇੰਦੂ ਦੀ ਪਾਲਕ ਧੀ! ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੁਪਨੇ 'ਚੋਂ ਜਾਗਣ ਵਾਂਗ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਇਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਨਾਚ-ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖੀ ਹੈ?"

ਬੁੱਢੀ ਕਮਲਾ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜ, ਉਹ ਨ੍ਰਿਤ-ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ

ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ! ਇੰਦੂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਦੀਵਾ ਜਲਦੀ ਬੁਝਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਤੂੜੀ ਦਾ ਸੁੱਕਾ ਪੱਤਾ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।" ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਅਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੇਸਹਾਰਾ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲਾਚਾਰ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ।

ਰਾਜੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧਾ ਕੇ ਕਿਹਾ - "ਓਏ ਇੱਕ ਇੱਛਾ! ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਖੇਡ ਹੈ!"

ਮੁਕਤਾ ਖੜੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਅਤੀਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰੀ ਕਮਲਾ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਪੋਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਡਾਂਸਰ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ?"

ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਗਈਆਂ - ਉਮੀਦ ਜਾਂ ਡਰ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ.

ਬਿਮਾਰ ਇੰਦੂ ਮਾਹਰੀ ਵੀ ਥੋੜੀ ਕੰਬ ਗਈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੁਕਤਾ ਸ਼ਾਂਤ, ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਨਿਡਰ ਸੀ। ਪੂਰਵ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ ਦੀ ਕਾਢ ਵਾਂਗ!

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸਵਾਲ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਦੱਸੋ, ਕੀ ਕਮਲਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ?" ਕੋਮਲ, ਮਿੱਠੀ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਆਵਾਜ਼ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ।

29-
“ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੀ, ਇਸ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ।” ਮੈਨੂੰ ਇਸ ‘ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ।” ਮੁਕੰਦਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਅਸਿੱਧੇ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਗਰਜਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ।

ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਅਡੋਲ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਜੋਰਦਾਰ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਫੁੱਲੇ ਹੋਏ ਕੋਮਲ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਸਿਖਰ ਵਾਂਗ।

ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕਠੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ, "ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ? ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ?"

ਉਹੀ ਅਡੋਲ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਆਵਾਜ਼, "ਹਾਂ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਪਤੀ ਗੌਡੇਸ਼ਵਰ ਨਵਕੋਟੀ ਕਰਨਾਟ ਕਲਵਰਗੇਸ਼ਵਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਮੁਕੁੰਦਦੇਵ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ। ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ! ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ।"

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਕੁਝ ਬੋਲਦਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁਕਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਨਰਮ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਕਹੋ, ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਨੀਲਚੱਕਰ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।"

ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਹੰਝੂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਮਨੀਮਾ, ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ, ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਹਾਂ! ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਕ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਪਤਨੀ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਜਗਨ ਨਾਥ ਹੋ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਡਾਂਸਰ ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਨੱਚੇ?"

ਹੈਰਾਨੀ! ਸ਼ਾਨਦਾਰ! ਇਸ ਕੁੜੀ ਦਾ ਬੋਲਡ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ! ਮਹਾਰਾਜ ਮੁਕੰਦ ਦੇਵ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਇੱਜ਼ਤ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਇਸ ਚਮਕੀਲੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਲੰਕਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਦਿਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਤੜਪਦਾ ਹੈ! ਸੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ!

ਉਸ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਮੁਸਕਾਨ ਖਿੜ ਗਈ। ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਬਲਵੰਤ ਮੁਕੁੰਦਦੇਵ ਮਾਫੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਝੁਕ ਗਏ। ਉਹ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਮੈਂ ਜੁਰਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ! ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ

ਪਿਤਾ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਹੋ। ਹੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿਓ।

30-
ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਨੇਹ, ਸਨੇਹ ਅਤੇ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਭਾਵੁਕਤਾ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਰਾਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਢੱਕ ਲਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਤਰੀ ਕੱਢ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, 'ਮੇਰੀ ਧੀ ਮਾਤਾ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ!'

ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕੌਂਸਲ ਵਰਗ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਬੁੱਢੀ ਕਮਲਾ ਮਹਾਰੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝ ਰਹੀ ਸੀ, “ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਚੱਕਾ ਡੋਲਾ, ਹੇ ਬਲਿਹਾਰ ਭੁਜ”। ਬਿਮਾਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਈ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਧੁੰਦਲੀ ਜਿਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਆਖਦੀ ਹੋਈ… ‘ਜਗ’… ‘ਜਗ’… ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਪੂਰੇ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਚੀਕਿਆ - "ਰਾਜਵੈਦਿਆ... ਦੇਖੋ, ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੰਦ ਹੋ ਰਹੀਆਂ!"

ਬੁੱਢੀ ਕਮਲਾ ਮਹਾਰੀ ਕੰਬਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾ ਰਹੀ ਸੀ - ਨੈਨਮ ਛਿੰਦਨ੍ਤਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਣਿ... ਨੈਨਮ ਦਹਤਿ ਪਾਵਕਹ ਨ ਚੈਨਮ ਕਲੇਦਯੰਤ੍ਯਪੋ, ਨ ਸ਼ੋਸ਼ਯਤਿ ਮਰੁਤਾਹ।

ਰਾਜਵੈਦਿਆ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, 'ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਪੰਜ ਤੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ!'

'ਮਾਂ'...'ਮਾਂ'... ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮੁਕਤਾ ਇੰਦੂ ਮਾਹਾਰੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ, ਚੁਡਾਂਗ ਸਾਹੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਹਲਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਅਲਤਾ, ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਸਿੰਦੂਰ ਅਤੇ ਨੱਕ 'ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਲਾਲ ਚੂੜੀਆਂ ਪਹਿਨੀਆਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਢੱਕਿਆ, ਦੇਵਦਾਸਿਤਵ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਾਟ ਦਾ ਸਕਾਰਫ਼! ਇਸ 'ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਮਾਲਾ ਚੜ੍ਹਾਈ ਗਈ। ਮਾਂ ਦੇ ਵਾਲ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਸੌਂ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਸਮਾਧੀ ਵਾਲੀ ਤਾਪਸੀ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਮੰਦਿਰ ਤੋਂ ‘ਵੈਸ਼ਨਵਾਗਨੀ’ ਪਹੁੰਚੇ। ਲਾਸ਼ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹਰੀਬੋਲ, ਹੁੱਲਹੁਲੀ ਅਤੇ ਸੁਹਾਗ ਵਡਿਆਈ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੱਥਵਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸਵਰਗ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਣ ਲਈ ਹੰਝੂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਇਕੱਲਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੱਕ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸਨੇ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ - "ਧੀਰਜ ਰੱਖ, ਨੀਲਾਦਰੀ ਬਿਹਾਰੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖ। ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇਗਾ।"
31-
ਮਹਾਰਾਜ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਿਓ ਦੀ ਮਮਤਾ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਵੀ ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜੀਵਨ ਰੋਮਾਂਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਵਿਲੱਖਣ ਸਨਸਨੀ 'ਤੇ ਕੰਬ ਗਈ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਬਾਪ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਮਤਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਪਤੀ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਯਾਦਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਤਿਹਾਸ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਪੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਅੱਜ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਹੁਣ ਪੱਥਰ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਪੁਰਾਣੇ ਬੁੱਤ ਵਾਂਗ। ਸਵੇਰੇ ਕੁੱਕੜ ਦੇ ਬਾਂਗ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਨੀਂਦ ਟੁੱਟ ਗਈ।

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਬਸ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੁਕਤਾ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਤਪੱਸਿਆ ਵਾਂਗ, ਊਸ਼ਾ ਦਾ ਅਸਮਾਨ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ, ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਨੀਲਚੱਕਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਝੰਡਾ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ “ਡਰਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ”। ਉਸ ਝੰਡੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਪ੍ਰਭੂ, ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੋਣ।"

ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਗਰਜਣ ਵਾਲੀ ਧੁਨੀ ਰਿਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਵੇਦ ਵਾਂਗ ਵੱਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਭਰਮ ਬੁਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਰੌਸ਼ਨੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਅਸਮਾਨ, ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਤੱਕ ਫੈਲਦੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਹੀ 'ਜਵਕੁਸੁਮ ਸੰਕਾਸ਼ਨ ਕਸ਼ਯਪਯਾਮ ਮਹਾਦਯੁਤਿ' ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਰਮਯੋਗ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਮੰਦਿਰ ਤੋਂ ਘੰਟੀਆਂ, ਘੰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਟੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼! ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ‘ਭਿਰਛੂ ਮਹਾਪਾਤਰ’ ਸਿੰਘਦੁਆਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਸ਼ੰਖ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪੈਰ ਧੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੰਘਦੁਆਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਭੀਤਰਚਛੂ ਮਹਾਪਾਤਰਾ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਿਹਾਰੀ ਮੁਦੁਲੀ, ਅਖੰਡ ਮੇਕਾਪ ਅਤੇ ਪਾਲਿਆ ਮੇਕਾਪ ਆਦਿ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਗੇ। ਮੁਦੁਲੀ 'ਸਿੰਘਦੁਆਰ' (ਮੇਨ ਗੇਟ), 'ਛਮੂਦੁਆਰ' ਅਤੇ 'ਕਲਹਤ ਦੁਆਰ' ਆਦਿ ਖੋਲ੍ਹਣਗੇ। ਪ੍ਰਤਿਹਾਰੀ ਨੂੰ 'ਮਨਿਮਾ ਮਨੀਮਾ', ਭੀਤਰਚੁ ਮਹਾਪਾਤਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ 32-
ਘੱਟ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰ ਧੁਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ

"ਉਤਿਸ਼੍ਠੋ ਤਿਸ਼੍ਠ ਗੋਵਿਂਦ, ਉਤ੍ਤਿਸਥ ਗਰੁੜ ਧ੍ਵਜਹ ਉਤ੍ਤਿਸਥਾ ਕਮਲਕਾਂਤਾ, ਤ੍ਰੈਲੋਕ੍ਯਮ ਮੰਗਲਮ ਕੁਰੁ!"

ਮੁਕਤਾ, ਕਪੂਰ, ਦੀਵਾ ਅਤੇ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਅੱਗੇ ਪਾਟਕ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨੋਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼। ਅਖੰਡ ਮੇਕਅੱਪ ਅਤੇ ਪਾਲਿਆ ਮੇਕਅੱਪ ਮਹਾਬਾਹੂ ਦੇ ਸੀਸ ਅੱਗੇ ਦੀਵੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪ੍ਰਭੂ, ਮਹਾਬਾਹੂ, ਮਨੀਮਾ ਆਦਿ ਕਹਿ ਕੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਮਨਮੋਹਕ ਧੁਨੀ ਵਿਚੋਂ ਘੰਟੀ, ਸ਼ੰਖ, ਮਾਹੂਰੀ, ਵੀਣਾਭੱਟ, ਤਾਲ, ਸ਼ਿੰਗਾ, ਮਰਦਲ ਆਦਿ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਧੁਨਾਂ ਇਕਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। "ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਮੋਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਧਵ ਮਧੂਸੂਦਨ, ਜੈ ਗੋਵਿੰਦਮ ਜੈ ਗੋਪਾਲ" ਆਦਿ ਵੰਦਨਾ ਸਮੂਹਿਕ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਛੱਤ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਨਹਾਉਣ ਚਲੀ ਗਈ। ਸਵੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਮੰਦਰ 'ਚ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਦੇਖਣ ਲਈ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਤੁਲਸੀ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਦੇਵਦੱਤਾ ਨੇ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਚੁਗਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਡੇਨਾ ਨੇ ਜਾਗ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਹਾਉਣ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਘਰ ਦੀ ਝਾੜੂ ਫੇਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਬਣਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਦੀ ਠਾਕੁਰਘਰ ਵੱਲ ਚੱਲੇਗੀ।

ਦਯਾਨਾ ਜਲਦੀ ਨਹਾਉਣ ਚਲੀ ਗਈ। ਗਿੱਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਕੇ, ਚੰਦਨ ਦੀ ਲੱਕੜ ਰਗੜੇਗੀ, ਮਾਲਾ ਬਣਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਠਾਕੁਰਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਧੋਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਬਾਲ ਆਨੰਦ ਹੋਵੇਗਾ।

ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਕਮਰਾ ਹੈ। ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਵਰਾਂਡਾ ਹੈ। ਵਰਾਂਡੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਤੁਲਸੀ ਚੌਰਾ। ਤੁਲਸੀ ਚੌਰੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਠਾਕੁਰਘਰ।

ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦਾ ਬਣਿਆ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੰਘਾਸਣ ਦੇ ਉੱਪਰ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜੋੜੇ ਦੀ ਮੂਰਤੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਜਗਨਨਾਥ, ਬਲਭਦਰ ਅਤੇ ਸੁਭਦਰਾ ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਤਾਲ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਹਨ। ਸਿੰਘਾਸਣ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲਕਸ਼ਮੀਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ 'ਤੇ ਸੌਂ ਰਹੇ ਅਨੰਤ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਕੁਝ ਸ਼ਾਲੀਗ੍ਰਾਮ ਹਨ। ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਾਲੀਗ੍ਰਾਮ, ਜਗਨਨਾਥ, ਬਲਭਦਰ ਅਤੇ ਸੁਭਦਰਾ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜੋੜੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਵਰਿੰਦਾਵਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋੜੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

33-
ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਖਿਲਵਾੜ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਨਰਮ ਮੁਸਕਾਨ। ਖੱਬਾ ਗੋਡਾ ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ ਸੱਜਾ ਗੋਡਾ ਉੱਪਰ। ਬਾਲ ਗੋਪਾਲ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੱਡੂ ਲੈ ਕੇ

ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤਾ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਲੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਾਂਗ!

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਚੰਦਨ ਨੂੰ ਰਗੜ ਕੇ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਗੋਪਾਲ ਜੀ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਚੰਦਨ ਉਸ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਬੀਜਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਝੂਠਾ ਗੁੱਸਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਦੇਖ ਗੋਪਾਲ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜਲਦੀ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿਆਂਗਾ।"

ਬਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਬੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਉਹੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਪੱਤੀ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਕੇਤਕੀ ਡਿੱਗ ਪਈ! ਫਿਰ ਮੁਕਤਾ ਹੱਸ ਪਈ। ਕਿਤੇ ਤੋਂ ਦੁਸ਼ਟ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਾਂ ਯਸ਼ੋਦਾ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਈ, ਇਹ ਮਹਾਰੀ ਕੀ ਹੈ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਅਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਹੋ? ਹੱਸੋ! ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸਨੇ ਗੋਪਾਲ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਲਿਆ।

ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਕੰਬਣੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਭਰ ਗਈ ਅਤੇ ਰੂਹ ਨੂੰ ਛੂਹ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੂਰਤੀ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਦਨ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਖਰੀਦੀ ਸੀ।

ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਨਰੇਂਦਰ ਪੁਸ਼ਕਾਰਿਣੀ ਵਿੱਚ ਡਾਂਸ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਬੈਠਣ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਉਮਰ ਦਾ ਭਾਰ ਝੱਲੇ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ ਹੈ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜੋੜੀ, ਰਾਮ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ, ਬਲਭੱਦਰ ਅਤੇ ਸੁਭਦਰਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਕੱਢੀ। ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਅਨੁਨਯ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ ਅਨੁਨਯ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਹੇ ਬੇਟੀ, ਸੌਭਾਗਯਵਤੀ, ਠਾਕੁਰਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਨਾ ਕਹੋ। ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਇੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਕਿਆ।

ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਤਰਸ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਮੁਕਤਾ ਕੁਝ ਦੇਰ ਖੜੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਚੁਣ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਮੂਰਤੀ ਖਰੀਦਣੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਤੂੜੀ ਨਾਲ ਢਕੀ ਬਾਲ-ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਛੋਟਾ ਗੋਪਾਲ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ

ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੱਥ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, "ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਲੈ, ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਲੈ!"

ਉਸ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਮੁਕਤਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ। ਉਹ ਬੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, "ਮਾਸੀ, ਬਾਲ ਗੋਪਾਲ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ। ਕੀਮਤ ਕਿੰਨੀ ਹੈ?" 'ਦੋ ਧੀਆਂ,' ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਦਰ ਸਹਿਤ ਮੂਰਤੀ ਸੰਭਾਲੀ। ਉਸ ਨੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਲਟਕਦੇ ਪਿਪਲੀ ਪਰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਿੱਕਾ ਕੱਢ ਕੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਚਮਕਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਲੈ ਗਈ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਟਿੰਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ

34-
ਇਹ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਰਜ V ਦੀ ਛਾਪ ਹੈ!

ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਰਾਹ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੁੱਢੀ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕੀ ਹੈ? ਪੈਸੇ ਰੱਖੋ, ਮਾਸੀ!"

ਇਹ ਉਹੀ ਬੁੱਤ ਹੈ। ਉਸ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਗਲ ਰਾਧਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਤਨਾ ਵਤਸਲ ਯਸ਼ੋਦਾ ਮਾਤਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮਾਤ-ਭਾਵ ਔਰਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਔਰਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੋਹਾਂ ਕੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਦਿਮਾਗੀ ਬੱਚਾ! ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਨਾਲੋਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬੰਧਨ ਕਿੰਨਾ ਘੱਟ ਹੈ!

ਇਸੇ ਲਈ ਉਮਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਮਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੁਗਾਂ ਤੱਕ ਅਮਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ!

ਵਿਸ਼ਾਲਕਸ਼ ਦੀਆਂ ਗੋਲ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਗਾਹ ਟਿਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ

ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ, ਮੁੱਲ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੌਂਕੜੀ ਸ਼ਹਿਦ ਚੂਸਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਚੂਸਦਾ ਹੈ।

ਪੂਜਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤਾ ਭਾਗਵਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਹਥੇਲੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਦੇ ਪੰਨੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਰ ਪੰਕਤੀ ਅਤੇ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਇੰਨਾ ਡੂੰਘਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪੁਸਤਕ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ? ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਗਦੇ ਸੋਮੇ ਵਿਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪੱਥਰ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

ਉਸ ਨੇ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮੂਰਤੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਬੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਉਹੀ ਮਿੱਠੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ! ਹੱਸਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਬਚਿਆ ਹੈ?

35-
ਪਾਸ, ਜੋ ਇੰਨੀ ਝਿਜਕ ਅਤੇ ਅਫਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਹ ਪੰਨਾ ਫੇਰ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੋਵਾਂ ਲਾਈਨਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕੀਆਂ ਰਹੀਆਂ -

ਸਕਲ ਤੀਰਥ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ (ਸਕਲ ਤੀਰਥ ਤੋਂ ਚਰਨੇ) ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਬਦਰੀਕਾ ਜਾਵਾਂ (ਬਦਰੀਕਾ ਜੀਉ ਦੇ ਕਾਰਨ)

ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਆ ਗਈ। ਉਠਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ, "ਮੇਰਾ ਸੰਸਾਰ, ਪਰਲੋਕ, ਸੁਖ, ਗ਼ਮ, ਹਾਸਾ-ਰੋਣਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਤੈਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਨੀਲਾਚਲ ਧਾਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲ ਮੇਰੇ ਲਈ

ਪਾਰਜਾਤ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਗੰਗੋਤਰੀ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਵੱਡੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਧੂੜ ਕਈ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਤਿਲਕ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਬੁਝ ਜਾਓ ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਖਰੀ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ਇੱਕ ਇੱਛਾ ਹੈ।"

ਨੌਕਰਾਣੀ ਦੇਵਦੱਤ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਦੀਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਪੂਜਾ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਵੀ ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖਾਓਗੇ? ਤੁਸੀਂ ਡਾਂਸ ਹਾਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂਦੇਵ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾਂਗੀ।"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਰੋਕਿਆ, "ਛੱਡ ਦੱਤਾ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅੱਜ ਵਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਜਲਦੀ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਆਹ ਵੇਖੋ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤਮਾਲ ਦੀ ਲੂੰਗੀ ਕਿਵੇਂ ਸੁੱਕ ਗਈ ਹੈ!" ਕੀੜੇ ਖਾ ਗਏ ਹਨ? ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ, ਦੱਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਦੀਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸੁੱਕ ਗਏ ਹਨ!"

ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਤੁਲਸੀ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਕੀੜੇ ਹਨ! ਦੱਤਾ ਅਤੇ ਦਯਾਨਾ ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ ਤੋੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਕਰਮਿਤ ਹੋ ਕੇ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ।

ਦੱਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਦੀਦੀ, ਤੁਲਸੀ 'ਚ ਮੌਜੂਦ ਕੀੜੇ ਸਾਹ ਦੇ ਰੋਗੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਦਵਾਈ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਦੋ ਪੱਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕੀੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਂ ਦੇ ਘਿਓ 'ਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"

-"ਇਹ ਦਵਾਈ ਮਿਸਿਜ਼ ਦੇਵਦੱਤਾ ਵੈਦਿਆਰਾਣੀ ਨੇ ਈ ਈਜਾਦ ਕੀਤੀ ਐ?" ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦੱਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਦੀਦੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਾਢ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂਗਾ? ਮੈਂ ਵੈਦਿਆਰਾਜ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀੜੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਵੈਦਿਆਰਾਜ ਕੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ।" ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਦੱਤਾ ਨੇ ਪੱਤੇ ਦੇ ਜੋੜ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੀੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, "ਦੀਦੀ, ਮੈਂ ਉਥੇ ਖਾਣਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗਾ -"

36-
ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ- "ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਖਾ ਲਓ, ਮੈਂ ਹੀ ਪਾਨਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰ ਕੇ ਖਾਵਾਂਗਾ।"

ਦੱਤਾ ਵਰਾਂਡੇ ਤੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਗਰ ਇੱਕ ਬੱਚਾ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ? ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈਂ?"

ਲੜਕੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਗੋਪਾਲ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦੇਵਲਕਰਨ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ ਮਹਾਨਤੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ।" ਉਸ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਕੱਢ ਕੇ ਦਿੱਤੀ।

ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।'' ''ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।'' ''ਵੇਟਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਉਡੀਕ ਕਰੋ! ਕੋਈ ਘਰੋਂ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਆਇਆ

ਉਹ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਲਈ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਦੋ ਅਮਰੂਦ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਲਦੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਨਿਰਾਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਗੋਪਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ। ਮਾਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।"

ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਚਿਹਰਾ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ ਪੁੱਤਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਲਾਂ-ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਛੂਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪੱਤਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ, "ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਵਲ ਕਰਨ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ ਮਹਾਨਤੀ। ਇਹ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਦਯ ਸ਼ੁਕਲ ਚਤੁਰਥੀ ਸਾਲ 1636 ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਸ ਵਜੇ, ਮੈਂ ਕੁਮਾਰੀ ਦੇ ਪੂਜਨੀਕ ਜਾਂ ਸੰਗਨੇ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ

ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਭੈਣਾਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋ। ਵਾਸ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਓ।''

ਚਿੱਠੀ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤਾ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੇਵਲਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਸੱਦਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਜੋ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਵੇ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂ?

ਉਤਕਾਲ ਦੀ ਇਹ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਦੇਵਦਾਸੀ ਪਰੰਪਰਾ ਕੌਣ ਜਾਣੇ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੱਥ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਹੈ? ਉਹ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ, ਬੁੱਧੀ

37-
ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਤਕਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਉੜੀਆ ਜਾਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਆਤਮਾ, ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ, ਦੇਵਦਾਸੀ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਤਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਪਿਆਰ ਭੇਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਸੀ, ਉਹ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਜਾ ਤੱਕ ਹਰ ਕੋਈ। ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ. ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣ ਕੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ ਅਤੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

"ਦੁਰਗਮ ਮਾਰਗ ਏ ਭਜਨ ਭਏ ਭਜਿਲੇ ਯੋਗੀਜਨ."

(ਭਾਵ, ਇਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਅਪਹੁੰਚ ਸਮਝ ਕੇ ਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਦਮ ਵਾਂਗ!)

ਕੀ ਇਹ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਦੁਰਲੱਭ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ? ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਸਵਰਗੀ, ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਰਾਜਨਰਤਕੀ, ਦੇਵਦਾਸੀ ਅਤੇ ਬਾਈਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਤੋਲਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਦੇਵਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਹਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਸੂਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?

ਈਰਖਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਔਰਤ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਔਰਤ ਦੀ ਦਿੱਖ, ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਜਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਦੂਜੀ ਔਰਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖੀ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਖੁਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਫੁੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਦੇਵਦੱਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - "ਦੱਤਾ, ਅਸੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਚੁਡਾਂਗ ਸਾਹੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੌਕਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਵਜੇ ਦੇਵਦੱਤ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕੁਮਾਰੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਵਰਿੰਦਾ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਓ। ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਓ।"

38-
ਦੱਤਾ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕਤਾ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਨੀਲਚੱਕਰ ਉੱਤੇ ਜੋਰਦਾਰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਝੰਡਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, "ਮਹਾਰੀ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨਾਮੱਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ?"

ਹਾਂ, ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ! ਮੁਕਤਾ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗੌਰਵਮਈ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਕਪੂਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ

ਇਸਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਅਜੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਕਪੂਰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਚੰਦਰਿਕਾ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਇਹ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਅੱਜ ਲੋਕ-ਕਥਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਅਨੰਤ ਵਾਸੁਦੇਵ ਮੰਦਿਰ ਇਸ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਮਹਾਕਾਲ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮ ਤੂਫਾਨ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਚੰਦਰਿਕਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਇਹ ਮੰਦਰ ਅੱਜ ਵੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਅਜਿੱਤ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਚੰਦਰਿਕਾ ਜਗਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅਨੰਗ ਭੀਮਦੇਵ ਦੀ ਧੀ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਟੁੱਟ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ। ਡਾਂਸ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਮਾਸਟਰ ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬੇਟੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਮੁਕਤਾ ਕਾਂਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ - "ਮੈਂ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਤ ਰਹਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ। ਕੀ ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਲਈ ਕਦੇ ਸੰਭਵ ਹੈ? ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਚੰਦਰਿਕਾ ਪਰਮਾਰਦੀ ਦੇਵ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣ ਗਈ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣੀ ਰਹੀ। ਨਾਟਯੇਦ ਮਨਦਪ ਦੇ ਨਾਟਯੇਦ ਮਨਦਪ ਦੇ ਅਨੇਕ ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਹਨ।"

ਜਗਨਨਾਥ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉਤਕਲ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਉਭਾਰ ਅਤੇ ਪਤਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੇਵਦਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਜਗਨਨਾਥ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ। ਕੀ ਮੁਕਤਾ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਭੁੱਲ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈੱਫ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਿਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਚੋਦਗੰਗਾ ਦੇਵ ਨੇ ਕਲਿੰਗਾ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਰਾਜਵੰਸ਼ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਵੇਰ ਦੀ ਧੂਪ (ਪੂਜਾ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ‘ਬਾਦਸਿਮਹਾਰ’ ਤੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੱਖਣ ਤੋਂ ਕਈ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਸਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਬਸਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਚੁਦੰਗ ਸਾਹੀ ਹੈ। ਚੋਦਗੰਗਾ ਦੇਵ ਦੇ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਵਾਲਾਂ, ਲੰਬੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੇਠ ਮੂਰਤੀ ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਾਠਾ, ਯਵਨ, ਮੁਗਲ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਚੋਡਗੰਗਾ ਦੇਵ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

39-

ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਹੇਠਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਪੰਨੇ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।

• ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਣਕਹੀ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬਣੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸ਼ਾਇਦ ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੈ। ਇਹ ਤੀਜੀ ਸਦੀ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਤੋਂ ਮਹਾਰੀ ਨਾਚ, ਮਹਾਰੀ ਤੋਂ 'ਗੋਟੀਪੁਆ' ਨਾਚ ਅਤੇ 'ਗੋਟੀਪੁਆ' ਤੋਂ ਉੜੀਸੀ ਤੱਕ, ਉਸ ਯੁੱਗ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਚੱਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹੀ ਸਮਰਪਿਤ ਭਾਵਨਾ, ਉਹੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਆਸਣ। ਬਦਲਿਆ ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਮਹਾਕਾਲ ਦੀ ਅਟੱਲ ਪੂਜਾ।

ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ, ਅਨਾਦਿ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ, ਦੁਖੀ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਆਰਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ, ਪਾਪੀ ਦਾ ਪਾਪ ਅਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੁਮਾਰੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੁਡਾਂਗ ਸਾਹੀ ਦੇ ਮਹਾਰਿਅਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਦੱਤਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਪਰਤ ਆਈ। ਉਸਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਦੇਵਲ ਕਰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਚੁਡਾਂਗ ਬਸਤੀ ਦੇ ਮੁਕਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਰ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਅਤੇ ਦੇਵਲ ਕਰਨ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ ਮਹਾਨਤੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ।

ਮਹਿੰਦੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕਾਂਤੀਲੋ (ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ) ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਧੋਤੇ। ਵਰਮਿਲੀਅਨ ਅਤੇ ਅਲਟਾ ਵੀ ਲਗਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਕੁਮਾਰੀ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਕ ਅਖੰਡ ਕੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਚੁਣਦੇ ਸਨ।

"ਆਕਾਸ਼ ਪਤਿਤ ਹੋਇ ਤੇ ਗਛਤਿ ਸਾਗਰੇ."

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਾਰੀ ਤਪੱਸਿਆ, ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਜਪ ਦਾ ਅੰਤਮ ਟੀਚਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੋਈ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕੁੰਡਲਿਨੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਯੋਗੀ, ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ, ਮਹਾਸਮਾਧੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਤਾਂਤਰਿਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਧਕ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

40-
ਸਾਧਕ ਅਤੇ ਅਧਾਰ ਦੀ ਜੋੜੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਿੰਦੂ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯੋਗਾਸਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਯੋਗ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਬਿੰਦੂ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ, ਤੰਤਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਯੋਗ ਤਾਂਤਰਿਕਾਂ ਦੀ ਜਿਨਸੀ ਪਿਆਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁਮਾਰੀ ਪੂਜਾ ਇੱਕ ਘਿਨਾਉਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ, ਇੱਛਤ ਟੀਚਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀਆਂ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਛੋਟਾ ਰੂਪ 'ਕੁਮਾਰੀ ਪੂਜਾ' ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ।

ਮੁਕਤਾ ਚੁੱਪਚਾਪ ਬੈਠ ਕੇ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਤੰਤਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਕੁਮਾਰੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਆਸਥਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਹੰਤੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵਿਚ ਜੋ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾਨਨਿਵਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਝਲਕਦੀ ਨਹੀਂ। ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਭਾਵਨਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਦੇਵ, ਵਿਪ੍ਰ ਅਤੇ ਅਤਿਥੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਤਕਲੀਆ ਪਰੰਪਰਾ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਨਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਲਹੂ ਵਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਨਦੀ ਦਾ ਮਿਲਣਾ।

ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ ਮਹੰਤੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭੈਣੋ, ਇੱਥੇ ਆਓ! ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਸੀਟਾਂ ਵਿਛਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਲੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਲਾ, ਨਾਰੀਅਲ, ਅਮਰੂਦ, ਕੇਂਦੂ, ਖੀਰੀਕੋਲੀ, ਭਿੰਚ ਅਤੇ ਤਬਾ (ਕੁਝ ਫਲਾਂ ਦੇ ਨਾਮ) ਅਤੇ ਥਾਲੀ ਦੇ ਦੂਜੇ

ਪਾਸੇ ਅਲਟਾ, ਸਿੰਦੂਰ, ਸ਼ੰਖ ਅਤੇ ਸਾੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਿਤਰੀ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਮਹਿੰਦੀ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਦਿਆਂ ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਮਾਹਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਵਰਿੰਦਾ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਇੰਨੀ ਖਰਾਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ?" ਰਾਮ ਮਾਹਾਰੀ ਵਰਿੰਦਾ ਦਾ ਗੁਆਂਢੀ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਹ ਤਾਂ ਬਹਾਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਗੱਲ ਰਾਜੇ ਜਾਂ ਰਾਜਗੁਰੂ ਕੋਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ... ਹੁਣ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਜੇ ਮੈਂ ਦੱਸਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਰਾਮ ਮੈਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਇਲ ਕੋਲ ਕਾਂ ਦਾ ਬੱਚਾ ਤਾਂ ਬਾਂਗ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ, ਬਾਂਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।"

ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਮਾ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਘਬਰਾ ਕੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਦੱਸੋ, ਕੀ ਹੋਇਆ?"

ਰਾਮਾ ਨੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਕੂੜ ਹੱਸਿਆ! 'ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਰਿੰਦਾ ਮਾਂ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ!'

ਮੁਕਤਾ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਡਗਮਗਾ ਗਿਆ। ਵਰਿੰਦਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨਾਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ 36 ਨਿਯੋਗੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।

41-
ਉਹ ਪਰਮ ਭਗਤ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੀ, ਬਦੇਉਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਕੇ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਭਜਨ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹੰਝੂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪਿਘਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸਾ, ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਪਰ ਵਰਿੰਦਾ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਆ ਬੈਠਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਉਹੀ ਵ੍ਰਿੰਦਾ ਨੇਕੀ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਪਾਪ ਦੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਹੈ! ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਰਾਮ ਨਾਲ ਚਿਟ-ਚਿਟਿੰਗ ਕਰਨ

ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੀਆਂ ਅਸੰਭਵ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਭਵ ਅਤੇ ਅਸੰਭਵ ਵਿਚਕਾਰ ਫਸਿਆ ਮੁਕਤਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਵਰਿੰਦਾ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵ੍ਰਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਰਮ ਸਾਧਕ ਹੈ।

ਉਸਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਝੁਲਸਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਵਾਂਗ ਕਿੰਨੀ ਉਦਾਸੀ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ. ਫਿਰ ਵੀ ਵਰਿੰਦਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਹਿਰਨ ਵਰਗੀ ਸੁੰਦਰ ਚਾਲ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਵਰਿੰਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਮੁਕਤਾ ਭੈਣ, ਤੁਸੀਂ ਦੇਵਲਕਰਨ ਦੇ ਘਰ ਕੁਮਾਰੀ ਪੂਜਾ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸੀ?

ਮੁਕਤਾ ਹੱਸ ਪਈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਵਰਿੰਦਾ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ - "ਉਏ, ਮੈਂ ਉਸੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਸੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ?"

ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਕਾਰਨ ਵਰਿੰਦਾ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਮੁਰਝਾ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਆਂਚਲ ਨੂੰ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਖੁਰਕਣ ਲੱਗੀ। ਰਸੋਈ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਵਰਿੰਦਾ ਦੀ ਮਾਂ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ, ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ, "ਮੈਨੂੰ ਵਰਿੰਦਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਆਸ ਸੀ।" ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਕੌਲਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਏਗੀ। ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੇਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਤਿਆਨਾਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ, ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

42-
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਰੱਖ ਕੇ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗਾ। ਗੱਲ ਰਾਜਗੁਰੂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇਗੀ।

ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਉਹ ਮਰ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਿੰਦਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਾਹਰੀ ਰੋਂਦੀ ਰਹੀ। ਵਰਿੰਦਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਨਿਰਲੇਪ ਨਿਗਾਹ ਅਨੰਤ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਸੀ.

ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ। ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਕਿਰਨਾਂ ਵਰਿੰਦਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਸੋਹਣੀ ਗੋਰੀ ਕੁੜੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ - ਇਹ ਕੁੜੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਯੋਗ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਭੋਗ ਵੱਲ ਕਿਉਂ ਗਈ? ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਾਸੂਮ ਅੱਖਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, "ਵਰਿੰਦਾ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਯੋਗ ਦੀ ਉਸ ਅੰਤਿਮ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਰਿੰਦਾ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰੇਗੀ।"

ਮੁਕਤਾ ਵਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ, "ਸੱਚ ਦੱਸ ਵਰਿੰਦਾ, ਕੀ ਆਂਟੀ ਜੋ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ?"

ਵਰਿੰਦਾ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਖਾਮੋਸ਼ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਲਕਸ਼ਣਮ! ਕਈ ਵਾਰੀ ਚੁੱਪ ਰੌਲੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। "ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਮੋੜਿਆ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਜਾਣ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ।"

ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਹਾਰਿ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਜੇ ਲੋਕ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੌਤ ਅਟੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਰਕ ਭੋਗਣਾ ਪਵੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਭਰੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਾਂਗੇ? ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣਨਾ ਮਹਾਰੀ ਸੰਪਰਦਾ ਲਈ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਵਦਾਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ. ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਰਿੰਦਾ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਹੈ, 'ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ।'

43-

ਵਰਿੰਦਾ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਬੋਲੀ, ਭੈਣ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਸਹਿ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਝੂਠ, ਫਰੇਬ ਅਤੇ ਭੋਗ-ਵਿਲਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ, ਬੇਨਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਵਰਿੰਦਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਨਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇਗੀ। ਉਸਨੂੰ ਮਰਨ ਦਿਓ।

"ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ!"

ਜਗਨਨਾਥ ਦਾਸ ਨੇ ਭਾਗਵਤ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਾਹਰੀ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦੇਣ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, 'ਚੱਕਦੋਲਾ, ਮਾਸੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖੋ। ਉਹ, ਪਰਮ ਪਿਤਾ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝਣ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਮੁਕਤਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਉੱਠਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਝਾਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪਾਪ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਓਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।"

ਵਰਿੰਦਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਕਾਲੀਆ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਤੇਰੀ ਆਸ ਵਿੱਚ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਲੀਲਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਹੈ।" ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੜ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਮੇਂ ਉਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਅਵਤਾਰ।

ਵਰਿੰਦਾ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਉਹੀ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਅਦੁੱਤੀ ਨੀਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮੂਰਤ, ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ, ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ, ਝਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਨੀਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਰੇਖਾ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਵਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਰਾਤ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਰਥਹੀਣ ਜਿਊਣ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸਰੀਰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਕਾਰਨ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਅਮੁੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਛੋਹ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ, ਦਿਲ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਨੱਚਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲੀ। ਜਵਾਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਗਰੁੜਸਤੰਭ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਸੀ।
44-
ਉਸ ਦਿਨ ਨੱਚਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਭਾਵੁਕਤਾ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਨੱਚਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਵਰਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਸੰਸਾਰੀ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਧਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਰਗੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਾ ਕੇਤਕੀ ਤਾਹੀਆ (ਸਿਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਸਜਾਵਟੀ ਤਾਜ) ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਭ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੰਸ਼ੀ ਬੀਚ 'ਚ ਬੇਹੱਦ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਵੰਸ਼ੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਰਾਧਾ...ਰਾਧਾ!!'

ਉਸ ਸੱਦੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਰਾਧਾ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਯਮੁਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦੌੜਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਰਾਧਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਨੀਲੇ ਨੌ ਘਣ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਰਾਧਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਨ੍ਹ ਅਤੇ ਕਾਨ੍ਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਾਧਾ! ਰਾਧਾ ਆਨੰਦ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ ਹੈ। ਗਲਵੱਕੜੀ ਢਿੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਬਾਲਗੋਪਾਲ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋਸ਼ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਯਮੁਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਈ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ! ਵ੍ਰਿੰਦਾ ਡੂੰਘੇ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਪਰਤ ਆਈ। ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰਾਧਾ ਤੋਂ ਯਸ਼ੋਦਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵਰਿੰਦਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਯਸ਼ੋਦਾ, ਰਾਧਾ ਜਾਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵ੍ਰਿੰਦਾ? ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸਹਿ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਚੱਕਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਉਹ 'ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ-ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ।

ਨਾਇਕ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸੰਘਣੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਢੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੇਠ ਸ਼ੁਕਲ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਚੰਪਕ ਦ੍ਵਾਦਸ਼ੀ। ਇਸ ਦਿਨ ਰੁਕਮਣੀ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੁਆਮੀ ਮੰਨਣ ਲਈ ਵਿਮਲਾ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਨਾਰਾਇਣ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਮਲਾ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਮਿੱਠੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਨੂੰ ਰੁਕਮਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਚਲਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਮਦਨਮੋਹਨ ਨਾਲ 'ਰੁਕਮਣੀ ਮੰਡਪ' ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਸ਼ੰਖਾਂ, ਸੰਗੀਤਕ ਸਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਧੁਨਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਯਾਤਰੀ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚੰਪਕ ਦ੍ਵਾਦਸ਼ੀ 'ਤੇ ਰੁਕਮਣੀ ਵਿਆਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਨਾਨ ਪੂਰਨਿਮਾ ਦੇ ਦਿਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਾ 'ਜਗਵੇਸ਼' ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਾਸ਼ਾ, ਚੱਪਕੇ, ਚੰਦਨ ਆਦਿ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਆਰਾਮ ਕਰੋ

45-
ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਨੇਤਰ ਉਤਸਵ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਦਿੱਖ ਦੇਖਣ ਲਈ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸਾਧ ਸ਼ੁਕਲ ਦ੍ਵਿਤੀਯਾ! ਸ੍ਰੀ ਗੁੰਡੀਚਾ! ਪਤਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਭੈਣਾਂ-ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਲਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਾ ਪੁਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬੇਅੰਤ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਸਵੇਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਬੱਡੇਵਾਲ ਤੋਂ ਆਰਤੀ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਕੋਈ ਭਿਖਾਰੀ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ -

“ਮਨ ਉਧਾਰਨ ਕਰ ਹੇ ਤਰਨ, ਸ਼ਰਨ ਮੁਨ ਤਬ ਪਦ ਤਾਤੇ” (ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ।)

'ਜੈ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਡਲੀ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਪਾਤਰਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਨਾਛਤ ਮੱਠ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸ਼੍ਰੀ ਜੀ ਦੀ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਾਲਿਆ ਮੇਕਅੱਪ, ਪ੍ਰਤੀਹਾਰੀ, ਅਖੰਡ ਮੇਕਅੱਪ ਆਦਿ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਬਰਤਨ ਲੈ ਕੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਲਕਸ਼ਮਣ ਸ਼ਤਪਤੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਜਲਦੀ ਆ ਜਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। 'ਸ਼ਤਪਤੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੋਡੇ-ਲੰਬੇ ਕੱਪੜੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨੱਚਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਤਿਵਾੜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - 'ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੈ! ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੱਲਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਛੂਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਨਰਿੰਦਰ ਪੁਸ਼ਕਰਨੀ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇਗਾ?

ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਸ਼ਤਪਤੀ ਜੀ, ਇੰਨੇ ਦਿਨ ਪੁਰੀ ਧਾਮ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤੁਸੀਂ ਕੋੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਅਛੂਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਲੀਲਾ ਭੂਮੀ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਸਾਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਬਡੇ ਠਾਕੁਰ, ਮੰਦੇ ਮੰਦਰ, ਬਦਪੰਡਾ ਤੇ ਬਡੇ ਰੋਗ। ਦੁਸ਼ਟ ਲੋਕਨਾਥ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੱਦੰਡ ਤੱਕ ਇੱਕ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਨ! ਫਿਰ ਇਹ ਅਛੂਤ ਕਿਉਂ? ਹੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ, ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ!'

ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਅਖੰਡ ਮੇਕਅੱਪ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਜੈ-ਵਿਜੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਦੀਵਾ ਜਗਾਇਆ। ਖਾਟਸੇਜ ਮੇਕਅਪ ਨੇ ਬਿਸਤਰਾ, ਰਾਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਸਟੋਰੇਜ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਭੰਡਾਰ ਮੇਕਅਪ ਨੇ ਆਰਤੀ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਕਪੂਰ, ਇੱਕੀਸ ਦੀਵੇ, ਦਹੀਂ ਅਤੇ ਚੌਲਾਂ ਦਾ ਆਟਾ ਆਦਿ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

46-
ਅਰੁਣ ਸਤੰਭ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘਦੁਆਰ ਤੋਂ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੌਣੀ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਬੈਸ ਪਾਵਚ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। 22 ਫੁੱਟ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਜੀ

ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸ਼ਤਪਥੀ ਜੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਰਹੇ ਸਨ।

ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, "ਆਓ ਸ਼ਤਪਤੀ ਜੀ! ਜਲਦੀ ਆਓ। ਤੁਹਾਡੇ ਸੇਵਾ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਸ਼ਿਫਟ ਅਜੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ 'ਮਜਨਾ ਛੁੱਟੀ' ਹੋਵੇਗੀ। ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ ਵੇਲੇ ਚੌਪੜੀ ਗਾਉਣਗੇ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਹੈ।"

ਸ਼ਤਪਥੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ ਕਿਸਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ? ਚੌਪੜੀ ਕੌਣ ਗਾਏਗਾ?"

"ਕਿਉਂ, ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਗਾਏਗੀ। ਅੱਜ ਉਸਦੀ ਵਾਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ। ਕੀ ਸ਼ਰਧਾ... ਕੀ ਧੁਨ... ਕੀ ਤਾਲ...!"

ਜੱਗੂ ਤਿਵਾੜੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਏ। ਬੇਝਿਜਕ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਸ਼ਤਪਤੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਨਿਡਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹੋਗੇ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹੀਏ! "ਬਿਆਸ ਕਾਲੇ ਨੌ ਸ਼ਾਹ ਘੋਇਤਾ; ਵ੍ਰਿਧ ਕਾਲੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਚਿਤਾ!!" (ਬੁਢੇਪੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਭਚਾਰ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਗੁਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਗਤੀ)

ਜੱਗੂ ਤਿਵਾੜੀ ਨੇ ਰੁੱਕ ਕੇ ਸ਼ਤਪਤੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਧੀਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਚੁੱਪ ਕਰੋ ਸ਼ਤਪਤੀ ਜੀ, ਕੋਈ ਸੁਣੇਗਾ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਸੁਣਨਗੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਪੁਜਾਰੀ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਅਧਰਮੀ ਹਨ! ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ! ਕਿਉਂ, ਕੀ ਹੋਇਆ?" ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸੁਕਤਾ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ।

ਸ਼ਤਪਤੀ ਜੀ ਧੀਮੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਮਾਂ ਬਣਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਧੀ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ! ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ! ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ!! ਕੀ ਧਰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੇਗਾ? ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਮਹਾਰੀ ਹਨ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ। ਜੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਸਾਰੀ ਮਹਿਰੀ ਬਸਤੀ 'ਦਾਰਾ ਬਸਤੀ' ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਕੁੱਤੇ ਰੱਖ ਲਓ। ਸਮਝੋ ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ! ਇੰਨੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨੀਲਾਦਰੀ ਕੰਦਾਰਾ ਵਿਚ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ! ਪਾਪ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ

ਤਾਂ ਨਾਮ ਗ੍ਰਾਮ ਹੱਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਹੀ ਪੁੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਗੱਦਾਰ ਵਾਂਗ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

47-
ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਪੂਰ ਆਰਤੀ, ਫਿਰ ਇਕੀਸ ਦੀਵਿਆਂ ਦੀ ਆਰਤੀ, ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਆਟੇ ਦੀ ਆਰਤੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਤੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਤਪਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ? ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਲ ਵਿਧਵਾ ਮਾਸੀ ਮਹੰਤ ਸਵਾਮੀ ਗਿਆਨ ਆਨੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਧਾ ਗੋਵਿੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਵ੍ਰਿੰਦਾਵਨ ਭੱਜ ਗਈ ਸੀ। ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ? ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ “ਗੋਦਰੀ ਲੋ ਨਿਜ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਉ ਆਨਾ” ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਖੁਦ ਦੇਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜਗੁਬੰਧੂ ਤਿਵਾੜੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਲਕਸ਼ਮਣ ਸ਼ਤਪਤੀ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਚਿਹਰਾ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਚੁੱਪ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਝਪਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਲੰਬਾ ਨੱਕ ਸੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਰੰਗ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ਰਮ, ਅਪਮਾਨ, ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ - "ਬੇਸਟਾਰਡ, ਤੁਲਸੀ ਖੁਦ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ!"

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜੱਗੂ ਤਿਵਾਰੀ ਮੰਦਰ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਤਿੰਨੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ‘ਮਾਇਲਮ ਲਾਗੀ’ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਠਾਕੁਰਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਦੀ ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਲੈ ਕੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੋਂ ਸਿੰਹਰੀ ਰਤਨ ਹੇਠਾਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੁਰਵਡੁ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸਫਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੱਗੂ, ਜੋ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਨੇ ਤਿਵਾੜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ, ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਕੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੰਗ ਸੀ? ਅਜੇ ਵੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਈ? ਕੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀ ਅੱਜ 'ਮਜਾਨਾ ਛੁੱਟੀ' ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ?"

ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਸਮਾਜਿਕ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਜਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸ਼੍ਰੀ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰੇ ਸੇਵਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਤਿਵਾੜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ 'ਮਜਾਨਾ ਛੁੱਟੀ' ਲਈ ਜਲਦੀ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। 'ਪਾਣੀ ਪੱਤੀ' ਦਾ ਸੇਵਕ ਸਾਹਮਣੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਸੁਰਬਦੁ' ਨੇ ਤਿੰਨ ਠਾਕੁਰਾਂ ਲਈ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਮੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅਚਲ ਮਹਾਮੇਰੁ ਆਪ ਹੀ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਿਆ।

48-
ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ। ਤਿੰਨੋਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਅਨੰਤ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਿੰਨਾਂ ਠਾਕੁਰਜੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਤੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜੀਭਾਂ ਨੂੰ ਛਿੱਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਦੰਦ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਗਵਾਨ ਬਲਭੱਦਰ ਅਤੇ ਸੁਭਦਰਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੱਗੂ ਤਿਵਾੜੀ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਲਈ ਰੱਖੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ‘ਗਰਬੁਧੁ’ ਨੇ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਾਂਸੀ ਦੀ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਤੋਂ ਮਜਨਾ ਜਲ ਲੈਂਦਿਆਂ ਬਰਸੀਨਹਾਰੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਪਾਲਿਆ' ਪ੍ਰਤਿਹਾਰੀ, ਮਜਨਾ ਜਲ ਲੈ।" ਮਹਾਰਾਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਤਿੰਨਾਂ ਠਾਕੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਟਵਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਨਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਸਹਿਣ ਮੇਲਾ (ਅਵਧ ਦਰਸ਼ਨ) ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਲਭ ਭੋਗ, ਸਵੇਰ ਦੀ ਆਰਤੀ ਧੂਪ, ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਧੂਪ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੱਪਣ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਦਰਪਣੀਆ ਜਗੁਤਿਵਾਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕੇਵਲ ਏਹੀ। ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਤਿੰਨਾਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ

ਮਜਨਾ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਕਾਂਸੀ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ 'ਖਾਂਜਜ਼ਾਮੀਨ' ਅਤੇ ਖਾਈ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ, ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਸੁਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਟਹਿਲਣਾ ਹੈ।

ਜਗੁਤੀਵਾੜੀ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਦੇਵੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘੜੇ ਨਾਲ ਹਵਾ ਉਡਾਉਣ ਲੱਗੀ।

ਢਕੇ ਹੋਏ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕੋਈ ਤੀਬਰਤਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਅਸਹਿ ਨਮੀ. ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਾਲ ਇੰਦਰ ਨੇ ਸ਼ੁਭ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਂ, ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਰਾਣੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੀਵਾ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਲਈ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਨਪੂਰਨਾ ਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੌਲੀਏ ਨੂੰ ਝੂਲਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪੇਂਡੂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵੱਲ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, "ਸੁਣੋ ਦੋਸਤੋ? ਗਾਂਧੀ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਦੇਖਣ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।"

ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ "ਸੱਚਮੁੱਚ? ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ?"

49-
ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਵਸਰਵਾ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਉਹੀ ਆਗੂ ਬਾਬੂ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।"

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, "ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ?" ਮੈਂ ਵੀ ਗਿਆ

ਪਹਿਲਾ ਬੁਲਾਰਾ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪੱਟ ਕੁੱਟਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲਿਆ, 'ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਸਮਝੋ, ਹਰ ਕੋਈ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ।

ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਵਿਅੰਗਮਈ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰੋਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਇੱਕ ਸਰੋਤਾ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, 'ਆਗੂ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ?' ਕੀ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਆਉਣਗੇ?

ਬੁਲਾਰਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ?" ਜੱਗੂ ਤਿਵਾੜੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੀਡਰ ਜੀ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਭਾਈ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣਗੇ? ਇੱਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਆਏ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਕੰਢੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਸਤੂਰਬਾ ਇਕੱਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕਸਤੂਰਬਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ - 'ਤੁਸੀਂ ਦਰਿਦਰਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲੱਕੜ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਜਿੱਥੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਲਈ ਇੰਨੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਬਿਲਕੁਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਸਤੂਰਬਾ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਏ।

ਬਰਾਲ ਜੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, "ਗੋਸਾਈ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸੁਣਿਆ ਹੈ?" ਜਗੁਤਿਵਾੜੀ ਨੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ। ਪਾਨ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਾਲ ਦੰਦ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ - "ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਕਸਤੂਰਬਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਓ, ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਕੜ-ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਅਧਰਮੀ, ਅਧਰਮੀ ਆਖਣਾ ਪਾਪ ਹੋਵੇਗਾ...!"

ਜੱਗੂ ਤਿਵਾੜੀ ਨੇ ਮਾਮਲਾ ਇੰਨਾ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੁੱਛੋ ਹੀ ਨਾ! ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ ਤਾਂ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਝੱਟ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ, ਕੀ ਕੋਈ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉੱਥੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਹੋ ਗਈ, ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਮੰਦਰ ਨਹੀਂ ਗਏ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਬੇਟਾ, ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਵਾਂਗਾ।'

ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੈ?

50-

ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਝੂਠ ਵੀ ਬੋਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ। ਜਾਓ...ਜਾਓ!" "ਤਿਵਾਰੀ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋ? ਉੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਭੋ

ਸਵੇਰ ਦੀ ਧੁੱਪ ਸੀ। ਤਿਵਾੜੀ 'ਖੇਈ' ਲਈ ਫਿਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਏ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ‘ਅੰਦੂਰੀ’, ‘ਕਾਂਤੀ’, ‘ਝਿੱਲੀ’, ‘ਅਦਰਕ’

,

‘ਹੰਸਕੇਲੀ’, ‘ਮਠਪੁਲੀ’, ‘ਕਕਟੁਆ’, ‘ਬੁੱਧੀਆ’ ਅਤੇ ਖੀਰ ਦੀ ਮਹਿਕ ਫੈਲਦੀ ਹੈ।

******* *******

ਚੰਪਕ ਇਕਾਦਸ਼ੀ!

ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਰਾਜਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੇ ਆਰਕਵੇਅ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰਨ ਕੁੰਭ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਪਥ ਉੱਤੇ ਸ਼ੰਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਭ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਭ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰਾਜਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਗੈਸਟ ਹਾਊਸ ਬੁਲਾਏ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਰਾਇਲ ਡਾਂਸਰ ਰਾਜੰਗੀਲਾ ਬਾਨਪੁਰ ਤੋਂ ਥੀਏਟਰ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਚੁਡਾਂਗ ਸਾਹੀ ਤੋਂ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਗਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਠਾਕੁਰਜੀ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਆਵੇਗੀ। ਤਿਉਹਾਰ ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਤੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਤਕਲੀਆ ਧਰਮ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਕਲਾ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੁਰੀ ਦੇ ਜਗਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਿਸ਼ਵਦੇਵ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਛਤੀਸ਼ਨੀਯੋਗ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੱਖ ਨਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਕ ਹਨ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਅੱਜ ਪ੍ਰਭੂ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ! ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਸਦਾ ਹੀ ਭਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਭਕ੍ਤਵਤਸਲ ਹੈ!

ਵੈਕੁੰਠ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਯੁੱਗਾਂ-ਯੁਗ ਭਗਤਾਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਆਮ

ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਜਨਮ-ਮਰਨ, ਪ੍ਰੇਮ-ਵਿਛੋੜਾ, ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਯਾਦ ਅੱਜ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਮੰਦਿਰ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਠ ਸ਼ੁਕਲ ਇਕਾਦਸ਼ੀ 'ਤੇ, ਭਗਵਾਨ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਮੌਕੇ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਵੇਰੇ ਧੂਪ (ਭੋਗ) ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੇਵਕ ਸ਼੍ਰੀ ਜੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਮਾਲਾ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲਕਸ਼ਮੀ ਜੀ ਰੁਕਮਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ। ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਲਾੜਾ

ਦੇਵਦਾਸੀ

३६

ਸ਼ਿਸ਼ੂਪਾਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਰੁਕਮਣੀ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਦੇਵੀ ਵਿਮਲਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੀਣਾਕਾਰ ਨਾਰਦ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਦਾ ਹੈ।

ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ, ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਵਿਮਲਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਰੁਕਮਣੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੱਥ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਰੁਕਮਣੀ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਭਗਵਾਨ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਿਸ਼ੂਪਾਲ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੇਵਕ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਿਸ਼ੂਪਾਲ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰੁਕਮਣੀ ਦੇ ਮੰਡਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਜੋੜਾ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰੁਕਮਣੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚੰਪਕ ਦਵਾਦਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਭੋਗ ਮੰਡਪ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਜੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਾੜਾ- ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਚੰਪਕ ਦਵਾਦਸ਼ੀ 'ਤੇ, ਜਾਂ ਰੁਕਮਣੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, ਭਗਵਾਨ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਅਤੇ ਰੁਕਮਣੀ ਦੋਵੇਂ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਰਾਜਾ ਨਵ-ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧੂਮਧਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨੋ-ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੱਦੇ ਗਏ ਮਹਿਮਾਨ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਚ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਦਾਅਵਤਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਾਚ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੁਦ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਚੰਪਕ ਦਵਾਦਸ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਹੈ। ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਸੱਦੇ ਗਏ ਮਹਿਮਾਨ ਅਤੇ ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਖੁਦ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਹੇਠਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ, "ਸ਼ਾਹੀ ਡਾਂਸਰ, ਨ੍ਰਿਤਿਆ ਪਟਿਆਸੀ ਯਮੁਨਾਬਾਈ, ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇਗੀ।"

ਹਾਲ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਜਗਮਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਪਦਮਗੰਧਾ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕਮਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਹੈ! ਸ਼ਾਹੀ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ, ਆਪਣੇ ਗਿੱਟਿਆਂ ਦੀ ਝਣਝਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਪੋਜ਼ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਦਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਵੀਣਾ ਅਤੇ ਪਖਵਾਜ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ ਘੰਟੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਭਿਸਾਰਿਕਾ ਦੀ ਤਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਹਰਕਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਲੁੱਚਾ ਹੈਂ! ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਜਾ!

४०

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਇੱਥੋਂ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਵੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਦੁਬਾਰਾ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਕਰੋ।

ਸੁੰਦਰ ਯਮੁਨਾ ਇੱਕ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸੰਗੀਤ ਦੁਆਰਾ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਸ਼ਾਹੀ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਯਮੁਨਾ ਯਮੁਨਾ ਨਦੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੁਹਜ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਾ, ਜਿਸਦੇ

ਸਰੋਤ ਵੱਲ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਦਿਲ ਵਗਦੇ ਹਨ। ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਯਮੁਨਾਬਾਈ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧੰਨਵਾਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਡੀਟੋਰੀਅਮ ਤੋਂ ਚਲੀ ਗਈ।

ਹੁਣ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਭਗਵਾਨ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਰੁਕਮਣੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਨਾਚ ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੀਆਂ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਰੁਕਮਣੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਨਾਟਕ ਚੁਦਾਂਗ ਸਾਹੀ ਦੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਚ ਅਤੇ ਅਦਾਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਦੇ ਹੁਨਰ ਇੰਨੇ ਮਨਮੋਹਕ ਸਨ ਕਿ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਦੁਆਪਰ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਨਾਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁਸਫੁਸਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਦੇ ਕਾਮੁਕ ਨਾਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗੀ ਨਾਚ ਕਰਨਾ ਅਣਉਚਿਤ ਸੀ।

ਕੋਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਨਾਚ ਨੇ ਯਮੁਨਾਬਾਈ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਰੁਕ ਗਏ ਸਨ। ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਦੇਵਦਾਸੀ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ! ਮ੍ਰਿਦੰਗਮ ਦੀ ਤਾਲ ਦੇ ਨਾਲ, ਸੰਗੀਤ ਗੁਰੂ ਰਾਮਾਨੁਜ ਪਟਨਾਇਕ ਦੀ ਡੂੰਘੀ, ਡੂੰਘੀ ਆਵਾਜ਼। ਮੁਕਤਾ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਲਿੰਦੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਜੰਗਲ

ਸੰਗੀਤ ਮੁਦਰਾਮ... ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਧਿਕਾ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਤੁਰੰਤ ਵੱਧ ਗਿਆ... ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗਾ ਜ਼ਹਿਰ ਪੀ ਲਿਆ... ਬਿਨਾਂ ਜਾਣੇ, ਹੁਣ ਨਤੀਜਾ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ...

ਕਾਰਨ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ…

ਦੇਵਦਾਸੀ

४१

ਧੜਕਣ ਵਾਲੇ ਨਾਚ ਦਾ ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤਮਈ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਇੱਕ ਬੇਵੱਸ ਭਾਵਨਾ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਦੇ ਨਾਚ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸਨ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਨਾਚ ਅਤੇ ਰਾਮਾਨੁਜ ਪਟਨਾਇਕ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਏ! ਇਹ ਪਾਗਲ ਭਾਵਨਾ ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਅਟੱਲ ਇੱਛਾ! ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਜਿਸਨੇ ਮੀਰਾ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਜੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲੀਨ ਅਤੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦੁਆਪਰ ਯੁੱਗ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਹਰ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਕਦਮ, ਯਮੁਨਾ ਅਤੇ ਰਾਧਾ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਸਨੇਹ, ਮਾਣ ਅਤੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਹੀ ਡਾਂਸਰ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਸੱਚ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਸੱਚ ਹਨ।

ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਯੋਗ, ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਅਨੰਦ, ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਤਿਆਗ, ਪਤਨ ਅਤੇ ਵਿਆਹ - ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਉਂਦਾ। ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ ਝਿਜਕਿਆ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨ੍ਰਿਤਕ ਵਜੋਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰੇਗਾ?

ਯਮੁਨਾਬਾਈ ਦਾ ਨਾਚ ਸ਼ਰਵਣ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਉੱਛਲਦੀਆਂ, ਝੱਗ ਵਾਲੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਨਾਚ ਅਗਹਨ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨਦੀ ਦਾ ਠੰਡਾ, ਵਗਦਾ ਝਰਨਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਰੁਦਰ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ।

ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਚਿੰਤਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਮੌਜੂਦ ਪੰਡਿਤਾਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, ਦਲੀਲਾਂ, ਬਹਿਸਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜਾ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਡਾਂਸਰ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਕ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਮਾਂ, ਰਾਣੀ ਕੁੰਵਰੀ, ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਗਜਵੰਤ ਵਾਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਹਨ।

४२

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲ ਟਿਕੀਆਂ ਜਿਸਨੇ ਪੰਡਿਤ ਮੰਡਲੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕੰਨ ਵੀ ਉਸਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, "ਅੱਜ ਇਸ ਨਾਚ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ, ਗਜਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਡਿਤ ਮੰਡਲੀ ਨ੍ਰਿਤ ਕਲਾਕਾਰ ਯਮੁਨਾਬਾਈ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।"

ਦਰਸ਼ਕ ਫਿਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਗੂੰਜਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜ ਉੱਠੇ। "ਪੱਖਪਾਤ, ਪੱਖਪਾਤ!" "ਰਿਸ਼ੀ, ਸੰਤ!" ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਖੁਦ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਫੈਸਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ? ਅਸਪਸ਼ਟ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਘੋਸ਼ਣਾਕਰਤਾ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਾਇਆ, "ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਨੱਚਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਮਾਹਰ ਹਨ। ਪਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਧੋਖੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ

ਲੈਣਾ ਇੱਕੋ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵਿਰੋਧੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਚੁੰਬਕ ਹਨ। ਇੱਕ ਔਰਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਇੱਕ ਅਭਿਨੇਤਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਅਧੀਨ ਕਲਾ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਰਦ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਅਭਿਨੇਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਯਮੁਨਾਬਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਚ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੀਬਰ ਖਿੱਚ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਜਨੂੰਨ ਨਾਲ ਮੋਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਇੱਕ ਵੇਸ਼ਿਆ, ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਨਾਚ, ਭਾਵੇਂ ਮਨਮੋਹਕ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।"

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਪੰਡਿਤ ਸਮੂਹ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਡਾਂਸਰ ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾਕਾਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਲ ਵਰਗੀ ਆਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼, ਜੋ ਕਿ ਸ਼ੰਖ ਦੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।

ਇਹ ਉਹੀ ਕਲਾ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੌਜਵਾਨ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਬਦਸਿੰਹਾਰ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਨਾਚ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਹਾਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ! ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਸਰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ 'ਕਾਂਚੀ ਵਿਜੇ' ਦਾ ਨਾਟਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਕਵੀ ਸੀ!

ਅੱਜ, ਸਾਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਹਨ। ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਿਆ ਗਿਆ। ਕੀ ਉਸ ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਦਾ ਉਹ ਸਵਰਗੀ ਮੋਹ ਇੱਕ ਭਰਮ ਸੀ? ਕੀ ਉਸਨੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ? ਉਸਦਾ ਟੀਚਾ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਵੇਖਣਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ?

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਆਈ.ਐਸ

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਚੰਚਲ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਇੰਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਚਰਿੱਤਰ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਗਿਆਨ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾਨਸਿਕ ਪਤਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਨੇਕ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਪਿਆਰ, ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦਾ ਕੋਮਲ, ਕੋਮਲ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ? ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੀ ਹੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸਦੀ ਭੁੱਲਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ।

ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ "ਹੁਣ ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਪਤੀ ਗੌਡੇਸ਼ਵਰ ਨਵਕੋਟੀ ਕਰਨਾਟ ਕਲਵਰਗੇਸ਼ਵਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਯਮੁਨਾਬਾਈ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਭੇਟ ਕਰਨਗੇ।"

ਮੁਕਤਾ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀ ਹੋਈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਲੰਬੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਲ ਨੂੰ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਇਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਪੱਗ ਲੈ ਕੇ, ਸ਼੍ਰੀਕਰਨ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜੈਕਾਰੇ ਲਗਾਏ। ਮੁਕਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਤੋਂ ਹਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ ਜਾਂ ਉਲਝਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਨੱਚ ਰਹੀ ਸੀ, ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਅਤੇ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਜਿਸਨੇ ਉਸਦੇ ਨਾਚ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਉਹ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਫੈਲੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ।

ਮੁਕਤਾ ਇੱਕ ਸਾਦੀ ਦੇਵਦਾਸੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਗਨਨਾਥ ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਦਇਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ, ਮਾਣ ਜਾਂ ਦੌਲਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਮੁਕੁੰਦ ਦੇਵ ਦੀ ਦਇਆ ਦਾ

ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੋਨੇ ਦਾ ਘੜਾ ਰੱਖ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ।

ਜੇਕਰ ਮਾਸੂਮ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਹੁਣ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ "ਰਾਜੰਗੀਲਾ" (ਸਿਰਫ਼ ਦਰਬਾਰੀ ਨ੍ਰਿਤਕੀ) ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਵਧਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਕਿਉਂ ਹੋਣਗੀਆਂ?

ਉਸ ਕਿਸ਼ੋਰ ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਕੁਤਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਮਨ ਇਸ ਨਾਚ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਸੀ?

४४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਹ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੱਜ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਤੇਜ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਪਹਾੜ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਪੰਡਿਤਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੀ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ, ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈ ਕੇ, ਲਾਸਿਆ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ, ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਸਾਜ਼ ਵਾਦਕ, ਕੁਝ ਸੰਗੀਤਕਾਰ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋਏ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆਇਆ।

ਮੁਕਤਾ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਬੈਠੀ ਰਹੀ। ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਉਹ ਫਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਨ ਜੋ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਹਨ? ਇਕੱਠ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਇਕੱਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦੱਸਿਆ।

ਉਸਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਸਮਰਾਟ, ਸੰਗੀਤ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਨ੍ਰਿਤ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਨ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪੋਸ਼ਣ ਦਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਰਲਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਕਲਾ ਨੇ ਸਦੀਵੀ ਕੋਨਾਰਕ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਰਾਜਾ, ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮੇਸ਼ਵਰ ਮੰਦਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦੁਆਰਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉਸਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਉਸਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ, ਕਦੇ ਈਰਖਾ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਦਿਲੋਂ ਵਧਾਈਆਂ ਨਾਲ।

ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ, ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ?

ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਯਾਦ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਪਰਦੇ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਜਾ ਮੁਕੁੰਦਦੇਵ ਇੱਕ ਮਾਸੂਮ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਦੀ ਨੱਚਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਸਨੂੰ "ਰਾਜ ਅੰਗੀਲਾ" ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਲੁਭਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਇੱਕ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਦਾਰ ਦਿਲ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਮਾਂ ਹੋ!" ਅੱਜ ਉਹ ਉਦਾਰ, ਪਿਤਾ ਵਰਗਾ ਦਿਲ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਮਹਾਰਾਜ? ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਮੁਕੁੰਦਦੇਵ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਰਾਮਚੰਦਰਦੇਵ, ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਰਾਜਾ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰੁਕ ਗਏ। ਰਾਜਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਲਾਂਕਿ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ,

ਦੇਵਦਾਸੀ

४५

ਪਰ ਤੇਰੇ ਨਾਚ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਮਦਨਮੋਹਨ ਪ੍ਰਤੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਮਹਾਰੀ!

ਵਧਾਈਆਂ, ਮੁਕਤਾ। ਜੇ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਸ ਕਹਿ ਦੇ, ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ!"

ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਮਹਾਰਾਜ, ਮੁਕਤਾ ਇਸ ਦਿਆਲਤਾ ਲਈ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਇਆ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਫਿਰ ਵੀ, ਮਨੁੱਖ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਕੁਝ ਖਾਸ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੋਸਤੀ ਲਈ, ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਹਾਨ ਉਤਕਲ ਤਾਜ ਨੇ ਯੀਵਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸੋਚਵਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ!

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰਾ ਵੀ ਇੱਕ ਸੁਪਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਨਾਚ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਅਟੁੱਟ ਰਹੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ।" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ, ਉਹ ਜਵਾਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹੋ ਗਈ।

ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਤ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਪਨਾ ਸਾਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਰਾਮਚੰਦਰਦੇਵ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸਮਾਂ ਹੌਲੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, "ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸੁਣੋ।" ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ।

ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਮੈਨੂੰ ਗਲਤ ਨਾ ਸਮਝੋ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨਾਚ ਵਿੱਚ ਜੋ ਜੋਸ਼ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਐਲਾਨਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ

ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ, ਕਲਾਕਾਰ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦੇ ਉਪਾਸਕ, ਸੱਚ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋਗੇ।"

ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਕੁਝ ਲੁਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ, ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੀ ਸੂਝਵਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ।"

४६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਹਾਂ। ਆਮ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਲਈ, ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨੱਚਿਆ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ?"

ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ, ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਸੁਪਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਹਿੰਮਤ ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ।"

ਨੌਜਵਾਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਝਿਜਕਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, "ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।"

"ਮੈਂ ਨਰੋਤਮ ਭੂਈਮਲ ਹਾਂ। ਨਾਰਨਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਈਮਲ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ!" ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਸੀ?"

ਨਰੋਤਮ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇੱਥੇ ਮਾਰਕੰਡੇਸ਼ਵਰ ਸਾਹੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇਕਰ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਿਆਲੂ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਿਲਾਂਗੇ।"

ਨਰੋਤਮ ਭੁਇਮਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਕਤਾ ਹੋਰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪੈਦਲ ਥੁਡੰਗ ਸਾਹੀ ਨੂੰ ਪਰਤ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਸਿਆਣੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰਾਂ ਬਦਲੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਨੌਜਵਾਨ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ?

ਇਹ ਸਭ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਰਿੰਦਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਇਹ ਗਲਤੀ ਕਿਉਂ ਦੁਹਰਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵੀ ਹੈ! ਸ਼ਰਮ... ਸ਼ਰਮ!

ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ, ਮੁਕਤਾ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੋਈ, ਬੋਲੀ, "ਧੀਏ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ, ਮਾਸੀ!" "ਚਲੋ ਘਰ ਚੱਲੀਏ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਚੁੱਪਚਾਪ ਚਲੀ ਗਈ।

*

ਦੇਵਦਾਸੀ

४७

ਚੁੱਪ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਤੀਤ ਦੇ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੇ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਚਲੀ ਗਈ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦਿਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਗ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਦੱਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਦੀਦੀ, ਉੱਠੋ। ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਹੈ।" ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੂਰ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਗਈਆਂ। ਦੱਤ ਨੇ ਫਿਰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, ਜਿਵੇਂ ਤਪੱਸਵੀ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੋਵੇ। "ਚਲੇ ਜਾਓ," ਉਸਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦਿਓ।"

ਦੱਤਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ। ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਦੱਤਾ? ਦੀਦੀ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਹੈ?"

ਦੱਤਾ ਨੇ ਮੂੰਹ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ। ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿਓ।" ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਦੱਤਾ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਗਈ। ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਰਹੀ, "ਸੱਸ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।" ਦੱਤਾ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਰਾਤ ਹੌਲੀ- ਹੌਲੀ ਅੰਦਰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਗਰਜ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੱਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਉੱਠ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਉਹ ਅੱਜ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦੱਤਾ ਕੋਲ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਨ, ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਜੇਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਉਹ ਸੱਤ ਜਾਂ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸਦੇ ਬਚਪਨ ਦੀ ਹੰਝੂ ਭਰੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਰਾਧੀ ਸੀ। ਰਾਧੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਸਨ। ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਤੋਂ ਵਿਆਜ ਵਜੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਕਈ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਲਦ ਜਾਂ ਬੱਕਰੀ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਬਚਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਇਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ ਸੀ?

ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਬਾਪੂ ਨੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੜਨ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀ ਲੈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਨਾਬ, ਕਿਸੇ ਪੁਰਖੇ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਰੁਪਏ ਉਧਾਰ ਲਏ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣਾ ਘਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਫਸਲਾਂ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਹੁਣੇ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਇਸਦਾ ਦੁੱਧ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਵੇਗਾ।"

४८

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਗਰੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੇਕਾਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬੱਕਰੀ ਲੈ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟਿਆ।

ਉਸਦਾ ਦੁੱਖ ਅਥਾਹ ਸੀ। ਰਾਧੀ ਦਾ ਭਰਾ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਬਾਪੂ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ 'ਤੇ ਚੋਰੀ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਉਧਾਰ ਲਏ ਸਨ।

ਛੋਟੀ ਰਾਧੀ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਓ। ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਓ। ਉਸਨੇ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ। ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਝੂਠ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾ।" ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਨੇ ਰਾਧੀ ਨੂੰ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਚੋਰ ਹਾਂ?"

ਰਾਧਿਕਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਬਾਪੂ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਆਇਆ, ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਗਈ। ਉਹ ਉਸਦੀ ਕਮਰ ਦੁਆਲੇ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਘਸੀਟ ਕੇ ਲੈ ਗਏ।

ਦੱਤਾ ਨੂੰ ਅੱਜ ਸਭ ਕੁਝ ਯਾਦ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਉਸ ਖੋਲ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਉਸਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਰਾਧਾ ਦਾ ਰੂਪ, ਉਸਦਾ ਦੁੱਖ, ਅਤੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਬੇਵੱਸ ਤਸਵੀਰ ਯਾਦ ਹੈ।

ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਦਸ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕੱਟਣੇ ਪਏ, ਪਰ ਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੀ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਬਦਲੇ ਘਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਮਾਂ ਰਾਧਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਧਾਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਖੁਸ਼ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਦਾਸ ਤੱਕ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ। ਉਮਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਵੀ ਹੈ। ਦੱਤਾ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ।

ਉਹ ਹੁਣ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਛੱਡ ਗਈ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪ ਕੇ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਵੇ ਖੁਸ਼ ਰਹੇ। ਉਹ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਾਈ ਵਜੇ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗੀ ਅਤੇ ਚੀਕਣ ਲੱਗੀ, "ਮਾਂ, ਮਾਂ।" ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਆਪਣੀ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

४६

ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਬਾਈ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਈ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕਾਲੀਆ ਦੇਵਤਾ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਤੋਹਫ਼ਾ ਮੰਨ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ "ਦੇਵਦੱਤ" ਰੱਖਿਆ। ਉਸਦਾ ਇਰਾਦਾ ਉਸਨੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕੇ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਉਹ ਔਖਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਲ, ਟੈਂਪੋ ਅਤੇ ਮੀਟਰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਗਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸੁਰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਸਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਇੱਕ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਦੱਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। "ਮੈਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਾਂਗੀ।"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਦੱਤ ਦ੍ਰਿੜ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਜਿਸ ਪਲ ਤੋਂ ਉਹ ਰਾਧੀ ਤੋਂ "ਦੇਵਦੱਤ" ਬਣੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

■■ ■■■ ■■ ■■■■■■■ ■■■■ ■■ ■■■■ ■■, ■■ ■■■■■ ■■■■■ ■■■ ■■■■■■ ■■ ■■■■ ■■■ ■■ ■■■■ ■■■■ ■■■ ■■ ■■■ ■■■■■■ ■■■■ ■■■

■■ ■■■■■ ■■ ■■■■? ■■■■ ■■■■■ ■■■■ ■■■■ ■■ ■■■■ ■■ ■■■■■■ ■■■■ ■■■■ ■■■ ■■■■■ ■■■■■■■■ ■■ ■■■■■ ■■■■ ■■■■■■ ■■■■■■■ ■■■ ■■■■ ■■■■ ■■, ■■ ■■■ ■■ ■■■■ ■■■■ ■■■■■■■ ■■■ ■■■■■■■ ■■■■ ■■ ■■■■■■■ ■■■ ■■ ■■■■■ ■■■■■ ■■■ ■■ ■■■■■ ■■■ ■■■■ ■■?

■■■■ ■■■■■ ■■■■■■ ■■■■■ ■■■ ■■ ■■■■■ ■■■ ■■■■■ ■■■■■ ■■■ ■■■■■ ■■■■■■■■■ ■■■■, ■■■■ ■■ ■■■ ■■■ ■■■■ ■■■ ■■■■ ■■■ ■■■ ■■■■ ■■■■■■■■■ ■■ ■■■■ ■■■ ■■ ■■■■■ ■■■ ■■■■■■■ ■■ ■■■■■■ ■■■■■, ■■■■ ■■ ■■■■■■■ ■■■ ■■■■■ ■■■ ■■ ■■■■ ■■ ■■■ ■■ ■■■ ■■■■ ■■■■ ■■■■■ ■■■■ ■■■■ ■■■■ ■■, ■■■ ■■■■ ■■■ ■■■■ ■■■■■ ■■ ■■■■■ ■■■■ ■■■ ■■ ■■■■■ ■■■

■■■■ ■■■ ■■■■■ ■■■■ ■■ ■■■■ ■■■■■ ■■ ■■ ■■ ■■■■ ■■■■ ■■■ ■■■■■■ ■■■■■ ■■ ■■■■ ■■■■ ■■■ ■■■■ ■■■■ ■■■■ ■■■■■■■ ■■■■ ■■ ■■■ ■■■■ ■■■■ ■■■■ ■■ ■■■ ■■■■ ■■■, ■■■■■■ ■■■ ■■■■ ■■■■ ■■ ■■■ ■■■■■ ■■■ ■■■■ ■■■■, ■■■■ ■■ ■■■ ■■■■!

■■■■■ ■■■ ■■■ ■■ ■■ ■■■■ ■■■ ■■ ■■■■■■■■■ ■■■■ ■■■■ ■■ ■■■■■ ■■■■■■ ■■■ ■■■■■ ■■■ ■■■■■ ■■■■ ■■■■■■ ■■■■■ ■■, ■■ ■■ ■■■ ■■■■ ■■■ ■■■■ ■■■

■■■ ■■■ ■■ ■■■■ ■■■■■■ ■■■ ■■ ■■■ ■■■ ■■■■ ■■ ■■■■■ ■■■ ■■■■■ ■■■■

■■

■■■■■■■■

■■■■■ ■■ ■■■ ■■ ■■ '■■ ■■■■ ■■■■ ■■■■■ ■■■■■ ■■ ■■ ■■■■ ■■■ ■■ ■■ ■■ ■■■■■■■■■, ■■■■ ■■■■■■■■■, ■■■■ ■■■■ ■■■■ ■■■

ਗਈ। ਉਹ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ, ਦੱਤਾ ਚੌਵੀ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਾਲਵ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ - 'ਦੇਵਦਾਸੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਕਿਉਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋਵੇਗੀ? ਜੇ ਵਿਆਹ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਨੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ, ਸੰਗੀਤ ਗੁਰੂ, ਮਾਵੇਲੀ ਅਤੇ ਪਖਾਵਜ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਜੋਂ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੁਕਤਾ ਖੁਦ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਦੱਤ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਮਾਲਵਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਦੱਤ ਨੇ ਇੰਨੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਮਾਲਵਾ ਦਾ ਖੂਨ ਉਸਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਗਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਨਾਚ ਗੁਰੂ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਉਤਕਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰ ਦੱਤਾ ਕਹਿੰਦਾ, "ਤੁਸੀਂ ਅਮੀਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਡਾਂਸ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਤ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਡਾਂਸ ਜਾਂ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਸਕੇ।"

ਦੱਤ ਨੂੰ ਛੇੜਨ ਲਈ, ਮਾਲਵ ਗੰਭੀਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, "ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ

ਹਾਂ। ਤੈਨੂੰ ਨੱਚਣਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਨੱਚਣ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰਮੰਦ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ?"

ਉਸ ਪਲ, ਦੱਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਭਰੀਆਂ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਮਨ ਅਤੇ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਘਮੰਡੀ ਔਰਤ ਵਾਂਗ ਚਲੀ ਗਈ। ਮਾਲਵ ਉਸਨੂੰ "ਦੱਤ... ਦੱਤ" ਕਹਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ, ਉਹ ਮਾਲਵ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੀ ਸੀ। ਮਾਲਵ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਮਾਲਾ ਫੜ ਕੇ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਦੱਤ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, "ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਤ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗਾ।"

ਦੇਵਦਾਸੀ

५१

ਦਿਓ।' ਮਾਲਵ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਇੱਕ ਹੰਕਾਰੀ ਔਰਤ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ, ਕੀ ਮੈਨੂੰ 'ਦੇਹੀ ਪਦ ਪੱਲਵ ਮੁਦਰਾ' ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ?' ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੱਤ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹਦਾ ਸੀ।

ਦੱਤਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਹੰਕਾਰ ਧੋ ਦਿੰਦੀ। ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ, "ਲਾਹਨਤ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵਾਂਗੀ।"

ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਪੁਕਾਰਿਆ, "ਦੱਤਾ ਦੀਦੀ, ਦੀਦੀ ਬੁਲਾ ਰਹੀ ਹੈ।" ਉਸਦੀਆਂ ਹਿਰਨ ਵਰਗੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਗਈਆਂ, ਅਤੇ ਦੱਤਾ ਨੇ ਮਾਲਵਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਤੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਆਵੇਂਗਾ?" ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ।

ਮਾਲਵ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੱਤ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸੇਗਾ। ਮਾਲਵ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰਾਜਾ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਮਹਾਰੀਆਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੰਦਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਮੂਲੀ "ਖੇਈ" (ਮੰਦਰ ਦੇ ਮਹਾਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ) 'ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

###-### ##### ### ## ######## #### ### ##### ##### ## ####? ######### ######## ## ## ### ##### ### ## ##### ####, #### ###### '## ### #### ######?

##, ## ## ###### ## #### ## #### #### ###### ### ##### ### ######! #### ##### ######## ## #### ##### #### ## #### #### ###### ########## #####

#####

#####? ##### ## ##### ####! ## ##### ##### ######## ## ### ## ######## ###### ## #### ##### ### #### ######? ## #### #### ####-#### ## ##### ### #### ##?

'##, ## ### ##### ### ### ### ###### ##### ## ###

##, ### ## ######## ##### ## #### #### #### ### ## ### #### ### ### ## ### ### ### ## ### ##### #### #### #####, #### ### ##### #### ### #### ### #### #####

##

########

####, ##### ##### ###### ## ### #### ### ###, ## ### ## #### '## #### ### #### ##### #### #### ## ##### ###### ## ######## ## ### ### ## ##### ## ##### ### #### ## ###### #### ### ### ##? #### #### ## ######## #### ##### ## #### #### ###### ## ### ### ### ##

ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਆਰਥੀ ਹਨ।

ਦੱਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਪੀੜਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਤੂਫਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਅਰਥ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਦੱਤਾ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਹਨੇਰੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦੇ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਿਆਂ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ - "ਪ੍ਰਭੂ, ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ। ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਨਰਮ ਬਣਾਓ।"

ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੱਤਾ ਉਸਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੁਕਤਾ ਪੱਥਰ ਦੀ ਅਹਿਲਿਆ ਵਾਂਗ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਅਤੇ ਗਤੀਹੀਣ ਬੈਠੀ ਹੈ।

ਕੀ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਉਹ ਝੂਠ ਹੈ? ਨਾਰਨਗੜ੍ਹ ਦਾ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਈਮਲ ਕਦੇ ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ, ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਨਰੋਤਮ ਭੂਈਮਲ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ!

ਤਾਂ ਕੀ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਰਹੇ ਨੀਲੇ ਖੂਨ ਬਾਰੇ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਹਨ?

ਜੇ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਮਲ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ, ਉਸਦੇ ਡਾਂਸ ਹਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਸਭ ਭਰਮ, ਲਗਾਵ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਪ੍ਰੇਮਮਈ ਦੇਵਤਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ, ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮੌਤ ਤੱਕ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਦੇਵਤਾ, ਜਗਨਨਾਥ, ਉਸਨੂੰ ਜਾਤ, ਧਰਮ, ਪੰਥ, ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਛਾਣ ਦੀਆਂ ਤੰਗ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਲਵੇਗ ਉਸ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਭਗਤ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਜਗਨਨਾਥ ਦਾ ਰੱਥ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਇੱਛਾਮਯ

(ਇੱਛਾਵਾਨ) ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਉਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

५३

ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਪੂਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਪਿਆਰ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸਦਾ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਪਿਆਰ ਕਲਾ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ "ਪਿਆਰ" ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੁਕਤਾ ਉਸਦੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਬਕ ਸਿਖਾਏਗੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਯਾਦ ਰੱਖੇਗਾ।

ਉਹ ਸਮਝਣਗੇ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਵਿਤਾ, ਬਨਿਤਾ ਅਤੇ ਲਤਾ ਬਚ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਆਸਰਾ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਅਣਗਿਣਤ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵੀ ਇੱਕ ਤਾਰਾ ਬਣ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਨੀਲੇ ਚੱਕਰ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੀ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ?

ਮੁਕਤਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਤਾ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੁਇਮਲ, ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਮਲ, ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਰੈਕੇਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਫੌਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਈਮਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ? ਇਸ ਡਰੋਂ ਕਿ ਉਹ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ? ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਈਮਲ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੱਖਿਅਕ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ?

ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਸਹੁੰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਆਸਣ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ,

ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ, ਮਨੁੱਖ ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੂਫਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਂਤ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁੱਧ ਜੀਵਨ ਜੀਣਾ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪਲ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਮਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਰਜਿਤ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ?

ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਭ ਸੋਚਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਝਿੜਕਣ ਲੱਗੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਉਸਤਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਉਹ ਭਗਤੀ ਸੰਗੀਤ ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਕਵੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੈਦੇਵ, ਸਲਬੇਗ, ਦੀਨਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਜਾਂ ਅਚਿਊਤਾਨੰਦ; ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ।

५४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਭਗਤੀ ਗੀਤ ਲਿਖਦੀ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, "ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਵਧੀਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦੇਵੇ! ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇਵੇਗਾ!"

ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਗਈ ਅਤੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਸਨੇ ਗੁੰਮ ਅਤੇ ਅੱਧ-ਲਿਖੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖੋਜ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਮਿਲੀ।

ਉਮੀਦ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਪੰਨੇ ਪਲਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਇਹ ਖਰੜਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਆਮ ਔਰਤ ਲਈ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਹ ਸਭ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ! ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਹੰਝੂਆਂ ਅਤੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇੱਕ ਆਤਮਕਥਾ ਸੀ। ਕੰਬਦੇ ਦਿਲ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ, ਉਹ ਪੰਨੇ ਪਲਟਦੀ ਰਹੀ।

"ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੈ; ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੀਖਿਆ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਖਿੜਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਕਮਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਫੁੱਲ ਦਾ ਖਿੜਨਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਦਸ ਲੋਕ ਇਸਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਤੋਂ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਲਤੀ ਮਧੂ-ਮੱਖੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫੁੱਲ ਦੇਵਤਿਆਂ ਲਈ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਲਾਲਚੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ?

ਪਰ ਭੌਰਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, "ਕਸੂਰ ਫੁੱਲ ਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪੌਦੇ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਫੁੱਲ ਖਿੜਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਜੇ ਇਹ ਖਿੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭੌਰਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ?"

ਉਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਦੀ ਚਾਲ ਅੱਗੇ ਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸਮਰਪਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਉਹ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਇੱਛਾਵਾਨ ਅਤੇ ਚੰਚਲ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦੀ। ਉਹ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਰਾਧਾ ਚੰਦਰਸੇਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਅਦਭੁਤ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਹੈ: ਚੰਦਰਸੇਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਬਣ ਗਈ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਕਦੇ ਚੰਦਰਸੇਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਹਾਂ; ਮੇਰੇ ਲਈ, ਪ੍ਰਭੂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਚੰਦਰਸੇਨ ਦੋਵੇਂ ਹਨ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀ

ਦੇਵਦਾਸੀ

५५

- ਦੁੱਖ ਉਸ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਚਾਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੈਦੇਵ ਅਤੇ ਪਦਮਾਵਤੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਪਦਮਾਵਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ, ਵਾਸੂਦੇਵ, ਵੱਡੇ ਪਾਂਡਾ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਦਮਾਵਤੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਲਈ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਨੱਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਜੈਦੇਵ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਜੈਦੇਵ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਜੋ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ, ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਨੱਚ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਕਿਉਂ ਡਰਦੀਆਂ?

ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝਾਵਾਂ ਕਿ ਜੈਦੇਵ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਆਤਮਾ ਹੈ? ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਵਾਪਰ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ, ਇੱਕ ਆਤਮਾ, ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਬਣ ਗਏ। ਦਵਾਰਕਾ ਵਿੱਚ ਮਹਿਮਾਨ ਲਕਸ਼ਮੀ ਵੀ ਅਰਜੁਨ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ 'ਤੇ ਦੋ ਨੀਲੇ ਕਮਲ ਦੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਬਾਦਪੰਡ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਦਮਾਵਤੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਨਾਲ ਕਰੇ। ਪਦਮਾਵਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਧਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗੀ, ਅਤੇ ਜੈਦੇਵ ਖੁਦ ਗੀਤਾ ਗੋਵਿੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨਗੇ। ਜੈਦੇਵ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸਦੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਧੁੰਦਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝਾਵਾਂ ਕਿ ਇੰਦਰਜੀਤ ਜੈਦੇਵ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਸੱਚ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਮੁੱਲ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦਰਦ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਹੈ।

ਰਾਜੇ ਬੇਰਹਿਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ, ਪਿਆਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬੋਲ਼ੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਪਦਮਾਵਤੀ ਅਤੇ ਜੈਦੇਵ, ਜਗਨਨਾਥ ਅਤੇ ਪਦਮਾਵਤੀ, ਅਟੁੱਟ ਹਨ। ਕੀ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਨਮਲ ਇਸ ਸਭ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੇਗਾ? ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਬੇਕਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ।

ਇਹ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਵੈ-ਬੋਧ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਜਾਦੂਗਰ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਧੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਵਰਜਿਤ ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ ਦੇ ਪੰਨੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਜ਼ਿੱਦ, ਤਾਂਘ ਜਾਂ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਝਿਜਕ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ: "ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਇਹ ਆਤਮਕਥਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਦਰਮਹਾਰੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਪੂਰੇ ਮਹਾਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਅਪਣਾਓ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭੋ।"

५६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੂੰਜੀ। "ਮੇਰਾ ਰਸਤਾ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਜਗਨਨਾਥ ਖੁਦ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ ਸੀਮਤ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੇਅੰਤ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।" ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ।

"ਪ੍ਰਭੂ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੈ? ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਨੇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੀ ਬਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਪਿਆਰ ਲਈ ਤਰਸਾਂ? ਸਭ ਕੁਝ ਝੂਠ ਹੈ, ਇੱਕ ਭਰਮ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਨਮਲ ਲਈ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਜਾਂ ਲਗਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਭੂਇਨਮਲ ਆਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੇਸ਼ਿਆ ਜਾਂ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਦਾ ਵੇਸਵਾਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਵਦਾਸੀ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੱਸੇਗੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ?"

ਇੰਦਰਜੀਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਬਦਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਚਿੰਤਾ ਵਧਦੀ ਰਹੀ। ਭੂਇਨਮਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? ਕੀ ਅਸੁਵਿਧਾ ਸੀ? ਕੀ

ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਹੈ? ਉਹ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਲੰਘ ਗਈ। ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਨੱਚਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ 'ਤੇ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਬਡਸਿੰਘਰ ਆਰਤੀ ਦੌਰਾਨ ਨੱਚਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਵੀ ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਗਈ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਦਾਸ।

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਹਸ੍ਰ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਗੰਗਾ ਸਟੋਤਰਾ ਪੜ੍ਹਦਾ। ਮੈਂ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ, "ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਪ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਓ। ਮੈਨੂੰ ਪਾਪ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਓ।" ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਨਮਲ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਾ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਉਸਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਗਦਾ ਹੈ। ਬਹੁ-ਪਤਨੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ "ਕਈ ਪਤਨੀਆਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨਾ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਯਤਨ ਹੈ।"

ਪਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ, ਵਿਵਹਾਰ ਜਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਲਾ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

५७

ਜੇਕਰ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਪਿਤਾ ਜ਼ਾਲਮ, ਹੰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਈ ਪਤਨੀਆਂ ਦੇ ਪਤੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਾਵਾਂ, ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਧਾਰਮਿਕ ਚਰਚਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਟੁੱਟ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਸਤਾ ਚੁਣਨਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਸਭ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਮਲ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਚੈਨੀ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਬੀਤ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਭੂਇਮਲ ਆਇਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਾਚ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਗੀਤ ਅਭਿਆਸ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਮਲ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਗਨ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਅਭਿਆਸ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਾਚ ਨਾਲੋਂ ਸੰਗੀਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਸੰਦ ਹੈ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਂਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਹਲਚਲ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੇਚੈਨ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਇੱਕ ਸਰਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਖੁਸਰਾ ਵਾਂਗ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣਾ ਯੋਗਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਪਲ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰੋ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋਵੇ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਨੀਲੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇੱਥੇ ਬੈਠੋ... ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ।" ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਝਰਨਾਹਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਕੀ ਇਹੀ ਪਿਆਰ ਹੈ?

ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਬੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਹ ਅਲੌਕਿਕ, ਅਲੌਕਿਕ, ਸਵਰਗੀ ਅਹਿਸਾਸ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਮਰਪਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਇਸ 'ਭਾਵਨਾ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ? ਉਲਝਣ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ, ਉਹ ਵਰਾਂਡੇ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਦੂਰੀ, ਪਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ। ਸਾਡੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤ ਗਏ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੀਣਾ ਜਾਂ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਮੇਰਾ ਘਰ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਸਹਿਨਾਇਕ' ਦੀ ਸ਼ੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਧਿਆਨ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਵੀ, ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਉਹ ਕੀ ਕਹੇਗਾ?

५८

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਾਇਕਾ ਦਾ ਡਰ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭੂਇਨਮਲ ਕੀ ਕਹੇਗਾ।

ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਤੈਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।" ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕੰਬਣੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਵਧਾਈਆਂ! ਉਹ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਔਰਤ ਕੌਣ ਹੈ?" ਦਿਲ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਬਹੁਤ

ਭੁਇਨਮਲ ਨੇ ਉਦਾਸ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਇੰਦੂ, ਇਹ ਕੋਈ ਹਾਸੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।" "ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਹੋਣਾ," ਉਸਨੇ ਸਾਦਗੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਹਾਂ, ਇੰਦੂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਹਿੰਮਤ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣਗੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਗੁਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜੀ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੀ, ਇੰਦੂ।"

ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ, "ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਜੇ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ।"

ਉਸਨੇ ਦ੍ਰਿੜ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਇੰਦੂ! ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰਾ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੀ ਮੇਰੀ ਬੇਕਾਬੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਤੂੰ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੱਸ ਸਕੇਂਗੀ? ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਰਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਓ, ਆਪਾਂ ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਚੱਲੀਏ। ਜਿੱਥੇ ਤੈਨੂੰ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਰਨਗੜ੍ਹ ਦੇ

ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਵਾਰਸ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਹੋਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਹੋਵੇਂਗੀ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੋਵੇਗੀ।"

ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਫੜ ਲਏ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਮੇਰਾ ਗਲਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਖਾਲੀ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਕੰਬਣੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਆ ਗਏ। ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਰੋਮਾਂਚ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਭਰ ਗਈ।

ਇੰਦਰਜੀਤ, ਭੂਇਨਮਲ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦੂਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਦਾਸੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜਗਨਨਾਥ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਕਰਨਾ। ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਧਵਾ ਬਣਨਾ ਹੈ!"

"ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਲਈ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲਾਇਲਾਜ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋਣਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ।"

ਦੇਵਦਾਸੀ

५६

ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਅੱਗੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਲਈ, ਵਿਆਹ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਪਾਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਹੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੀ ਗਈ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦੇਣ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ।"

ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਨਮਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ, "ਕੀ ਇਹ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਤੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਡਰੋਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਜੇ

ਤੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਜਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਤੂੰ ਮਾਸ ਅਤੇ ਲਹੂ ਦੀ ਬਣੀ ਔਰਤ ਹੈਂ। ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਰਥ ਮਾਂ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਤੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਔਰਤ ਹੈਂ, ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵੀ। ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ?"

ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਰਾਟਾਂ ਵਾਂਗ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ; ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਾਏ, ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਰੱਖੇ, ਦੂਜੇ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਧੱਕੇ।

ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਣਗੀਆਂ, ਇਹ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਘਿਨਾਉਣੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਥੋਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਦੇਵੀ ਬਣ ਗਏ ਹੋ। ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਇੰਦੂ ਹੋ! ਤੁਸੀਂ ਇੱਛਾਵਾਂ, ਕਾਮਨਾਵਾਂ, ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਆਮ ਔਰਤ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਗੀਤ ਦੁਆਰਾ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਔਰਤ ਹੋ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ?

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਨਾ ਪੁੱਛੋ। ਭੂਇਨਮਲ ਜੀ, ਨਾ ਪੁੱਛੋ। ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਨੱਚਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਇੱਥੇ ਨਾ ਆਓ।"

ਜੇਕਰ, ਦੂਜੇ ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਕਈ ਪਤਨੀਆਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਾਮੁਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਮਹਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਅਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ

ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰੀ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਪੂਜਾ ਜਗਨਨਾਥ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

६०

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਪਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਈਂਮਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਉਸਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਫੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਕੇ ਰੋਇਆ। ਮੈਂ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਘੁੱਗੀ ਵਾਂਗ ਕੁਰਲਾਇਆ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇਸਨੂੰ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲਾ ਪਿਆਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚਲਾਉਣਾ ਕਿੰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ!

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਚਮਕ ਅਤੇ ਚੰਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖਣਾ ਕਿੰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸਵਾਮੀ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਬੀਤ ਗਈ।

ਮੈਂ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਅਧਿਐਨ, ਨਾਚ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਤੀ ਤੀਬਰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ, ਭੁਇਨਮਲਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸੱਦਾ ਆ ਗਿਆ।

ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਛਤਾਵਾ, ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਈਰਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਜਗਨਨਾਥ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮਾਂ, ਮੈਂ ਇੰਦਰਜੀਤ ਦੀ ਦੁਲਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।" ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਹਾਂ।"

ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਪਤਮੰਗਲਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਮੈਂ ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਨਮਲ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਤਸੁਕ ਅੱਖਾਂ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਗਾਮਾ ਸੀ, "ਇਹ ਉਹੀ ਹੈ।" ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਛੋਟਾ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ

ਮਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਇਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਆਈ?"

ਇੰਦਰਜੀਤ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਇੰਦਰਾ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਰੋ ਰਹੀ ਹਾਂ... ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਜੋ ਵੀ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਬਿਹਤਰ ਹੈਂ!"

ਉਸ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭਰ ਆਇਆ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਦੁਲਹਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈ। ਮਖਮਲੀ ਗੱਦੇ ਵਾਲੇ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ, ਅੱਠ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜੀ ਹੋਈ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਦੁਲਹਨ, ਹਲਦੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗਿਆੜੀ! ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੱਲੂ ਵਿੱਚ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਨਮਲ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

६१

ਇਸਦਾ ਰੂਪ ਹੈ... ਇੰਦਰਜੀਤ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੁਲਹਨ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਮੌਜੂਦ ਨੌਕਰਾਣੀਆਂ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਕਬੀਲੇ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਈਆਂ।

ਜਿਸ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਗਈ। ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨੂੰਹ, ਦੇਵਦਾਸੀ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਪੁਰੀ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਹੈ!"

ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਪਰਦਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇੰਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ! ਕੀ ਇਹ ਇੱਕ ਆਮ ਔਰਤ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ? ਇੰਦਰਜੀਤ ਸੱਚਮੁੱਚ ਧੰਨ ਹੈ! ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇੱਕ ਮੋਹਿਤ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਗਨਾਥ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ!" "ਠਾਕੁਰਾਨੀ, ਇਹ ਨੂੰਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲਕਸ਼ਮੀ ਆਈ ਹੈ!"

ਅਚਾਨਕ, ਇੱਕ ਠਣ-ਠਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਉਸਨੇ ਮੇਰਾ ਤੋਹਫ਼ਾ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗਹਿਣੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸਖ਼ਤ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਨੌਂ ਰਤਨ ਦੇ ਹਾਰ, ਮਧਮਨੀ, ਕੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਗਣ ਹਰ ਪਾਸੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਸਨ!

ਠਾਕੁਰਾਨੀ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ, ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨਾਲ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਹਿੱਲਣ ਲੱਗੀ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਦੀ ਬੇਵੱਸ ਉਤਸੁਕਤਾ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਬੇਵੱਸ ਔਰਤਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਨਾਰਨਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਰਣਪੁਰ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਤਾਂਗੀ, ਬਰੂਨੇਈ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ, ਜਟਨੀ ਪਿਪਲੀ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਗਰਮ ਦੁਪਹਿਰ ਸੀ! ਮੈਂ ਛਾਂ ਰਹਿਤ, ਪਾਣੀ ਰਹਿਤ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਤੁਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਮੇਰੀ ਸੁੱਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ! ਇਹ ਗਰਮੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕਲੰਕ ਦੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿੰਨੀ ਘੱਟ ਹੈ! ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਸਾਕਸ਼ੀ ਗੋਪਾਲ ਭੋਈ (ਸ਼ਿਵਿਕਾ ਵਸ਼ਟਕ) ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਦੋਂ ਪਹੁੰਚੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਨੌਕਰਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੀਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, "ਦੀਦੀ, ਸਾਕਸ਼ੀ ਗੋਪਾਲ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਰਾਧਾ ਮਾਧਵ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ?"

ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਆਮਲਾ ਨੌਮੀ 'ਤੇ ਆਈ ਸੀ। ਰਾਧਾਰਾਣੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ। ਪਾਪੀ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਇੰਦਰਜੀਤ ਲਈ ਇੱਕ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸੱਦੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

६२

ਦੇਵਦਾਸੀ

"ਨਹੀਂ, ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ," ਮੈਂ ਨੌਕਰਾਣੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਿਵਾਇਕਾ ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਈ ਸੀ। ਕੇਵੜਾ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਕੰਡਿਆਲੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੰਡਿਆਲਾ ਸਵਾਲ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਕੀ ਮੈਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ?"

ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਰੋ ਪਈ। ਉਹ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ। ਨੀਲਾਦਰੀ ਬਿਹਾਰੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਇੰਨੀ ਬੇਸਹਾਰਾ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਸੀ!

ਰੱਬ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਭਾਰੀ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਪੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਭਟਕਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੀ ਹੈ! ਪਰ ਕੀ ਸੰਸਾਰਿਕ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ? ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਣਲਿਖਿਆ ਇਤਿਹਾਸ। ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਅਤੇ ਮਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ, ਝੂਠਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਦਾਦੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ, ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਦਾਸਿੰਹਾਰ ਦੌਰਾਨ ਨੱਚਦੇ ਹੋਏ ਭਟਕ ਗਈ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਠਾਕੁਰ ਲਈ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਨਾਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਛਤਰੀ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪਈ। ਇਹ ਸੇਵਕ ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਕੋਲ ਛਤਰੀ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਅਤੇ ਤਾਲ, ਗਤੀ ਅਤੇ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ।

ਰਾਜਗੁਰੂ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜਣ ਲੱਗੀ।

ਪਰਦਾ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਚਾਰ ਥੰਮ੍ਹ - ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ, ਰੰਗਮੰਚ, ਭੋਗ ਮੰਡਪ ਅਤੇ ਮੁਖਾਸ਼ਾਲਾ - ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।
ਸਾਰੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਨਾਚ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਦੁਲੀ ਅਤੇ ਤਾਲਿਛੂ ਮਹਾਪਾਤਰ "ਚਾਮੂ ਦੁਆਰ" ਅਤੇ ਜੈ-ਵਿਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੰਦ ਅਤੇ ਤਾਲੇਬੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਮਹਾਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਠਾਕੁਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਹੈ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਅੱਧ-ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਢੋਕਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਢਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਸੌਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੌਂ ਜਾਣਗੇ। ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ।

ਅਚਾਨਕ, ਇੱਕ ਚੀਕ ਉੱਠੀ। ਇਸਨੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੀਵੇ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਜਗ ਪਈ। ਸੇਵਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੱਜੇ। ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਰੁਮਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

६३

ਸੱਪ ਨੇ ਉਸਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਡੰਗ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਕਰਾਹ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਨੌਕਰ ਡਰ ਗਏ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੇ ਯੋਗ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ! ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਗੁਆਉਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਭੁਗਤਿਆ ਹੈ! ਫਿਰ ਵੀ, ਨੌਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਖੁਦ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ! ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਸੱਪ ਦੇ ਚੀਕਣ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਹਿੱਲ ਗਿਆ। ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੁੰਦਰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਨੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ 'ਤੇ ਟਿਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕਿਆ, ਸੱਪ ਦਾ ਫਨ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। "ਜੈ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ" ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਸੱਪ ਦੇ ਫਨ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਮਰੇ ਹੋਏ ਸੱਪ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਚਲੇ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੇਵਕ ਉਸਨੂੰ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦੇ, ਉਹ ਗਰੁੜ ਥੰਮ੍ਹ ਦੇ ਕੋਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਤਾਲਿਚੂ ਮਹਾਪਾਤਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਉਸਨੂੰ ਜਲਦੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ।"

ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜਗੁਰੂ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸ਼ੁੱਧ ਚਰਿੱਤਰ ਵਾਲੇ ਰਾਜਗੁਰੂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ, ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਫੁੱਲ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।"

ਫੂਲ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਨਾਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਖੇਤ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹੀ ਰਾਜਗੁਰੂ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਫੂਲ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਭੀਤਰਚੂ ਮਹਾਪਾਤਰਾ ਨਾਲ ਮੋਹ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨਿਰੀਖਕ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਰਾਜਗੁਰੂ ਫੂਲ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀ।

ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਪਤਨੀ, ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਧੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਫੂਲ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਗੋਦ ਲਿਆ। ਫੁੱਲਾਂ, ਚੰਦਨ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ, ਫੂਲ ਮਹਾਰੀ ਉਸਦੇ ਬਦਬੂਦਾਰ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਪੱਟੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ; ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਝੂਠੀ।
६४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆਈਆਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨੱਚਿਆ। ਡਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ।

ਉਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੇਵਦਾਸੀ ਨਾਚ ਕਦੇ ਵੀ ਗਰਭ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਠਾਕੁਰ ਜੈ ਵਿਜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਸ਼ਿਆਮ ਡੰਬਰੂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਖਵਾਜ ਦੀ ਤਾਲ 'ਤੇ, ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ ਨੱਚਦੀਆਂ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਗਲਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ 'ਖੇਈ' (ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਤ ਭੇਟ) ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ।

ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਲ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ। ਜੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਰਾਜਗੁਰੂ, ਮਹਾਰਾਜਾ, ਜਾਂ ਮੰਦਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ, ਕੁਝ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਕਿਵੇਂ ਜੀਉਣਗੇ। ਸੰਜਮ, ਤਪੱਸਿਆ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਪ੍ਰਤੀ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪਲ ਦੁਆਰਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਅਤੀਤ ਰਹੱਸ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਕਲਾ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਲਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਸ਼ਰਧਾ, ਪਰੰਪਰਾ, ਆਦਿ, ਸਾਰੇ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਪਿਆਰ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਸ਼ਰਧਾ, ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਸਹਿਣ ਦਾ ਸਬਰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਮਹਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਸ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ।

ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਈਂਮਲ ਦੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਗਨਨਾਥ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ।

ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ, ਮੈਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ, "ਪ੍ਰਭੂ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਕਤ, ਧੀਰਜ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸਵੈ- ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਓ।" ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਰਤਾ ਲਈ, ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਾਰੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਦਾ ਸੀ। ਬੇਚੈਨੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

६५

ਇੱਕ ਦਿਨ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੌਣ ਹੈ?"

"ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ!" ਜਵਾਬ ਆਇਆ।

ਉਸ ਪਲ, ਉਹ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ, ਫਿਰ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਨਮਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।"

"ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹਾਂ," ਉਸਨੇ ਗੰਭੀਰ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਮਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਉਸਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬਲ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਭਿੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਚੀਜ਼ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਗੱਠੜੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸ਼ਾਇਦ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ, ਗਾਰਡ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੁੰਨਸਾਨ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਡੱਡੂਆਂ ਦੀ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਿਆ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਬੇਚੈਨ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੰਬਲ ਦਾ ਗੱਠੜਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਵਜੰਮਿਆ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੰਦਰਜੀਤ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਦਵਾਪਰ ਯੁੱਗ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ!

ਦਰਅਸਲ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੰਸ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਵਾਸੂਦੇਵ ਉਸਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਗੋਪੁਰ ਲੈ ਗਏ।

ਇੰਦਰਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਇੰਦੂ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੈਨੂੰ ਸੌਂਪ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਵਾਲੀਆ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਘੂਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਮਨਮੋਹਕ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਕੁੜੀ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਪੜ੍ਹ ਲਏ।

ਉਸਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਇੰਦੂ, ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕੀੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੀਪ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਮੋਤੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹ ਬੱਚਾ ਤੇਰਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਇਸ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਧਣ ਦਿਓ।" ਇੰਦਰਜੀਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇੱਕ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਬੱਚੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪਿਆਰੀ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਹਰ ਨਾੜੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀਆਂ ਦੇਖ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ 'ਮੁਕਤਾ' ਰੱਖਿਆ!

"ਆਹ!" ਇੱਕ ਹਲਕੀ, ਦੁਖੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ! ਉਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਜਾਂ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਕੀ ਸੀ, ਬੇਸਮਝ ਭੂਇਨਮਲ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦ?

६६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਕੀ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਹੈ? ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਕੌਣ ਹੈ?

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਅਣਚਾਹੇ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। 'ਮਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਹੋ! ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੇਵਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਯਸ਼ੋਦਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ! ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਦੇਵਕੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੀ! ਉਸਨੇ

ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੱਪੜੇ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਢੱਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਦੂਜਾ ਬੰਡਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜੋ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਅਮਰ ਰਚਨਾ 'ਪਦਿਆਵਤੀ' ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਦਿਆਵੱਲੀ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਲਏ ਹੋਣ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੀਆਂ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਗਨਨਾਥ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ, ਨਰੋਤਮ! ਜੇ ਕੋਈ ਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਨਾ ਜਾਣਨਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਜੇ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਦੱਤਾ ਨੂੰ ਵਰਾਂਡੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇਖਿਆ। ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਆ ਗਈ।

*

*

*

ਮੱਧ ਤਿਉਹਾਰ

ਦੇਵਦਾਸੀ

६६

ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ, ਬਾਲਭਾਨੂ ਉਦੈ ਸਮਾਰੋਹ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਸ਼੍ਰੀਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਜਲੂਸ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਸੀ। ਨੀਲਾਚਲ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਝੰਡਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਥਕਾਵਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧੋਤਾ।

ਅੱਜ ਸਨਾਨ ਪੂਰਨਿਮਾ ਹੈ! ਸ਼੍ਰੀ ਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚੇ ਉੱਠ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਨਾਨ ਮੰਡਪ ਵਿੱਚ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਮਾਰੋਹ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਰਬੜੂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸ਼ੀਤਲਾਜੀ ਖੂਹ ਤੋਂ 108 ਘੜੇ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਮੈਤਰੀਦੇਵ

ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਲਈ, ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਣੀ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰਬੜੂ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 'ਘਟੂਆਰੀ' (ਘਟੂਆਰੀ ਦਾ ਪਾਣੀ) ਵਿੱਚ ਚੰਦਨ, ਚੋਆ, ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਮਿਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਤਿੰਨ ਠਾਕੁਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਢਾਡੀ ਪਹੰਡੀ (ਪੰਕਤੀਪਾਦਰਪਨ) ਲਈ ਸਨਾਨ ਮੰਡਪ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਰਸਮ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੇਵਾਦਾਰ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਦੀਰਥ ਘੇਰਾਪਨਹਾਰ (ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਗੇ ਦਾ ਚੱਕਰ) ਕਰਨਗੇ, ਅਤੇ ਠਾਕੁਰਜੀ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਡਠਾਕੁਰ (ਬਲਭਦਰ) ਲਈ ਸਜਾਵਟ ਸਮੱਗਰੀ ਅਜੇ ਗੋਪਾਲ ਤੀਰਥ ਮੱਠ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ਹੈ। ਰਾਘਵ ਮੱਠ ਤੋਂ ਜਗਨਨਾਥ ਅਤੇ ਸੁਭੱਦਰਾ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਰਾਘਵ ਮੱਠ ਦੇ ਮਹੰਤ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਹੰਤ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ 'ਤਾਹੀਆ' ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰਾਹਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰ ਗਈ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕੀ ਇਸਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਨੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ? ਉਸਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਅੱਜ, ਉਹ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ! ਉਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮੰਡਪ ਲਈ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ! ਉਹ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਾਥੀ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਲਈ ਮਾਲਾ, ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਚੇਲੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਸਨ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਖੁਦ ਚੁਣਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ, ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਪੁਕਾਰਿਆ, "ਮਾਇਆ, ਟੋਡੀਆ ਤਿਆਰ ਹੈ?" ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਇਆ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ।
ਹਾਲਾਂਕਿ, ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

७०

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਪਰ ਕੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਇੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਹਾਰ ਪਹਿਨੀ ਹੈ? ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਮੁਸਕਰਾਇਆ। "ਕੀ ਸਦਾਨੰਦ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਦਾਨੰਦ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਭ ਜਲਦੀ ਹੀ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਓ।"

ਸਦਾਨੰਦ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਸਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਨਾਟਕ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ!" ਕੀ ਬਾਬਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਮਾਇਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਬਾਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦਜੀ ਆਪਣੀ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੁੜੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਉਸਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਛੂਹਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਜਗਨਾਥ ਜੀ ਤੋਂ।" ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਮਾਇਆ ਹੱਸ ਪਈ। "ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਜੋ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ?"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਉੱਪਰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਉਹ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸਦੀਵੀ ਹਸਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਖਾਲੀਪਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।"

ਮਾਇਆ ਚਿੜਚਿੜੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਸਵੇਰੇ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਅਜੇ ਵੀ ਤਾਜ਼ੇ ਖਿੜ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਤਿਤਲੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਹੋਣਗੇ। ਰਾਧਾਮਾਧਵ ਲਈ ਫੁੱਲ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਤਿਤਲੀਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰੇਗੀ। ਖੁਸ਼ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਹੰਝੂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਇੱਕ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਜਨੂੰਨ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ।

ਲਗਾਵ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੁਲਾਹੇ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਾਂਗ, ਮਨੁੱਖ ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਝੱਲਦੇ ਹਨ।

ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ਸੀ। ਮੱਠ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਾਧਵ ਦੀ ਜਨਮ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਧਾ ਮਾਧਵ ਦੀ ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ਅਤੇ ਭਜਨ ਕੀਰਤਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਿਰ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਧੋਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੈਕੁੰਟੂ ਦੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦੀ ਗੋਦ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ।

ਉਤਕਲੀਆ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ਼ ਜਗਨਨਾਥ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ, ਸਿਰਫ਼ ਜਗਨਨਾਥ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਸਦੀ ਕੁੱਖ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਦੇ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਸ਼੍ਰੀਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਸਕ ਤਾਕਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

७१

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਪਵਿੱਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀਮੰਦਿਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਕੰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੁਦੁਲੀ ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨਪਤੀ ਨੇ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਮਹੰਤ ਜੀ, ਠਾਕੁਰ 'ਜਨਮਾਚਕ' 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਲਦੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਸੱਤ ਪੌੜੀਆਂ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਅਸਾਧਾਰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਰੋਮਾਂਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਸਮਾਂ ਦੁਆਪਰ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀ ਕਮਲ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਚੱਕਰ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ 'ਤੇ ਦੇਵਕੀ, ਵਾਸੂਦੇਵ, ਨੰਦਾ, ਯਸ਼ੋਦਾ, ਲਕਸ਼ਮੀ, ਉਗ੍ਰਸੇਨ, ਬਲਭਦਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਉੱਕਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਚੱਕਰ ਦੇ

ਉੱਪਰ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੂਰਤੀ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੂਜਾ ਪਾਂਡਾ ਨੇ ਪੁਕਾਰਿਆ, "ਮੁਦੁਲੀ, ਦੱਖਣੀ ਘਰ ਤੋਂ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਨੂੰ 'ਜਨਮਚੱਕੜ' ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਓ।"

ਪੰਕਜ ਦਾਸ ਅਤੇ ਦੇਵਦਾਸੀ ਤੁਲਸੀ, ਵਾਸੂਦੇਵ ਅਤੇ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਜੇ ਹੋਏ, ਕੰਸ ਦੀ ਕੈਦ ਦਾ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਜੇ ਹੋਏ, ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਇੱਕ ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤ ਵਰਗਾ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬੇਸਹਾਰਾ ਵਾਸੂਦੇਵ ਦੇ ਚਿੰਤਤ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ।

"ਨੀਲੇ ਬੱਦਲ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਚਮਕ। ਰਿੰਗ ਰਤਨ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ"

ਉਸ ਮਨਮੋਹਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਆਪਣੇ ਹੰਝੂਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ... ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਾਸੂਦੇਵ ਅਤੇ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਛੱਡੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ! ਇੱਕ ਹਨੇਰੀ ਬਰਸਾਤੀ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਵਾਸੂਦੇਵ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਥੁਰਾ ਤੋਂ ਗੋਪਪੁਰਾ ਲੈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈਆਂ, ਬਿਜਲੀ ਮੈਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਕੇ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੁਰੰਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ।

ਨੀਂਦ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲਈ, ਅਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਭਿੱਜਿਆ ਦੇਖ ਕੇ, ਅਨੰਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਨ ਨਾਲ ਢੱਕ ਲਿਆ।

ਭਗਵਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਗ੍ਰਸੇਨ ਰਸਤਾ ਰੋਕਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ, ਪੰਕਜ, ਵਾਸੂਦੇਵ ਦਾ ਰੂਪ, ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਪਲੇਟ 'ਤੇ ਯਮੁਨਾ ਨਦੀ, ਜਾਂ ਸਰਸਵਤੀ ਮੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਬੋਲ਼ਾ ਖੁਟੀਆ ਸੱਤ-ਕੁੰਡਲ ਵਾਲੇ ਠਾਕੁਰਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਉਗ੍ਰਸੇਨ, ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

७२

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਸ਼ ਗੁਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਮਨਮੋਹਕ ਰੂਪ ਮਨੁੱਖੀ ਅੱਖ ਤੋਂ ਦਿਲ ਵੱਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਮਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪੀਲਾ ਕੱਪੜਾ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਖਾਂ ਮਨਮੋਹਕ ਕੰਦਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੈ। ਕਮਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੱਟੀ, ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਕਮਲ ਦੇ ਪੈਰ। ਚਤੁਰਭੁਜ ਨਾਰਾਇਣ ਗਦਾ, ਕਮਲ, ਸ਼ੰਖ ਅਤੇ ਚੱਕਰ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ! ਉਸਦੀ ਇੱਕ ਅਨੋਖੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਵੀ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੇਵਕੀ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਂ ਵਾਂਗ, ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਵਦਾਸੀ ਤੁਲਸੀ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਇਸ ਦਵੈਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਆਪਣੇ ਹੋਸ਼ ਗੁਆ ਬੈਠਾ। ਮੁਦੀਰਥ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ - ਆਓ, ਠੰਢਾ ਭੋਗ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਓ!

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਇੱਕ ਅਲੌਕਿਕ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਧਾਏ। ਮਹਾਭਾਦੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਮਹਾਪ੍ਰਸ਼ਾਦ (ਮਹਾਨ ਭੇਟ) ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਦੀਰਥ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੰਦੋਤਸਵ ਲਈ ਜਲਦੀ ਆਓ!" ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਧਾਰੂ ਗਾਂ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਲਈ ਤਾਟਲੈਂਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਆਓ ਅਤੇ ਦੇਖੋ, ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਕਾਮਧੇਨੂ ਹੈ! ਵੱਛੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਹੇ ਭਗਵਾਨ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਨੰਦੋਤਸਵ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਇੱਥੇ ਹੋਵੇਗਾ! ਇਹ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ। ਨੰਦੋਤਸਵ ਲਈ ਦੁਧਾਰੂ ਗਾਂ ਲੱਭਣਾ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਾਟਲੈਂਕ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁੱਧ ਚੋਣ ਵਾਲੀ ਗਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।" ਮਹਾਬਾਹੂ ਜਗਨਨਾਥ ਨੇ ਅੱਜ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ! ਕੱਲ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਮ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਮਨਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਮਦਨਮੋਹਨ ਜਗਮੋਹਨ ਦੇ ਝੂਲੇ ਵਿੱਚ ਝੂਲ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਸੁਭੱਦਰਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ, ਦੁਰਗਾ (ਅੰਬਿਕਾ) ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੰਸ ਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਯੋਗਮਾਯਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਸੱਤ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਵਰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੇਗੀ।

"ਹੇ ਕੰਸ, ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਸੁਣ, ਚੱਕਰਧਰ ਤੇਰਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ। ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਕਸ਼ਸਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ।"

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭੀਤਰਚੂ ਮਹਾਪਾਤਰ ਨੰਦਾ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

७३

ਉਸ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮੰਡਪ ਵਿੱਚ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਉੱਥੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਨੰਦਾ ਦਾ ਦਿਲ, ਇੱਕ ਧੀ ਲਈ ਤਰਸਦਾ ਹੋਇਆ, ਪਿਤਾ ਬਣਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਫੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। "ਮੇਰੇ ਘਰ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨੰਦਾ ਦਾ ਮਨ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ!" ਨੰਦਾ ਦਾ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਬੇਔਲਾਦ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਗਾਂ ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਲਕਸ਼ਮੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨੰਦ ਜੀ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਗਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣਗੇ। ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਉਸ ਦੁੱਧ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੁੱਧ ਅਤੇ ਤਿਲ ਦੇ ਲੱਡੂਆਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਆਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਕੇ ਮੱਠ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਮੱਠ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ, ਸਦਾਨੰਦ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਸੱਜਣ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਮੱਠ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਕੀਰਤਨ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਝੁਕ

ਗਿਆ। ਉੱਚੀ ਨੱਕ, ਝੁਕੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਉੱਚੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ, ਇਹ ਸਭ ਉਸਦੇ ਕੁਲੀਨ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੱਜਣ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਧੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਮਯੂਰਭੰਜ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਮਯੂਰਭੰਜ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਵੰਸ਼ਜ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੜਦਾਦਾ ਜਗੀਰੂ ਰਾਜੇ ਸਨ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹ ਉਸੇ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਟਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਹਨ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਦੱਸਿਆ। ਇੱਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦਾ ਦਿਲ ਪਿਘਲ ਗਿਆ। ਹੈਰਾਨੀ, ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੀ ਇਕਲੌਤੀ ਧੀ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਫੁੱਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਉਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਇਆ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰੇਗੀ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਇਆ ਨ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰੇਗੀ, ਗੰਧਰਵ ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਕਮਾਏਗੀ। ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਲਿਪਟੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦੁਆਰਾ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੋਸ਼ ਗੁਆ ਬੈਠਾਂਗੇ। ਕਿਸਮਤ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ ਡਾਕਟਰਾਂ, ਕੁਦਰਤੀ ਜੜ੍ਹੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦੀ ਮਦਦ ਮੰਗੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਡਾਕਟਰਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਜੜੀ-ਬੂਟੀਆਂ, ਭੂਤਾਂ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਭਿਕਸ਼ੂਆਂ ਕੋਲ ਗਏ, ਪਰ ਉਸ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੱਕ ਬਚੀ ਰਹੀ। "ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਬਣ ਕੇ ਬਚ ਜਾਵੇ!"

ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਆਦਮੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

७४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਾਇਆ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਆਦਮੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਫੇਰੇ।
ਮਾਇਆ ਰਾਤ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਗਈ। ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਆਓ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੇਜਾਨ ਪੈਰ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਮੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੁਕਾਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਮਾਇਆ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈਂ? ਇੱਥੇ ਆ ਜਾ। 'ਸ਼੍ਰੀ ਖੇਤਰ...' ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਉਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਖੁਦ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਉਸਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ। ਚਲੋ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਦੋ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ।

ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ, "ਇਹ ਸੁਪਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਮਲ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ, ਇੱਕ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਇੰਨੀ ਤੀਬਰ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਿਖਾਓ।" ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਕੁੜੀ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਉੱਚਾ ਨੱਕ, ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰਾ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਕੁੜੀ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸੱਜਣ ਨੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮਾਇਆ, ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ!"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਇਆ ਹੱਸ ਪਈ। ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਪਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਪੀਂਦੇ ਹੋ? ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁਬੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?" ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ, "ਦੇਖੋ, ਇਹ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।" ਮਾਇਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਮੈਂ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਦਾੜ੍ਹੀ ਰੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ? ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾਂਗੀ।" ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਗਈ, ਜਿੱਥੇ ਤਿਤਲੀਆਂ ਉੱਡਦੀਆਂ ਸਨ। ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਇਸ ਮੱਠ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੀਆਂ

ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਭਰ ਆਈਆਂ। ਕੀ ਉਸਦੀ ਪਿਆਰੀ ਧੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ? ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ? ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਲਈ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਰਾਧਾਨੰਦ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ? ਇਸਨੂੰ ਉਸ ਬਾਈ ਪੌਂਡ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਸਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ।"

ਦੇਵਦਾਸੀ

७५

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਵੱਲ ਚਿੰਤਤ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, "ਮੈਂ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮਹੰਤ ਮਹਾਰਾਜ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਸੰਸਾਰੀ ਆਦਮੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਇਆ। ਜੇਕਰ ਮੇਰੀ ਧੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਨੇਕ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਉਹ ਇੱਥੇ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਭੇਜਾਂਗਾ।"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਫੜੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਗਲਤੀ ਕਦੇ ਨਾ ਕਰੋ। ਚੇਲਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਉਸਦਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਇਆ 'ਤੇ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਨਾ ਕਰੋ।"

ਸਵੇਰ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ। ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਮਾਇਆ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ, ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਓ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮਰ ਗਏ ਹਨ।" ਧੁੰਦ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀ ਉਸ ਆਖਰੀ ਸਵੇਰ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ

ਲੱਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਡੂੰਘੇ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਦੋ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਸਨ। ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਨਰਮ ਨੇੜਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ, ਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਹਲਚਲ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਾਂ ਉਸਦੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ, ਉਹ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ, "ਮੈਂ ਘਰ ਕਦੋਂ ਜਾਵਾਂਗੀ? ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਚਿੰਤਤ ਹੋਣਗੇ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਛੱਡ ਦਿਓਗੇ, ਬਾਬਾ?" ਬੇਵਕੂਫ਼ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦਜੀ ਜਵਾਬ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਓਹ! ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ! ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ! ਤੁਹਾਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਹੈ! ਬੰਧਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਭਰਮ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ।" ਫਿਰ, ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦੁਆਰਾ, ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਓਨੀ ਹੀ ਖਿੜਖਿੜਾਹਟ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਜੀਵਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਮੱਠ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਨਿਰਜੀਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੋ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਵਜੋਂ ਦੀਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਸਦੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਫਿੱਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਈਆਂ। ਕੀ ਮਾਇਆ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣ ਸਕੇਗੀ? ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਖਿੜਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ, ਰੋਂਦਿਆਂ, ਮਾਇਆ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ

७६

ਦੇਵਦਾਸੀ

"ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਮਾਪੇ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ ਕਦੋਂ ਆਉਣਗੇ?"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੇਠ ਮੁਰਝਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਜੇ ਗਏ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ। ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ- "ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ! ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।" ਮਾਇਆ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੀ। ਉਸਨੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ

ਨੂੰ ਖੁਰਚਣਾ, ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਟਣਾ, ਉਸਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਇਆ ਭੈਰਵੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਖੁਰਚਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਕਦੇ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸਨੇ ਹਾਦਸਾ ਕਦੋਂ, ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਹਾਦਸਾ! ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਾਦਸਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਘਟਨਾ ਅਤੇ ਹਾਦਸੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਦਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਉਮੀਦ, ਇੱਛਾ, ਇੱਕ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ? ਜਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਹੈ।

ਇਹ ਉਹੀ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤਿਆਗੀ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਕਦੋਂ ਤੱਕ? ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਜਵਾਨੀ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚੇਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਤਿਆਗ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੇਗਾ। ਭਜਨਾਂ, ਕੀਰਤਨਾਂ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਸੋਗ, ਪਾਪ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਨੀਲਚੱਕਰ ਵੱਲ ਬੇਵੱਸੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇੱਛਾਮਾਯਾ, ਤੇਰੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ।"

ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

ਨੀਂਦ ਦੇ ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸਦੀਵੀ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਨੂੰ

ਹੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਬਲਭੱਦਰ ਅਤੇ ਸੁਭੱਦਰਾ।

ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਮਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਹੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਨੀਲੇ ਤਲ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

७७

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦਾ ਦਿਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਅੱਜ, ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਆਪਣੇ ਅਣਗਿਣਤ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਨੇਤਰਉਤਸਵ ਤੱਕ ਅਨਸਰ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਗੇ। ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ। ਇਹ ਸਮਾਂ-ਸੀਮਾ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ ਅਰਥ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਸ਼੍ਰੀਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਣਗੇ?

ਬਤਾਲੀ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਚੰਦਨ ਦਾ ਲੇਪ ਲਗਾਉਣ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਨਰਿੰਦਰ ਪੁਸ਼ਪਕਰਨੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ਤੀ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪਡਿਆਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਦੈਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਚੱਲਦੀ ਮੂਰਤੀ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੁਰੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਪਾਂਡਾ ਪਡਿਆਰੀਆਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ!

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਮੱਠ ਦਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕੰਮ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਨਿਕਲ ਪਏ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕਿਆ, "ਅੱਜ ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂਗੀ!" ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦ ਦੀ ਕਿਰਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਇਆ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ! ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਾਇਆ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੰਦਰ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ। ਹਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, "ਤੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ, ਜਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਚਿੱਟੇ, ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਪੀਲੇ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇਖਣਾ ਪਸੰਦ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਾ।"

ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਦਬਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਆਭਾ ਵਿੱਚੋਂ ਚਿੱਟੇ, ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸੁੰਦਰ, ਤਰਲ ਚਿੱਤਰ ਉੱਭਰਦੇ। ਪਿਆਰ ਵਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਰਹੱਸਮਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ? ਰਿਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਮਾਸੂਮ, ਅਗਿਆਨੀ ਮਾਇਆ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ:

"ਜਿਸਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਥਾਹ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਇਸਦੀ ਕਿੰਨੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ!"

ਅੱਜ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਚੱਪਲਾਂ ਪਹਿਨ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਪਏ, ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਉਹ ਚਿੱਕੜ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਾਜ਼ੁਕ ਕਮਲ ਦੀ ਪੱਤੀ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਗਈ।

ਮਾਇਆ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬਡੰਡੇ 'ਤੇ ਇਕੱਲੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ, "ਬਾਬਾ,

७८

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਇਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਨਾ ਜਾਓ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਏ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਾਂਗਾ।" ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਆਚ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ।" ਕੀ ਇਹ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਸੰਨਿਆਸੀਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

'ਬਾਰਦੰਡਾ' 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਮਾਇਆ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹੀਏ ਆਦਿ ਕਿਉਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ? ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਸ਼੍ਰੀ ਜੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਰੱਥ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਤੋਂ, ਤਿੰਨੋਂ ਠਾਕੁਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ। ਉਹ ਤੱਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗੁਪਤ ਰਹਿਣਗੇ। ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ, ਭਾਵ ਆਸ਼ਾੜ੍ਹ

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਤੀਪਦਾ ਦੇ ਦਿਨ, ਭਗਵਾਨ 'ਨਵਾਯੂਵਨ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਗੇ। ਦਵਿੱਤੀ ਦੇ ਦਿਨ, ਉਹ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਰ ਛੱਡ ਕੇ ਰੱਥ 'ਤੇ ਆਉਣਗੇ। ਉਹ ਹਰ ਜਾਤੀ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਗੇ।"

"ਓਹ!" ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਗੋਲ-ਗੋਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਵੇ? ਮਾਇਆ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ, ਪਰਿਪੱਕ ਦਿੱਖ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਮੁਸਕਰਾਏ। ਅਰੁਣ ਥੰਮ੍ਹ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਦੋਵੇਂ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਮਹੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਨੂੰ ਸਲਾਮ, ਮਾਇਆ!"

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੇ ਹੋ?" ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਇਕੱਲੇ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ?"

"ਉਹ ਬੈਠਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਧੀ, ਉਹ ਬੈਠਾ ਹੈ।" ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। "ਹਾਂ, ਇਹ ਉਹੀ ਗੱਲ ਹੈ।" ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਵਰਗੀ ਸਾਦਗੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਈ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ, ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਬਾਈ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪੁਰੀ ਦੇ ਗਜਪਤੀ ਦੂਜੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉੱਥੇ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ, ਯਵਨ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੰਗ ਸੋਚ ਭਾਰਤੀਅਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਮੰਦਰਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਯਵਨ ਅਕਸਰ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਭੰਨਤੋੜ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਵਤਾ, ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੁਜਾਖਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਰਾਜਾ, ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵਾ ਨੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਹਾਰ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰਾਬਤੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੁਜਾਖਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਤਕੀਖਾਨ।
ਦੇਵਦਾਸੀ

७६

ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵਾ ਨੇ ਇੱਕ ਚਾਲ ਨਾਲ ਸੁਜਾ ਖਾਨ ਦੀ ਧੀ ਰਜ਼ੀਆ ਨਾਲ ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਤਕੀ ਖਾਨ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਸੀ ਕਿ ਰਜ਼ੀਆ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਗਨਨਾਥ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਉਤਕਲਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਦੇਵਤਾ, ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ, ਨੇ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਯਵਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਸੀਨੀਅਰ ਹਿੰਦੂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ।

ਗਜਪਤੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਸ ਲਈ, ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਾਪ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੁਰੀ ਦਾ ਗਜਪਤੀ ਰਤਨਸਿੰਘਾਸਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਜਵਾਬਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਾਈ ਕਦਮ ਲੰਘ ਗਏ ਸਨ।

ਮੰਦਰ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣ ਲਵਾਂਗੀ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣ ਲਵਾਂਗੀ।"

ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਸ ਆਓਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣੋ।" ਸੱਤਿਆਨਾਰਾਇਣ, ਬਟਗਣੇਸ਼, ਮੰਗਲਾ ਅਤੇ ਨਰਸਿਮਹਾ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦਜੀ ਮੁਕਤੀਮੰਡਪ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ।

"ਸਾਰੇ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਉਹੀ ਸੂਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੈਅ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।"

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਦਿਆਂ, ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਭੱਜੀ ਅਤੇ ਚੀਕਣ ਲੱਗੀ, "ਹੌਲੀ ਕਰੋ, ਹੌਲੀ ਕਰੋ!" ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸੁਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਨਰਮ ਹੱਥ ਫੜਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲੋ!"

ਵਿਮਲਾ ਮੰਦਿਰ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਸਮਾਨ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀਜੀ ਦੇ ਗਣੇਸ਼ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੁਜਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

८०

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਾਡੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਹਨ। ਆਓ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਚੜ੍ਹਾਓ। ਚੱਕਾਡੋਲਾ ਜਾਓ ਅਤੇ ਦਕਸ਼ਿਣਾ ਦਿਓ। ਸੱਤ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ!"

ਕੋਈ ਵੀ ਯਾਤਰੀ ਬਿਨਾਂ ਸੁਣੇ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੁਜਾਰੀ ਅਜਿਹੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ 'ਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸਨ, "ਤੁਸੀਂ ਚੱਕਰ ਤੀਰਥ ਆਏ ਹੋ! ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਧਾਮ ਆਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ?"

ਕੱਕੁੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੁਝ ਪੁਜਾਰੀ ਚੀਕ ਰਹੇ ਹਨ, "ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਪੈਸੇ ਦਿਓ, ਅੱਜ ਸਨਾਨ ਪੂਰਨਿਮਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਓਗੇ।" ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਮਾਇਆ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਬਾਬਾ। ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਮਿੱਧਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਇੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆਵਾਂਗੇ।"

ਅੱਜ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਭੀੜ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰਮੀ ਕਾਰਨ ਆਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਆ ਗਏ। ਸਨਾਨ ਪੂਰਨਿਮਾ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੀਂਹ ਪੈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕਿਆ। ਵਿਮਲਾ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਦੇਵੀ ਵਿਮਲਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਪੁਰੀ ਮੰਦਿਰ ਨੂੰ ਵਿਮਲਾਪੀਠ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਹ 'ਮਹਾਪ੍ਰਸਾਦ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਿਮਲਾ ਨੂੰ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?" ਮਾਇਆ ਨੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ।

ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪੁਜਾਰੀ ਦੂਜੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, "ਇਸ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਦੇਖੋ! ਉਸਨੇ ਇੰਨੀ ਸੁੰਦਰ 'ਮਾਂ' ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਧਰਮ ਇਸਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੇਗਾ?"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਇਸ ਕਠੋਰ ਟਿੱਪਣੀ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸਨ। ਉਹ ਰੁਕ ਗਏ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ:

"ਮੈਂ ਨਵੀਂ ਚਾਹ, ਰਾਜ, ਸੋਨਾ, ਰੂਬੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ।"

ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਸਵਾਮੀ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਹੋਣ।

ਮੈਨੂੰ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਸੋਨੇ ਜਾਂ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਆਭਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਰਤਨ ਜੋ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

८१

ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਇਤ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਮਲਾ, ਰਾਧਾਮਾਧਵ, ਕਮਲਾ, ਸ਼ੀਤਲਾ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰਿਆ ਅਤੇ 'ਮਾਂ ਜਗੰਜਨੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬੈਠ ਗਈਆਂ।

ਮਾਇਆ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੂੰ ਬਾਈ ਕਦਮਾਂ ਤੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਤੂੰ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਕਿਉਂ ਆਈ ਹੈਂ? ਕੀ ਤੂੰ ਥੱਕ ਗਈ ਹੈਂ?" ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ

ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ, ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਮਨ ਨਾਲ, ਪਰਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਬੇਟੀ!"

ਬਾਬਾ ਦਾ ਗੁਆਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। "ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਦੇ ਘੂਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਗੱਲ ਕਰੋ?"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦਿਆਂ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਆਓ ਬਾਬਾ, ਨਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ। ਉੱਥੇ ਭੀੜ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਬਣਾਇਆ ਤੌਲੀਆ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਹੋਣਾ! ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?"

ਚਲੋ ਧੀਏ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਭੁੱਲ ਗਈ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਹੁਣ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਆਨੰਦ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮੰਡਪ ਵੱਲ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਤਾਰ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਇੱਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਦੇਵਤਾ, ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾ ਕੇ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ - ਤੁਸੀਂ ਦੁੱਖ, ਸੋਗ, ਪਾਪ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਝੁਕ ਗਏ ਹੋ। ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਆਓ, ਮੈਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ। ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਂਗ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਆਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ, ਭਰਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਮਿੱਤਰ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਫਿੱਕਾ ਚਿਹਰਾ ਮਾਫ਼ੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੀਆਂ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ! "ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਰਨ ਲਓ।

ਇਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਵੇਦੀ ਵੱਲ ਧੱਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੌਲਤ, ਲੋਕ ਜਾਂ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਭਾਵਨਾ

ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਇੱਛਾ: ਅਨੰਤ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ: ਸਵਰਗ ਜੈ ਜਗਦੀਸ਼ ਦੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ, ਗਮਪੂਰਾਨੰਦ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਪਰ ਕੁੜੀ ਮਾਇਆ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹੋ,

८२

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਚਮਕ ਗਈ। ਭਾਵੇਂ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਉਮੀਦ ਬਣੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਮਨ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਮਾਰਗ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ, ਕੁਰੂ ਸਭਾ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਬੇਸਹਾਰਾ ਪਾਂਚਾਲੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਨਾਰਾਇਣ, ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ! ਹੇ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਧਰਮ-ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਚਾਓ," ਤਾਂ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਪਸੀਨਾ ਵਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਨਾਰਾਇਣ, ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ!", ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਕੇ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। "ਇਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ!" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਬਾਬਾ ਦਾ ਸਿਰ ਫੜ ਲਿਆ। ਉਹ ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ। "ਬਾਬਾ, ਮੈਂ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਬਲਭਦਰ, ਸੁਭਦਰਾ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮੰਡਪ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰਤਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੱਕ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਸਨੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ!" ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਮੇਰੀ ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ ਤਾਹੀਆ ਕਿੰਨੀ ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਦੀ ਹੈ... ਠਾਕੁਰਜੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਿੱਧੀਦਾਸ ਦੇ ਦਾਤਾ ਗਣੇਸ਼ ਵਰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ! ਮਾਇਆ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਉਹੀ ਇਕੱਲਾ ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ, ਸਿੱਧੀਦਾਸ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ, ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ। ਉਹ ਖੁਦ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਖੇਡ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਅਦਿੱਖ ਹੈ।"

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਦੀਵਿਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਸ੍ਰੀਮੰਦਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਨੇਰੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਦ ਦੀ ਲਹਿਰ ਇੱਕ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ

ਦੁਲਹਨ ਵਰਗੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਨੱਕ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਆਰਤੀ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਰਤੀ ਨੇਕਾਪ ਦੇ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੱਥ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ ਝੂਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਾਟੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸ਼ੋਰ, ਮੰਤਰਾਂ, ਭਜਨਾਂ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ! ਇਸ਼ਨਾਨ ਮੰਡਪ ਦੇ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ, ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ - ਦੁਖੀ, ਧਨ ਦੇ ਭਾਲਣ ਵਾਲੇ, ਉਤਸੁਕ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ। ਸਾਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇਵਦਾਸੀ 'ਤੇ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਸ਼ਰਧਾ, ਪੂਰਨ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਪਜੜੀਆਂ ਅਤੇ ਘੰਟੀਆਂ ਅਲਤਾ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚੰਪਕਲੀ ਵਰਗੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਝੁੰਟੀਆ, ਕਮਰ ਦੀ ਪੇਟੀ ਅਤੇ ਚੰਦਰਹਾਰ (ਝੂਮਰ ਦਾ ਹਾਰ), ਚੂੜੀਆਂ, ਬੱਟ-ਫੁੱਲ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਮਕਾਰਾ ਮੁਖੀ (ਸਿਰ ਦੇ ਪੱਥਰ), ਬਾਹਾਂ ਅਤੇ ਅਨੰਤ (ਅਨੰਤ) ਨਾਲ ਸਜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਬਰਹਮਪੁਰੀ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਸਾੜੀ ਸਾਫ਼- ਸੁਥਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਜਾਈ ਗਈ ਪਟ ਕੰਚਲੀ (ਨਮੂਨੇ ਵਾਲਾ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਧਾਗਾ) ਉਸਦੀ ਗਰਦਨ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਾਰ ਮਾਇਰੋਬਾਲਨ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਵਰਗਾ ਹਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪੱਗ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

८३

ਦੇਵਦਾਸ ਦੇ ਗਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਤੰਗ ਹਾਰ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਹਾਰ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਵਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਪੰਜ ਝਾਲਰਾਂ ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਦੁੱਗਣਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਦੁੱਗਣਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੋਰੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਕਾਲੀਆਂ, ਚਮਕਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ। ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।
ਸੁਨਹਿਰੀ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਰੱਥ ਅਤੇ ਡਾਂਡੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਆਭਾ ਦਿਖਾਈ

ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਪੱਤੜੀ ਵਰਗੀ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਕੰਪਨ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਚੱਕਾਡੋਲਾ ਦੇ ਅਨੰਤ ਵਿਸਤਾਰ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਰੌਲਾ, ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ, ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ, ਅਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਉਸ ਲਈ ਅਰਥਹੀਣ ਹਨ। ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਦੇ ਬੇਚੈਨ ਪੈਰ, ਮਦਾਲੀ ਦੇ ਢੋਲ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਾਚ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਮਲ ਦੀ ਪੱਤੀ ਵਾਂਗ, ਉਸਦੀਆਂ ਹਥੇਲੀਆਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਅਤੇ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਚਿਹਰਾ ਹੈ।

ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਰਵਸ਼ੀ ਅਤੇ ਰੰਭਾ ਇੰਦਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਸਨਾਨ ਪੂਰਨਿਮਾ 'ਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਉਣ ਲਈ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਸ਼ਵਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅੱਜ, ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਿੰਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ! ਇਹ ਤਪੱਸਿਆ ਅਤੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਨਾਚ ਨਹੀਂ।

ਮਾਇਆ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੇਚੈਨ ਪੈਰਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਪੈਸੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ, ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜਾ, ਆਦਿ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਭੇਟ ਵਜੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਮੱਧਮ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਦੇ ਗਿੱਟਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਮੱਧਮ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਗਨ ਅਵਸਥਾ ਟੁੱਟ ਗਈ।

ਉਹ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਗਈ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਇਹ ਨੱਚਦੀ ਕੁੜੀ ਕੌਣ ਹੈ, ਬਾਬਾ?" ਆਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ।

ਉਹ ਬਾਬਾ ਦੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਗਈ ਅਤੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਉਹ ਕੁੜੀ ਕੌਣ ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਾਬਾ?" ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਉਹ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਹੈ! ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਦੀ ਨ੍ਰਿਤਕੀ।"

ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਬਾਬਾ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਵੀ ਨੱਚਣਾ ਸਿੱਖਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਨੱਚਾਂਗੀ। ਕਿੰਨਾ ਸੋਹਣਾ ਨਾਚ ਹੈ!"

८४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਥਪਥਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਚਲੀ ਜਾ, ਪਾਗਲ ਕੁੜੀ, ਹਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੱਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਹੱਕ ਸਿਰਫ਼ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ।"

*

*

ਮਾਇਆ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨੱਚ ਸਕਦਾ।

ਬਾਹਰ ਚੰਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਯੋਗ ਤੋਂ ਉੱਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਆਮ ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਂਗ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਬਿਤਾਈ। ਮਾਇਆ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਢੁਕਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗਤ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ, ਮਾਇਆ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ।

ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਰਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਇੱਕ ਖਿੜਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ, ਉਸਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਮਾਇਆ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ

ਸੁੰਦਰ ਬਣੇਗੀ। ਇਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਲਈ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦਾ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਇੱਕ ਭੀੜ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?

ਉਹ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ 'ਤੇ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਸ ਪੂਰਨ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਪੂਰਣ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਜੀਵ। ਅੱਜ ਇੱਥੇ ਹੈ, ਕੱਲ੍ਹ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਚੰਚਲ ਜਗਨਨਾਥ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪਨਾਹਗਾਹ, ਗੁਆਚੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਾਥੀ ਵਜੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਉਸਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਮਾਇਆ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇੱਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਲਈ ਇੰਨੀ ਚਿੰਤਾ ਅਣਉਚਿਤ ਹੈ।

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਚੁੱਪ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ, ਇੱਕ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਆਰਤੀ ਦੀਆਂ ਘੰਟੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਦੇਵਦਾਸੀ

८५

ਕੀ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਸਦੇ ਪੈਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਰੁਕ ਗਏ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਉਹ ਕੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਹ ਕੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਮਾਇਆ ਨੇ ਇੱਕ ਸਾੜੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ 'ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹਰੇ ਰਾਮ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬੱਡੰਡੇ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਹੱਥ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੈਰ ਤਾਲਬੱਧ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਾਲ ਦੇ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਰਾਧਾ ਮਾਧਵ ਵੱਲ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਭਾਵ ਹੈ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਰਾਧਾ ਮਾਧਵ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਹੇਠ, ਉਹ ਯੋਗ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਇੱਕ ਤਪੱਸਵੀ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਂਦ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਹਨ। ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਪ੍ਰਭੂ, ਮੇਰੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦੂਰ ਹੋ

ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹੇ ਚੰਚਲ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਪਨ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਰਨ ਹੋ!'

ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬੁੱਢੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੋ!

"ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਔਰਤ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂ ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਔਰਤ ਹੋ।"

ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਚਕਾਨਾਪਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਦੂਜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਂਗ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਂਘ ਸੀ। ਬੁਲਬੁਲੀ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਭਾਵ ਭਰ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਨਾਚ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ।

*

*

ਰਾਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਧੁੰਦਲੀ ਸ਼ਾਮ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। 'ਜੈਗਾਘਰ' ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਚੌੜੇ ਗੱਲ੍ਹ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣੇ ਮੋਢੇ ਚਾਂਦਨੀ ਵਿੱਚ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ। "ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹੋ..." ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦੀਵਾ ਜਗਾਇਆ। ਇਕੱਠ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤਾ।
८६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਸਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ, "ਪੁਲਿਸ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ?" ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਤਾਰੇ ਦਿਖਾਵਾਂਗੇ। ਉਸਨੂੰ ਆਉਣ ਦਿਓ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੌਣ ਹਾਂ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਸੋਮਨਾਥ। ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ।" ਸੋਮਨਾਥ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?"

ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨਿਮਾਪਾੜਾ ਤੋਂ ਚੰਦਨਹਾਜੁਰੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਸਾਬੋਤਾਜ ਕਰਨ ਲਈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੁਲਿਸ ਸਖ਼ਤ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੀੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਣ ਰਾਣਪੁਰ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦਲਬੇਹਰਾ ਤੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਨਵਾਂਗੜ੍ਹ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਤੋਂ ਗ੍ਰਨੇਡ ਲੈ ਕੇ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚੇਗਾ? ਸਾਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।"

ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਅਖਾੜੇ (ਜੈਗਾਘਰ) ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵੱਲ ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦਵਾਪਰ ਯੁਗ ਦੇ ਭੀਮ ਜਾਂ ਤ੍ਰੇਤਾ ਯੁਗ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਨੂਮਾਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਕਮਰ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਯੱਗ ਕੱਚਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਲਾਲ ਸਕਾਰਫ਼ ਕੱਸ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਤਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਝਲਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਰ ਕੱਸ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਤਲਵਾਰਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ, ਵਾਰਸਾ ਚਲਾਉਣਾ, ਵਾਰਸਾ ਸੁੱਟਣਾ, ਅਤੇ ਗਦਾ ਚਲਾਉਣਾ। ਇਸ 'ਜੈਗਾਘਰ' ਦਾ ਹਰ ਇੰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸ਼ਾਮ, 'ਜੈਗਾਘਰ' ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੇ "ਰੇ..." "ਰੇ..." ਆਵਾਜ਼ਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ, ਕਸਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੈਠਣ-ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ।

ਸੋਮਨਾਥ ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਦੇਖ ਕੇ, ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਸੋਮਨਾਥ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਨਯਾਗੜ੍ਹ ਲੈ ਜਾ। ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਖੁਦ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਸ ਆਵੇਂਗਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿ,

ਗ੍ਰਨੇਡ ਜੋ ਵੀ ਹੋਣ, ਉਹ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।"

ਨੀਲਮਣੀ ਮਹਾਰਥੀ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਣਪੁਰ ਵਿੱਚ ਬਲਬੇਹਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲੋ। ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਜਾਓ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਓਗੇ।" ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੇ ਖਿੜਕੀ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਨੱਕ ਸੁੰਗੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਦੀ ਚੌੜੀ ਛਾਤੀ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਮਰੋੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਰਘੂ ਪੈਕਰਾ, ਤੁਸੀਂ ਸਵੇਰੇ ਪਿਪਲੀ ਜਾਓ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੋ।"

ਦੇਵਦਾਸੀ

८७

ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ-ਸਾਰਣੀ ਤੈਅ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਸਥਿਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚੋ। ਸਾਰੇ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੋ।"

ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਗਦਾ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ। "ਦੇਖੋ, ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਢਾਲਾਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ, ਗਦਾ ਅਤੇ ਤੋਪਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਖ਼ਬਰ ਹੈ ਕਿ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਰੇਲਗੱਡੀ ਕਟਕ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ? ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਹੱਥਗੋਲੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਕੋਈ ਤਲਵਾਰ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਹੀਂ।" ਰਘੂਪੈਕਰਾ, ਸੋਮਨਾਥ ਅਤੇ ਨੀਲਮਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਆਰਤ ਸੂਅਰ, ਮਧੂਦਾਸ, ਹਰੀਦੱਤ, ਵਾਹਿਨੀ ਪਤੀ, ਵਾਮਨ ਬਲਿਆਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੋਪੀਨਾਥ ਆਚਾਰੀਆ ਵਰਗੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਨਿਸ਼ਚਤ ਰਹੋ! ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਦੌਲਤ ਖੋਹਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਲੜਾਂਗੇ।"

ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਮਰਾਠਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ "ਜੈਗਾਘਰਾਂ" ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਫੰਡ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਮਰਾਠਾ, ਯਵਨ, ਮੁਗਲ ਅਤੇ

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤਾ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਉਹ ਜੇਘਾਘਰ ਵਿਖੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ "ਟੈਕਸ" ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਓਡੀਸ਼ਾ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਰਾਹੀਂ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ: "ਤੋਹਫ਼ਾ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਰੁੱਖ ਅਤੇ ਮੱਛੀ।" ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਫਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਲਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆਂ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਜੋ ਵੀ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਜੋਂ ਦੇਣ। ਉਹ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਮਹਿਲ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਗੇ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦਾ ਬੋਝ ਚੁੱਕਣਗੇ! ਕੁਝ ਪਾਲਕੀ ਚੁੱਕਣਗੇ। ਦੂਸਰੇ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਣਗੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਗਾਵਤ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਨੇਰੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

८८

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਗ ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਲਾਮ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਦੇਸੀ ਹੋਈਏ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗੁਲਾਮ

ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹਾਂ; ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਾਡਾ ਜਨਮ ਸਿੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।"

ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਹਾਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਮੰਗਿਆ! "ਭਗਵਾਨ ਬਜਰੰਗਬਲੀ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਮਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿਓ! ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬਾਜ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸਖ਼ਤ ਬਣਾਓ।"

ਫਿਰ ਮਹਾਵੀਰ ਨੇ ਸਿੰਦੂਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ, "ਜੈ ਜਗਨਨਾਥ" ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਰਾਤ ਭਰ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਅਖਾੜਾ ਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਨੌਜਵਾਨ ਬੱਡੰਡੇ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ ਉਸਨੂੰ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਂਦ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਸੌਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਖੱਬਾ ਮੋਢਾ ਬੈਗ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਸਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰੀ ਤੈਅ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਰਾਤ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਹਾਂ, ਇਹ ਰਾਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੱਗੂ ਤਿਵਾੜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ, "ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਹ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸੌਂਦਾ ਹੈ।" ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੌਣ, ਭੂਇਨਮਲ ਜੀ?" ਨੌਜਵਾਨ ਚੀਕਿਆ, "ਕੌਣ?"

"ਕੀ ਤੁਸੀਂ?" "ਸਰ, ਮੈਂ ਜੱਗੂ ਤਿਵਾੜੀ ਹਾਂ। ਰਾਤ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਖਾੜੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਹੋ?"

ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕੁਝ ਰਾਹਤ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਹਾਂ, ਤਿਵਾੜੀ ਜੀ! ਇਸ ਸਾਲ, ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਲੰਕਾ ਸਾੜਨ ਦਾ ਮੰਚਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ।" ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤਿਵਾੜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ। ਇਹ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੈ! ਉਹ ਅਖਾੜੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਟਕ, ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਨਾਰਨਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਢਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ, ਜੋ ਗਾਉਣ ਅਤੇ ਨੱਚਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਇੰਦੂ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਨ, ਜਿਸ

ਨਾਲ ਨਾਰਨਗੜ੍ਹ ਮਹਿਲ ਸਿਰਫ਼ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਪਰ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਗਨਨਾਥ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਉਸਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਹੋ। ਭੂਇਨਮਲ ਨੂੰ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਢਾਲ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖੋ। ਠਾਕੁਰਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਅੱਜ ਨੀਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਉਸ ਪਲ, ਸਵੇਰ ਦਾ ਤਾਰਾ ਨੀਲਚੱਕਰ 'ਤੇ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੰਘ ਗੇਟ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਜਗੁਤੀਵਾੜੀ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ, "ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਹੈ! ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਬੁਖਾਰ (ਅਨਸਾਰ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਜ, ਬੋਝ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦੈਤਪਤੀ 'ਤੇ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਆਦਤ ਤੋਂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਰੁਣ ਥੰਮ੍ਹ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ।

ਸਵੇਰ ਦੀਆਂ ਕੋਮਲ ਕਿਰਨਾਂ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, "ਪ੍ਰਭੂ, ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਹੈ।" ਬਾਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਸੁਣਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਪਿਛਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਉਹ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੁਕਤਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਬੋਲਦੀ, ਉਸਨੇ ਚਾਦਰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਸਵੇਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?"

"ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ," ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਬੈਗ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ।

ਮੁਕਤਾ ਅੱਧੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਾਂਗ ਆਇਆ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਵਾਪਸ ਆਇਆ। ਉਸਦੇ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਰਮ ਚਮਕ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਉਸਦਾ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਮੋਟਾ ਸਰੀਰ ਤਾਂਬੇ ਵਰਗਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੀਆਂ ਕਈ ਲਕੀਰਾਂ। ਨਾਰਨਗੜ੍ਹ ਦਾ ਮਹਿਲ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਕ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਵਾਂਗ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਇਹ ਮੇਰੇ ਖੂਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਧਾਰਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾ ਸਕਿਆ। ਆਪਣੇ ਪੱਲੂ ਨਾਲ ਪਸੀਨਾ ਪੂੰਝਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਿਆ, "ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹੇਂਗਾ, ਭਰਾ?"

ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ, ਦੋ ਹੰਝੂ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਹਿ ਤੁਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂੰਝਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਉਸੇ ਪਲ, ਦੱਤਾ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ।

ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇੱਕ ਦਰਦਨਾਕ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਤਮਕ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। "ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ, ਦੀਦੀ? ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦੀਦੀ? ਕੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਸਹੀ ਹੈ?"

ਦੱਤਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨੂੰ

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਹ ਚਲੀ ਗਈ। ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੁੱਕੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਖਿੜ ਗਈ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੱਲੇ ਅਤੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋ! ਸਬਰ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਟੁੱਟ ਜਾਓਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਇਹ ਬੈਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਹਨੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੀ ਰਹੀ।

"ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ! ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹਾਂ," ਉਸਨੇ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੀ, ਸਮਰਪਣ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਹੋ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗਤੀ, ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਵਿਅਰਥਤਾ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕਤਾ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਬੇਅੰਤ, ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ, ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਦੀਵੇ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਉਮੀਦ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ! ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਜੀਣ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰੋ!

ਦੱਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੋਣ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮੂਰਤੀ ਮੰਨਿਆ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਝੂਠੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ? ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਮ ਔਰਤ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਰੀਰ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਲੌਕਿਕ ਜੀਵ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਲੌਕਿਕ, ਅਲੌਕਿਕ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਥੇ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਆਮ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ 'ਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਜਾਂ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਰ ਅੱਜ! ਕੀ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ? ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਰੱਖੜੀਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਿਆਹੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਛੱਡਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਰਾਜੇ, ਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ, ਜਾਂ ਜਗੀਰਦਾਰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

६१

ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਵਭੋਗਿਆ ਦੇਵਦਾਸੀ, ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਬਣਨ ਤੱਕ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੱਜ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਵਸਤੂ ਬਣ ਗਈ ਹੈ! ਕੁਝ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਸ ਅਤੇ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਆਮ ਔਰਤਾਂ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਮਾਲਵ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਤਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਭਰਮ ਕਿਉਂ, ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ? ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯੁੱਗ ਬਹੁਤ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੱਤਾ ਦਾ ਮਨ ਸਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ, ਉਹ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਛੱਤ ਹੇਠ ਸਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ। ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਸਦੇ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ।

ਤਾਂ, ਜੇ ਮਾਲਵ ਪੁੱਛੇ, ਕੀ ਦੱਤਾ ਇਸ ਵਰਜਿਤ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕੇਗਾ? ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਵ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਉਸਦੀ ਨਿਹਚਾ, ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੱਤਾ ਦਾ ਮਨ ਟਕਰਾਅ, ਸਵਾਲਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜਵਾਬਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਤੋਂ ਕੌਣ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮਾਲਵ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਜਾਂ ਜਗਨਨਾਥ ਖੁਦ? ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦੀ। ਫਿਰ? ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ, ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪੀੜ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਪੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਤਾਂ ਅੱਜ ਉਸਨੂੰ ਰਸਤਾ ਕੌਣ ਦਿਖਾਏਗਾ? ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵੱਲ, ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵੱਲ? ਦੱਤਾ, ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਨੀਲੇ ਚੱਕਰ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਭਰੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਣ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਭਾਵਨਾ ਆਈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਪਾਪੀ

ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਪੂਜਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, "ਦੀਦੀ, ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਮੱਠ ਦੇ ਮਹੰਤ ਆ ਗਏ ਹਨ।" ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੱਲੂ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਝੁਕਿਆ।

ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।" ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਕਿਹੜਾ?"

६२

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਕੰਮ? ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੁਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਹੰਤ ਜੀ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਮੁਕਤਾ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੇ - "ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਔਰਤ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ...?"

ਨਿਮਰ ਅਤੇ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਚ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਲਈ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਾਅਦਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਕੂਲ ਲਈ ਬਾਲੀਸਾਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਦੀਖਿਆਵਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਮਹਾਰੀ ਸੰਪਰਦਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ, ਉਸਨੂੰ ਸਕੂਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਵਾਂਗੀ।"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਜੇਕਰ ਮਾਮਲਾ ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਜ ਇੰਨੀ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ? ਗੱਲ

ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣੇ। ਉਹ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੌਣ ਲਵੇਗਾ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।" ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਵੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿੱਚ ਬੇਮਿਸਾਲ, ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 'ਤੇ ਖੁਦ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਯੋਗੀ! ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦੀ ਚੇਲੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਕੀ ਰੋਕਦਾ ਹੈ? ਉਹ ਦੇਵਦਾਸੀ ਕਿਉਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਸਮਾਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਬੋਝ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੱਠਾਂ ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ, ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚੋਲੇ 'ਤੇ ਪਾਪ, ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਅਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਧੱਬੇ ਛਾਪੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ। ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ, ਨੌਜਵਾਨ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਇਆ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ?" ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਲੂ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾ ਲਓ।" ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, 'ਜਗਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋ ਰੱਖੋ।'

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਧੀ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹ ਇਸ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਿਗੜਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੇ "ਮਹਾਰੀ ਨਾਚ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ" ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਸ ਅਤੇ ਖੂਨ ਦੀ ਬਣੀ ਦੇਵਦਾਸੀ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਮੰਦਰ ਦੀ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਦੰਤਕਥਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

६३

ਇਹ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਕਲਾ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਦਸਤਖਤ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਚ ਦੇ ਹਰ ਆਸਣ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿਣਗੇ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਤਪੱਸਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਤਪੱਸਿਆ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਅਤੇ ਧਿਆਨ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਪਰ ਜੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਸਨਮਾਨ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ। ਮਾਇਆ ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੇਗੀ। ਮੈਂ ਸ਼ੁਭ ਸਮਾਂ ਲੱਭਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦੀਖਿਆ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਆਵਾਂਗੀ।"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ, ਧੀ! ਮਹੰਤ ਖੁਦ ਤੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਗਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਇੱਛਾ।" ਮਹੰਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਗਿਆ।

ਮੁਕਤਾ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਨੇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹਨ। ਰਸਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇੱਕ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਰੋਤ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਦਯਾਨਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।

ਆਪਣੇ ਪੱਲੂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪੂੰਝਦੇ ਹੋਏ, ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਦੀਦੀ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ?"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਦੱਤਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਉਹ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ?"

ਡਾਇਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕੀ। ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?"

"ਨਹੀਂ, ਹੁਣੇ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਦੱਤ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇ।" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਾਰ ਕਰ ਗਈ ਅਤੇ ਚਲੀ ਗਈ।

ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਨੇ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, "ਧੀਏ, ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ?"

"ਤੁਹਾਡੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਨਾਲ, ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਆਇਆ ਹਾਂ।" ਗੁਰੁਪਦ ਦਾਸ ਹੋਰ ਵੀ ਘਬਰਾ ਗਿਆ।

"ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀ ਹੈ, ਧੀ? ਸਾਂਵਰੀਆ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਅਰਜੁਨ ਦ੍ਰੋਣ ਗੁਰੂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਯੋਧਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੀ ਹੈ? ਬਸਾਲੀ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਅਤੇ ਤੂੜੀ।"

६४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਸ ਤੋਂ ਬਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕਿਸੇ ਭਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਭੀਖ ਮੰਗਣੀ ਪਵੇਗੀ?"

"ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਅਨਮੋਲ ਦੌਲਤ ਮੰਗਣ ਆਈ ਹਾਂ। ਉਹੀ ਮਾਲਵਾ! ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਵਜੋਂ ਲਿਆਉਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਵੀ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ।"

ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ, ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੀਖਿਆ ਨਾ ਲੈਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਤਾਪਸੀ ਵਾਂਗ ਜੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਮਾਲਵ ਤੋਂ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਮੰਗਦਾ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਏ।"

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੈ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਸਭ ਕੁਝ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਦੱਤ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਨੂੰ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਸ਼ੁਭ ਤਾਰੀਖ਼ ਤੈਅ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।"

ਗੁਰੁਪਦ ਦਾਸ ਜੀ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ - "ਜੇ ਮਾਲਵਾ ਦੀ ਮਾਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਛੱਡਦੀ। ਮੈਂ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਸਿਰਫ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰੋ।"

ਡੁੱਬਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੇ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਲੇਟਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਚੰਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਜਾਦੂਗਰ ਨੇ ਸੜਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ!

ਉਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਬੇਸਹਾਰਾ ਆਸ਼ਰਿਤ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਪਿਆਰੀ ਦੋਸਤ, ਇੱਕ ਪਿਆਰੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਿਆਰੀ ਧੀ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਦੱਤਾ ਇੱਕ ਦੋਸਤ, ਇੱਕ ਭੈਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਧੀ ਹੈ। ਅੱਜ, ਜਿੰਨਾ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਦੇ ਖਾਲੀਪਣ 'ਤੇ ਓਨਾ ਹੀ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਉਹ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਖਾਲੀਪਣ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਕਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਗਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਧਰਤੀ ਵਰਗਾ, ਅਸਪਸ਼ਟ, ਅਸਲੀ, ਜਾਂ ਕਲਪਿਤ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਧਰਤੀ, ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੰਨੀ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

६५

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੁੱਡੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਚੁੰਮਿਆ।

"ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ," ਉਸਨੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ। "ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਹੈ ਨਾ?"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਚਮਕ ਉੱਠਿਆ। ਉਸਨੇ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦਾ। ਹਰ ਸ਼ੁਭ ਪਲ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਰਥ ਇਸਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਅਤੇ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਮਹੰਤ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।"

ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਨ੍ਰਿਤ ਮਾਹਿਰ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਨ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖੋਗੇ।"

ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਆਸ਼ਾ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਛਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਮਨ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਚੁੱਪ ਸਨ, ਪਰ ਉਸਦੀ ਨਿਗਾਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਹੋਇਆ?"

"ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹੋ?" ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਨੱਚਣਾ ਸਿੱਖਾਂਗੀ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਵਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ?"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਈ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ, ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਧੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਹੈ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਪਤਨੀ। ਉਹ ਇਸ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸਦੇ ਨਾਚ, ਸੰਗੀਤ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰ ਵਾਂਗ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਪਤਨੀ ਬਣੋਗੇ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪਾਟੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਨੱਚੋਗੇ ਤਾਂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਗੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣ ਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਓਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਮਹੰਤ ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਸਗੋਂ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਂ ਕਹੇਗਾ।"

ਮਾਇਆ ਨੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੁਣੀਆਂ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ। ਉਸਦਾ ਸਾਦਾ ਮਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਨ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਮਾਹਰ ਬਣਨ ਲਈ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਰਹਿਣਾ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

६६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਗਾਤਾਰ ਝਲਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਮੰਡਪ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਤਪਸ਼ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ, ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਰੋਮਾਂਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਨਾ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਨੱਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੁੱਖ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੋਚਿਆ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, "ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਗੁਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬੱਦਲਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਗੁਆਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਵਧੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਸ਼ੁੱਧ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਭਗਤੀ ਦੇ ਅੰਤਮ ਅਨੰਦ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਫਿਰ, ਸੰਸਾਰਕ ਸੁੱਖ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ!" ਮਾਇਆ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਹ ਆਈ ਅਤੇ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗੀ, "ਬਾਬਾ ਦਾ ਪਾਗਲਪਨ ਦੇਖੋ! ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉੱਠੋ। ਉਹ ਦੇਵਦਾਸੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ!"

ਉਸ ਪਲ, ਪੱਛਮੀ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਾਇਗੀ ਤਿਉਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੁੱਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਦੀਆਂ ਬੰਸਰੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਪਲ ਬੇਸੁਆਦ ਸੀ। ਉਸਦਾ

ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ, ਇੰਨੀ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਮਨ, ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਰੰਗ ਖਿੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ, ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ। ਤੂੰ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਸਕੂਲ ਜਾਵੇਂਗਾ!"

ਅਤੇ ਕੀ ਮੈਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗੀ? ਕੀ ਮੈਂ ਪਾਕ ਨਹੀਂ ਪਾਵਾਂਗੀ, ਕੀ ਮੈਂ ਨੱਚਾਂਗੀ? ਕੀ ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ? ਮਾਇਆ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੇਚੈਨ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਲਏ। ਉਦਾਸ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ, ਧੀ, ਜੇ ਉਹ ਠਾਕੁਰ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪੱਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਦਾ।"

ਮਾਇਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤੈਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ। ਸੀਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ; ਸਾਵਿਤਰੀ ਨੇ ਸਤਿਆਵਾਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਅਸ਼ਵਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਪਾਰਵਤੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਦਕਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ,

ਦੇਵਦਾਸੀ

६७

ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਰਿਸ਼ੀ ਕੰਵ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੀ ਵਿਆਹ ਕਰਦੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਗਨਨਾਥ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਂਗੀ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਰਹਾਂਗੀ। ਕੀ ਮੈਂ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਬਾਬਾ?" ਮਾਇਆ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰੁਕ ਗਈ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰੇ। ਉਹ ਉਸ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲੱਭ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀ ਚੰਗੀ ਕੁੜੀ ਝੂਠ ਕਿਉਂ ਬੋਲੇਗੀ?

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਜਾਓ! ਦੇਖੋ ਕਿ ਮਾਸੀ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਗਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਰਾਇਆ ਹੈ।" "ਠੀਕ ਹੈ, ਬਾਬਾ!" ਮਾਇਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅਤੇ ਚਲੀ ਗਈ।

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਹੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਓਗੇ? ਕੀ ਦੀਖਿਆ ਅੱਜ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ?"

ਮੁਕਤਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਈ। ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ! ਅੱਜ ਦੀਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਜਵਾਨੀ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਾਂਗੇ। ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁੰਡੀਚਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਗਿਆ ਪੱਤਰ ਲਿਆਉਂਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹੁਦਾ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਿਨ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੋਕ ਨਹੀਂ।

ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਹੋ। ਇਹ ਮੱਠ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਜਾੜ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੋਪਾਪੁਰ। ਫਿਰ ਵੀ, ਉਸਨੂੰ ਮੱਠ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ।" ਸੂਰਜ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਰਸਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇੰਨੀ ਤਾਂਘ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ, ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਧੂੜ ਭਰੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਸੁਪਨੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ, ਦਯਾਨਾ ਦੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਭਰੇ ਸਵਾਲ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿੱਚੋਂ ਠੰਡੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਗ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। "ਦੀਦੀ, ਦੱਤਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ! ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਗਈ ਹੈ!" ਦਯਾਨਾ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਗਿਆ। "ਮੈਂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਗਈ ਹੈ!"

ਮੁਕਤਾ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਬੋਲੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੀ, ਦੱਤਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ... ਮੁਕਤਾ

ਸਾਲ

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ ਦੱਤਾ! ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਘਬਰਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੱਤਾ ਕੋਈ ਬੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਇੱਥੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਜਾਵੇ।" ਦਯਾਨਾ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਸ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਉਹ ਬੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇਗੀ।" ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਦਯਾਨਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

ਦਯਾਨਾ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕਤਾ ਖੁਦ ਦੱਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਚੈਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕਦੇ ਵਗਦੀ ਨਦੀ ਇੱਕ ਪਤਲੀ ਧਾਰਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਨਾਚ, ਸੰਗੀਤ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਦੀ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਝਲਕ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਦੱਤ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਪਰ ਦੱਤਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਮਾਲਵ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਤ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦੱਤ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮੁਕਤਾ ਲਈ ਅਣਜਾਣ ਰਹੀ। ਦੱਤ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਦੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ, ਇਸੇ ਲਈ ਦੱਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਲਵ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਹ ਮੰਨ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਇਸ ਵੱਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੱਤ ਦਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ! ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਮੁਕਤਾ ਉਸਦੇ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਦੀ ਮਾਂ, ਭੈਣ ਅਤੇ ਦੋਸਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਮਾਲਵ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੱਤਾ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਪਲ ਇੰਨੇ ਖਾਲੀਪਣ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦਰਦ ਦਿਲਾਸੇ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਬੇਤਰਤੀਬ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਕੀ ਉਹ ਮਾਲਵਾ ਗਈ ਸੀ? ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਹੁਣੇ ਵਾਪਸ ਆਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਗੋਪਾਲਦਾਸ ਮੱਠ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਚੁਡਾਂਗ ਸਾਹੀ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਉਹ ਮੰਦਰ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਦੱਤਾ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਕਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਸੀ। ਦੱਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦਿਖਾਈ ਸੀ।

ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਕੁੰਭ (ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ) ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

६६

ਇਸ ਉੱਤੇ ਸੁੰਦਰ ਪੇਂਟਿੰਗਾਂ ਉੱਕਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਤਾਜ ਮਹਿਲ ਮੁਗਲ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ ਦਾ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਚਿੱਤਰ ਉੱਤੇ, ਰਾਮਰਾਜ ਰਾਜ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਯਸ਼ੋਦਾ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਹੀਂ ਰਿੜਕਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਵਿਚਕਾਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਤਿੰਨੋਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਗ ਨਾਲ ਰੰਗ ਲਗਾ ਕੇ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇੰਨੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਹਨ! ਦੱਤਾ ਕਦੇ ਵੀ ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਜਾਂ ਖੋਜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ, ਉਹ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੁਕਤਾ ਕਈ ਵਾਰ ਉਦਾਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਚ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਸਿਰਫ਼ ਅਨੁਭਵ ਦੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਸਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਤੱਕ, ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਪਤਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਆਪਣੇ ਵਿਛੋੜੇ 'ਤੇ ਸਿੰਦੂਰ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ "ਦੇਹੀ ਪਦ ਪੱਲਵ ਮੁਦਰਾ" ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇਵਦੱਤ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਦੱਤ ਦੇ ਚਮਕਦਾਰ, ਚਿਰਸਥਾਈ ਪਿਆਰ ਅੱਗੇ ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਪਤਨੀਪਣ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਕੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਅਨਪੜ੍ਹ, ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਪਾਠ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਇਹ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਸ ਅਣ-ਪ੍ਰਗਟ, ਸਦੀਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੋਗੀ ਦਾ ਧਿਆਨ, ਤਪੱਸਵੀ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਵੀ ਉਸ ਮਹਾਨ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਸਤਿਆ ਤੋਂ ਤ੍ਰੇਤਾ ਅਤੇ ਦੁਆਪਰ ਦੀ ਪੌੜੀ ਰਾਹੀਂ ਕਾਲੀ ਤੱਕ ਉੱਤਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਇਹ ਇਸਨੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਲੱਭਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ। ਕਦੇ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੰਘਣੇ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਛਾਂ ਦੀ ਠੰਢਕ ਵਿੱਚ। ਫਿਰ ਇਹ ਪੌਦੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਦਰੱਖਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦਾ ਠੋਸ ਅਤੇ ਅਮੂਰਤ ਹੋਂਦ ਕੀ ਹੈ? ਮੁਕਤਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ?

ਉਹ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੌਤ ਤੱਕ ਜਗਨਨਾਥ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰਵਿਘਨ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਹ ਨਾਲ, ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਬਣਾਇਆ। ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਵਾਲੀ ਦੇਖੀ। ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

१००

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਸ਼ਬਦ ਇੰਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਤੇ ਕਠੋਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ! ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸਨੂੰ ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੁਆਉਣ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਦੱਤਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ,

ਮੈਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਣਾ ਠੰਡੀ ਮੌਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕੌੜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਗੁਆਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ।

ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇਵੀ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਤਰਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਧੋਖਾ ਹੋਵੇਗਾ! ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਰਹੋ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਗਲਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਮ ਔਰਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੋ।

ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਲਵ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ, ਤੇਰਾ ਅਸਲੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਨਫ਼ਰਤ, ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਨੇ ਪਾਗਲ ਮਨ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਮਾਲਵ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਸੂਮ ਹੈ। ਉਸ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਡਰ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਨੂੰ ਮਾਲਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਘਰ ਛੱਡਣਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਹ ਨਾਮ ਵੀ ਵਾਪਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤਕ!

ਰਾਧੀ

ਉਹ ਰੁਕ ਗਈ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਮੋਤੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਘੋਰ ਹਨੇਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੋਚਾਂ ਦੌੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਦੱਤਾ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਰਿਹਾ। ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਾਲ ਜਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ, ਦੱਤਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

१०१

ਉਸਨੇ, ਕਈ ਵਾਰ, ਮੁਕਤਾ ਉੱਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਦਿਲ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ! ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੱਲਬਾਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੱਤਾ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ? ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਚਲੀ ਗਈ? ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਉਸਨੂੰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਕੌਣ ਸੀ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ?

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, "ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਲਈ ਹੋ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੱਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਕੌਣ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ?" ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਦੱਤ ਨੇ ਉਸਦੀ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਖੋਹ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ, "ਮੈਂ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ?" ਨਹੀਂ, ਦੱਤ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਉਹ ਦੱਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ।

ਮੁਕਤਾ, ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਜਗਨਨਾਥ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬੋਲੀ, "ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਸੰਪਰਕ ਖੁਦ ਹੀ ਦੁੱਖਦਾਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਰੋਤ ਕਿਉਂ ਜੋੜਿਆ? ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਰੋਤ ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।"

ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੇ ਅਰਥਹੀਣ ਆਵੇਗਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵੀ ਹੈ।

ਦੱਤਾ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਦੱਤਾ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈ ਕੇ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੋਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, "ਪ੍ਰਭੂ, ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਉਸਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਸਦਮੇ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿਓ।"

ਬੇਵਕੂਫ਼ ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ, ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸੁੱਕੇ ਗੁਲਾਬ ਵਰਗਾ ਸੀ।

१०२

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁੰਡੀਚਾ!

ਸ਼੍ਰੀਖੇਤਰ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਤਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅੱਜ ਪਤਿਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਡੰਡ 'ਤੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਤੋਂ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੁਖੀ, ਉਤਸੁਕ, ਧਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ! ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ, ਚਿੱਟੇ, ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ, ਤਲਧਵਾਜ, ਨੰਦੀਘੋਸ਼ ਅਤੇ ਦੇਵਦਾਲਨ (ਦਰਪਦਲਨ) ਰਥਾਂ 'ਤੇ ਦੇਖ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਧੋਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅੱਜ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਿੱਘ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਸ਼ੰਖ, ਤੁਰ੍ਹੀਆਂ, ਤਮਕਿਆਂ, ਘੰਟੀਆਂ, ਘੰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਝਾਂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੰਦਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜ਼ਾ - ਸ਼ੇਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ - ਬੰਦ ਹੈ। ਬਾਹਰ, ਤਿੰਨਾਂ ਰਥਾਂ ਦੇ ਝੰਡੇ ਉੱਡ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, "ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਸਤ, ਤੁਹਾਡਾ ਭਰਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੇਵਤਾ, ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ, ਜਲਦੀ ਹੀ ਰਤਨ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ। ਉਸਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਮਾਲਾ ਧੋਵੋ, ਆਪਣੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰੋ। ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇਖੋ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਉੱਥੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਉਹ, ਉਹ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ। ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ ਹੈ। ਭਗਤ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਇਹ ਧਰਤੀ ਇੱਕ ਖੋਖਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਚਿੰਤਤ, ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ, ਲੋਕ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਮਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਡੀਕ ਅਸਹਿ ਹੈ।

ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨਿਕਲਿਆ ਜਿਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਡਰਾਉਣੇ ਤਾਲੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਬੈਗ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਨਿਆਸੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਿਆ। ਬਾਰਦੰਡ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜਿਆ। "ਹੇ ਚੱਕਦੋਲਾ! ਪ੍ਰਭੂ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ?" ਨਾਲ ਹੀ "ਹਰੀ... ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ!" ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। "ਹੇ ਦੀਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ? ਮੇਰਾ ਪੱਲੂ ਫੜੋ ਅਤੇ ਤੁਰੋ!" ਇਸ ਸਾਲ, ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਹੈ! ਇੱਥੇ ਦੇਖੋ, ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰੋ। ਇੱਥੇ ਮਹਾਨ ਠਾਕੁਰ (ਬਲਭਦਰ) ਦਾ ਤਲਧਵਜ ਰੱਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੌਦਾਂ ਪਹੀਏ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਅੱਗੇ ਬਾਰਾਂ ਪਹੀਆਂ ਵਾਲਾ ਦੇਵਦਲਨ (ਦਰਪਦਲਨ), ਸੁਭਦਰਾ ਦਾ ਰੱਥ ਹੈ। ਨੇੜੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਦਾ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਪਹੀਆਂ ਵਾਲਾ ਨੰਦੀਘੋਸ਼ ਰੱਥ ਹੈ। ਉੱਪਰ, ਅਲੋਕਿਆ ਮੋਹਿਨੀ ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। "ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ, ਬਲੀਅਰ ਭੁਜ, ਇਸਨੂੰ ਸ਼ੰਖ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ," ਇੱਕ ਪੁਜਾਰੀ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਜੇ ਇਸ ਰੱਥ ਵਿੱਚ ਇੰਨੇ ਸਾਰੇ ਮਹਾਨ ਲੋਕ ਬੈਠਣਗੇ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ?"

ਦੇਵਦਾਸੀ

१०३

ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਪੁੱਛ ਰਹੇ ਹੋ? ਜੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਰੱਥ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲੇਗਾ। ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਛੂਹਣ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਹਿੱਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਤੇਈ ਫੁੱਟ ਉੱਚੇ ਰੱਥ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਸੋਲਾਂ ਸੌ, ਵੱਡੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਰੱਥ ਲਈ ਚੌਦਾਂ ਸੌ ਅਤੇ ਸੁਭੱਦਰਾ ਦੇ ਰੱਥ ਲਈ ਸੌ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।"

ਜਦੋਂ ਯੂਨਾਨੀ ਭਗਤ ਸਲਾਬੇਗ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਅਡੋਲ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਖੇਡ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ!

"ਠੀਕ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ! ਇਹ ਪੁਜਾਰੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇੰਨਾ ਗੱਲਾਂਬਾਤ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ?" ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ। "ਇਸ ਪੁਜਾਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ 'ਜੈ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ, ਜੈ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ!' ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਕਦੋਂ ਬੰਦ ਕਰੇਗਾ? ਉਹ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ ਇੰਨੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੂਹਦੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਮਿਲੇਗਾ?" ਇੱਕ ਅਸ਼ਲੀਲ ਇਸ਼ਾਰੇ ਵਿੱਚ, ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਲਿਆਏ? ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਣਗੇ; ਤੁਸੀਂ ਕੋੜ੍ਹ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਹੋਵੋਗੇ! ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਤਯੁਗ ਵਿੱਚ ਤਪੱਸਵੀ ਸੀ, ਨੇਤਾ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਜਪ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਦਵਾਪਰ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਗੋਪੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਲਯੁਗ ਵਿੱਚ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।"

ਘੰਟੀਆਂ, ਘੰਟੀਆਂ, ਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਕਾਹਲੀ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਡੰਡ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਜੈ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਈ। ਸ਼ੇਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਹਾਬਾਹੂ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਉੱਭਰ ਆਏ! ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ

ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਾ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਦੇਵਤੇ, ਤਿੰਨ ਠਾਕੁਰ, ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਬਾਈ ਕਦਮ ਹੇਠਾਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੇਵਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲੋੜਾਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਤਿੰਨਾਂ ਠਾਕੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜ ਝੁਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਲਹਿਰਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਜਗਨਨਾਥ, ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਨੱਚਦੇ ਹੋਏ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਿੰਨੇ ਠਾਕੁਰ ਘੰਟੀਆਂ, ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਪੱਖੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਭੀੜ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਨੀਲ ਬਿਹਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਇੱਕ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਾ ਲਏ। ਉਸਦੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਸੀ, ਨਾ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਵ। ਓ, ਖੇਡਣ ਵਾਲਾ ਹਰੀ।

१०४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿੱਤ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰੁਕਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਨਹੀਂ। ਹੁਲੂ, ਹਰੀਬੋਲ ਅਤੇ ਕਾਹਾਲੀ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਘੰਟੀਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨੂੰ ਡੁੱਬਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਨੌਹਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉੱਪਰ ਦੇਖਿਆ।

*

*

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਥੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇਗਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਜਪਤੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ, ਤਮਾਜ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਨੱਚਦੇ ਹੋਏ! 'ਘੇਰਾ ਪੈਹਰਾ ਲਈ'। ਉਤਕਲ ਵਿੱਚ, ਮੁਕੁਟਮਣੀ ਵੀਰਧੀਯਿਰਵਰ ਗਜਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਗਨਨਾਥ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਕ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਰੱਥਾਂ ਦੀ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਸੀ ਮਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। "ਹਰੀਬੋਲ, ਮਾਨ ਉਧਾਰਨ, ਕਰ ਹੇ ਤਾਰਨ, ਸ਼ਰਨ ਮੁਨ ਤੁਮ ਪਾਦ ਤਲੇ...!" (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਹਾਂ)।

ਤੁਸੀਂ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ? ਅਸੀਂ ਕਿਸਨੂੰ ਦੇਖਾਂਗੇ? ਹੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਹਰੇ ਰਾਮ, ਰਾਮ ਰਾਮ, ਹਰੇ ਹਰੇ... ਢੋਲ, ਝਾਂਜਿਆਂ ਅਤੇ ਡੱਫਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਰਦੰਡਾ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਕਰਾਸ-ਹੈਅਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੁਗੰਧਿਤ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਦੇ ਹੋਏ ਸੋਨੇ ਦੇ ਝਾੜੂ ਨਾਲ ਰੱਥਾਂ ਨੂੰ ਘੁੰਮਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਹੀਏ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਰੱਥਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਕਦਮ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ। ਹੁਣ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੱਥ ਬਰਦੰਡਾ 'ਤੇ ਚੱਲੇਗਾ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ, ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੁਕਤਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਠਾਕੁਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਕਿਹੜਾ ਠਾਕੁਰ ਪੰਚਧੂਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰਤਨਸਿੰਘਾਸਨ, ਭੇਟਾਂ ਅਤੇ ਸੱਠ ਘੜਿਆਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਮੋਹ ਛੱਡ ਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ? ਕੱਪੜੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੁਗੰਧਿਤ ਫੁੱਲ, ਹਾਰ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?

'ਹਰੀਬੋਲ - ਹਰੀਬੋਲ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਲਹਿਰ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ। ਵੱਡੇ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦਾ ਰੱਥ 'ਘਰ ਘਰ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਹਟ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਦੱਤ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬੇਕਾਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਝੁਕਿਆ। ਰੱਥ ਦੀ ਰੱਸੀ ਫੜ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੇ ਹੋਏ ਝੁਕਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਉੱਠੀ, ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਕੀ ਮਾਰ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਬੁੜਬੁੜਾਉਣ ਲੱਗੀ, "ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਨ ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕੰਨ ਹਨ।"

ਦੇਵਦਾਸੀ

१०५

ਤੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰ, ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ, ਦਵੈਤ ਅਤੇ ਅਦਵੈਤ, ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਅਣਹੋਂਦ ਦਾ ਅਨੋਖਾ ਮੇਲ ਹੈਂ! ਕੋਈ ਵੀ ਤੇਰੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ।

ਤੇਰੀ ਬਹੁਤ ਮਹਿਮਾ ਹੋਵੇ। ਰੱਬ, ਆਦਮੀ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ।

(ਤੇਰੀ ਮਹਿਮਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ; ਨਾ ਤਾਂ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ।)

ਮੁਕਤਾ ਤਿੰਨਾਂ ਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਮਹਿੰਦਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਸ਼ੁਭ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਦੀਖਿਆ ਅਰਜ਼ੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭੇਜਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਉਹ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਦਯਾਨਾ ਕੋਲ ਛੱਡ ਗਈ ਸੀ।

ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਜੋਂ ਛੁਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਉਦੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਮੰਗੇ।

ਸੰਗੀਤ ਗੁਰੂ, ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਦੱਤ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਜੇ ਉਹ ਦੱਤ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਕਹੇਗੀ? ਪਰ ਜਗਨਨਾਥ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ। ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਕਿਹਾ, "ਕੀ ਅਰਜ਼ੀ ਫਾਰਮ ਇੱਥੇ ਹੈ? ਜੇ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ; ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੀ।" ਉਸਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚਿੱਠੀ ਕੱਢੀ। ਉਸਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, "ਦੇਵ, ਕੀ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ?" ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਅਰਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਚਮਕਦਾਰ ਅੱਖਾਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅਰਜ਼ੀ ਫਾਰਮ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੱਤ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਤਰਾਣੀ ਬੰਨ੍ਹੇਗੀ ਤਾਂ ਨ੍ਰਿਤ ਦੇ ਝਾਂਜੇ ਵਜਣਗੇ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣੀ ਪਈ। ਉਸਨੂੰ ਦੱਤ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬਣਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਾਮ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਅੱਜ ਦੇਵਦੱਤ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਅਜੇ ਵੀ ਮਾਲਵਾ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਮਣਕਿਆਂ ਵਾਲਾ ਤੌਲੀਆ ਉਤਾਰਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੀਆਂ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਗੌਡੇਸ਼ਵਰ ਨਵਕੋਟੀ ਕਰਨਾਟ ਕਲਵਰਗੇਸ਼ਵਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਪੂਰਵਕ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

१०६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਇਹ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੀ ਗੋਦ ਲਈ ਧੀ ਆਯੁਸ਼ਮਤੀ ਮਾਇਆ ਇਸ ਬਹੁੜਾ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ (ਕਿਸੇ ਸ਼ੁਭ ਦਿਨ) ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਕਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਤੋਂ ਉੱਤਰੀਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ।

ਨੌਕਰਾਣੀ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿਆਲੂ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਤਕ.

ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰਿ ਚੂਡੰਗ ਸਾਹੀ, ਪੁਰੀ

ਅਰਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੁਪਦ ਦਾਸ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਇਆ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਉਸਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫ਼ੋਨ ਕਰੋ।

ਮਾਇਆ ਤੁਲਸੀ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਤਿਤਲੀਆਂ ਫੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਲਈ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਘਰ ਰਾਘਵ ਦਾਸ ਕਥਾ ਮੱਠ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਇਹੀ ਕੁੜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, "ਕੀ ਨੱਚਣਾ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ?" ਅੱਜ, ਉਹ ਤਿਤਲੀ ਵਾਂਗ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭਟਕ ਰਹੀ ਹੈ! ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ, ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ, ਫੈਲਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁੰਗੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਕੀ ਰਾਘਵ ਦਾਸ ਮੱਠ ਵਿੱਚ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦੀਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ? ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰਿਆ। "ਮਾਇਆ, ਇੱਥੇ ਆ!" ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਫੋਨ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਆਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂਪਦ ਨਿਵਾਸ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਉਸਨੇ ਸੋਚਿਆ, "ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਣੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕਰਨਾ

ਪਿਆ? ਜੇ ਤਿਤਲੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕੀ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ?"

ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਦਾ ਦਿਲ ਉਸ ਨਾਜ਼ੁਕ, ਗੁੱਡੀ ਵਰਗੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਨਸ਼ਵਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਸਾਥੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਇਹ ਉਸਦਾ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਭਰਮ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਧੀ! ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵਜੋਂ ਦੀਖਿਆ ਲਵੇਂਗੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣ 'ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ।" ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤਾ। ਦੇਰ ਰਾਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਭਾਰੀ ਬੱਦਲ ਸਨ, ਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੀਂਹ ਪਵੇਗਾ। ਅਸਮਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਬੱਦਲਵਾਈ ਸੀ।

ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦਿਆਂ, ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੱਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹਲਕੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ, ਉਸਦੇ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਿਤੇ ਉੱਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੂਰ ਦੂਰੀ ਵੱਲ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

१०७

ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਈ ਜਿੱਥੇ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਮੰਦਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮਾਇਆ ਵੱਲੋਂ ਦੇਵਦਾਸਿਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਜੋ ਤੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਨੱਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਤਾਲ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਭ ਕੁਝ ਅਧੂਰਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਪੱਚੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨ੍ਰਿਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ, ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੰਗੀਤ ਨਹੀਂ ਗਾ ਸਕੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨ੍ਰਿਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੂਰੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ

ਲਈ ਇੱਕ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਰਾਹੀਂ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰੇਗੀ।

ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਹਰੋਂ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਉਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਮਾਇਆ ਚੰਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਮੋਗਰੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦਾਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਮਹਿਮਾਨ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਤਾਲਾ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ, ਮੁਕਤਾ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾਨ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ। ਦੋਵੇਂ ਚੁੱਪ ਸਨ।

ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਰੁਕੀ, ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸੀ। ਦਯਾਨਾ ਵੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਸੌਂ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। "ਚਲੋ, ਛੱਤ 'ਤੇ ਚੱਲੀਏ," ਉਸਨੇ ਧੀਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ। "ਕੀ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਉੱਪਰ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ?" ਮਹਿਮਾਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਮਾਇਆ ਸੌਂ ਰਹੀ ਹੈ," ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਮਹਿਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਮਾਇਆ ਕੌਣ ਹੈ?"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਉਹ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਲਈ ਹੋਈ ਧੀ ਹੈ।" ਮਹਿਮਾਨ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਭਰ ਆਏ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ।" ਗਰਮੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੀ? ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ! ਤਾਂ, ਅੱਜ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ?" ਮਹਿਮਾਨ ਨੇ ਧੀਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਅੱਜ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਗੋਰੇ ਅਫ਼ਸਰ ਸਾਡਾ ਵਿਰੋਧ ਖਤਮ ਕਰਨ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਚੰਦਨਪੁਰ ਸੜਕ 'ਤੇ ਪੁਲ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਨਦੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋ ਸੱਜਣ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਪੁਲਿਸ ਮੇਰੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਦੋ ਦੋਸ਼ ਹਨ: ਕਤਲ ਅਤੇ ਡਕੈਤੀ!"

१०८

ਦੇਵਦਾਸੀ

**** **, ***** ** *****, "**** **!" ***** **** ***** ****** ** **** *** *** *** ***** **** *** *** *** ****** ** **** *** *** *** **** **?

**** **** ******* ***** **** **** *** ********** **** **** **** **** **** ** **** ** **** *** ***** **** *** ****** ****** *** ****** ******* ******* ****** ** ** ****** ** ****** *** ** ****** *** ****** ** ** **** *** ****** ** *** **** **** ******* **** **** ***

** ***** ** ** ******* ***** ****** *** ****** *** ** ****** *** '** **** **** ** **** *** ****** *** ***** **** **** **** **** *** ********* ** ******, **** ******* ******* ** ****** ****** ***** ********* ** ***** *** ***** ***** **** **** ****** ***** **** **** '** ****** *** *** ***** ** *** ** ** ********** *** *** ***** *** ** ***** *** **** ******, ** *** *** ****** *******? ** ******* ***** ***** *** ***** *******?

***** ***** *** ** **** ******* **** **** **** ** *** ** ** *** ** **** **** *** **** **** *** ***** ** ******* ** *** *** ********* ** ** ****** ** ***** ***** ** *** *** ***** *** ****** ******* ***** ** ***** *** **** **** *** ****! ***** ******* *** ** ***** *** *** ***

** *** ** *** **** ** *** ***** ** ***** **** ****** ** ***** **, *** ******* ** **** ** ****** *** **** **** **! ** ****** ** *** *** ***** *** ******* *** ******* ***** *** ** **, *** ***** ** ** ** ** *** *** **, **** **** **** *** **** ** ** *** **** ***** ****** **!

*** ** ** **** ** **** **? **** ***** ***** *** ****** ***** ******* **** ***** *** **** *** *** *** ********* **** *** ****** ****** ****** *** ******, **** **** **** **** *** ********* **** ** ***** ****? ***** ** *** ****

ਪੁੰਗਰੇ ਹੋਏ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਿੰਜਣਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨਾ?

ਨਹੀਂ... ਨਹੀਂ, ਇਹ ਹੁਣ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਦਮੀ ਜਿਸਦਾ ਭਵਿੱਖ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੈ! ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਹੈ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ। ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ; ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਆਕਰਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਬੱਝਿਆ ਰਹੇ। ਸਾਰੇ ਆਕਰਸ਼ਣ

ਦੇਵਦਾਸੀ

१०६

ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧ ਸੀ, ਹੁਣ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੰਕਰ ਸੁੱਟਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਲਹਿਰਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਇਨਕਲਾਬ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਿਕਸ਼ੂ ਵਾਂਗ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਸਮੂਹਿਕ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਣਚਾਹੇਪਣ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭੂਇਨਮਲ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉੱਠ ਰਹੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਬਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਗਮੋਹਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਹ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਖਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਖਿੱਚ ਵਿੱਚ ਬੇਚੈਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ ਦੇ ਉਜਾੜ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਕਈ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ, ਉਹ ਸੀਪ ਵਿੱਚ ਮੋਤੀ ਵਾਂਗ ਖਿੜਦੀ ਹੈ! ਅੰਦਰੋਂ, ਉਹ ਚਮਕ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਹਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਵਾਣ ਸਿਰਫ਼ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰੀ ਜਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਰਗ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਅਸਿੱਧਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਾਪਸੀ ਅੱਜ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ! ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਸ ਬਦਨਾਮ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅੱਜ, ਉਸ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਿਰਨ ਉਸਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਲੰਬੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੌਰਾਨ, ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਇੱਕ ਦਿਆਲੂ ਔਰਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਹੈ।

ਦੂਰੋਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹੇ। "ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ! ਇਸਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਤੁਹਾਡੀ ਗੋਦ ਲਈ ਧੀ ਹੈ?"

ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਬਹਾਨਾ ਲੱਭ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕਹੇ। ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੇ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝੇ। ਉਸਨੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਦੋਂ ਮਿਲਿਆ? ਉਹ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਲਈ ਧੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਹਾਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਉਹ ਮੇਰੀ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਬਣੇਗੀ ਅਤੇ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ।"

११०

ਦੇਵਦਾਸੀ

"ਉਸਨੂੰ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਸਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।" ਭੁਇਨਮਲ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਭੋਲੀ ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵਜੋਂ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ! ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ! ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

"ਇਸ ਮਾਸੂਮ ਕੁੜੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ?" ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨੇ ਤਿੱਖੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ। "ਜੋ ਵੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਹੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਅੱਜ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹੈ। ਦੇਵਦਾਸੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਦਰਾਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਰਮਾ-ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਹੋਈ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਭਵਿੱਖੀ ਵੰਸ਼ਜ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਰਹੇ ਹੋ। ਪੁਰਾਣੇ, ਤੰਗ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਓ, ਮੁਕਤਾ। ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਕਿੰਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਅਲੌਕਿਕ ਅਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ!"

ਮੁਕਤਾ ਹੱਸ ਪਈ, ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਚੰਨ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਚਮਕ ਉੱਠਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭੂਮਲ ਜੀ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਮੂਰਖ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਔਰਤ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੇ ਬਿਨਾਂ ਸੌਂ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਖੂਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਬੂੰਦ ਤੱਕ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਰਹਾਂਗੀ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਲਈ ਧੀ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਸਿਰਫ਼ ਉਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ।"

ਉਦੋਂ ਤੱਕ, ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਥਕਾਵਟ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਸਿਆਣੀ ਰਾਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਨੇੜਲੇ ਅੰਬ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਘਣੀ ਟਾਹਣੀ ਤੋਂ, ਇੱਕ ਪੀਲੇ ਪੰਛੀ ਦੀ ਜੋਸ਼ੀਲੀ ਆਵਾਜ਼, "ਕੇਨ...ਕੇਨ...ਕੇਨ!"

ਕੋਇਲ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ। ਜਦੋਂ ਪੰਛੀ ਪੁੱਛਦਾ... ਕੇ... ਕੇ... ਕੇ... ਕੋਇਲ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ, ਕੂ... ਕੂ... ਕੂ...! ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਏ ਹੋਣ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਬੈਠੇ ਹੋਣ। ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗਦੇ ਪੰਛੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ?" ਉਹ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਤੋਲ ਰਹੀ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

१११

ਨਰੋਤਮ ਜੀ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਦੋ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਪਿਆਰ, ਬੰਧਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ? ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਲਈ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ? ਕੀ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਵਿਚਕਾਰ ਬੰਧਨ ਜੈਵਿਕ ਆਕਰਸ਼ਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਈ, ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸਦੇ ਭਰਾ, ਉਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਉਸਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਚੁੱਪ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਬੰਧ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੈ। ਇਹ ਪਿਆਰ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਹ ਦਿਲ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ੁੱਧ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਹ ਧਰਤੀ ਜੜ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਮੁਕਤਾ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਸਮਰਪਿਤ ਸੇਵਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕੀ ਗੁਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਜਵਾਬ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਇੱਕ ਸਵੈ-ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜੋ ਮਿਰਜ਼ੇ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪੌਦੇ ਹੇਠ ਦੀਵਾ। ਉਸ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਬਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਾਸੂਮ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਦੇਵਦਾਸੀ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਚੰਗਿਆਈ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ? ਸਮਾਂ ਹੀ ਦੱਸੇਗਾ। ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੂਇਮਲ ਜੀ ਅੱਜ ਉਦਾਸ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ?

ਅੱਜ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਵਿਚਾਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸੱਚਾਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ

ਰਹੀ ਸੀ।" ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨੇ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਂਗਲ ਰੱਖੀ।

ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਮਲ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ, "ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਖੇਡ ਖੇਡਣਾ ਪਵੇਗਾ? ਇਸ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਯਾਤਰੀ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲੋ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਰ ਕੇ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

ਪਹਿਲਾਂ ਹਲਕੇ ਟੂਟੀਆਂ ਆਈਆਂ, ਫਿਰ ਉੱਚੀਆਂ ਠਰ-ਠਰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ। "ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ।"

११२

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਧੀਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਬਾਹਰ ਪੁਲਿਸ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਓ।" ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, "ਪ੍ਰਭੂ, ਆਪਣੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ, ਹੇ ਬਲੀਅਰ ਭੁਜ! ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਸ਼ੰਖ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਪਨਾਹ ਦਿਓ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!"

ਬਾਹਰ ਖੜਕਾਅ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ! ਦਸ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਸਿਪਾਹੀ ਅੰਦਰ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀਰੋ ਆਇਆ।

"ਕੀ ਇਹ ਹੈ?" ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, "ਸੱਚ ਦੱਸ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕਾਇਆ ਹੈ?"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਕਾਤਲ? ਕਿਹੜਾ ਕਾਤਲ? ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਦੀ ਸੇਵਕ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਕਾਤਲ ਇੱਥੇ ਕਿਉਂ ਆਵੇਗਾ?"

ਮੋਟੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਜੇਕਰ ਅਸਾਮੀ ਇੱਥੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀ ਲਗਾ ਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ।"

ਉੱਥੇ ਪੁਲਿਸ। ਦਰਅਸਲ, ਨਰੋਤਮ ਨੇ ਤਸਵੀਰ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਡੱਬੇ, ਫੁੱਲ ਖਿਲਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਭੂਇਨਮਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਧ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾ ਲਿਆ! ਉਹ ਫਲਾਂ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?

ਦੇਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ, ਦਯਾਨਾ ਡਰ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸੌਂ ਗਈ। ਰੌਲਾ ਉਸਨੂੰ ਹਿਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਿੰਨਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰੰਜੀਗੰਧਾ ਦਾ ਮਾਲਾ ਖਿਸਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੇਣ ਲਈ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ। ਦਯਾਨਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦਿਆਂ, ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, "ਡਰ ਨਾ! ਹਾਂ, ਸਿਪਾਹੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਹਨ! ਮੈਨੂੰ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ!"

ਉਦੋਂ ਤੱਕ, ਸਭ ਕੁਝ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬੰਦ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ। ਡਰ, ਡਰ, ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆਉਣ ਦਾ ਦਰਦ ਇੰਝ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਲ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਜਾਣ। ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ, "ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਤੁਸੀਂ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਈ। ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇਗਾ?"

ਦੇਵਦਾਸੀ

११३

ਸਾਹੀ ਨਾਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ, ਇਹ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦਾ ਕਮਰਾ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸੌਂ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਅਜੇ ਉੱਠਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ਾ

ਨਾ ਖੋਲ੍ਹੋ।" ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਜ਼ੰਜੀਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੀਨਾ ਨਾਇਕ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਇੱਕ ਆਦਿਮ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਵਰਜਿਤ ਫਲ ਤੋੜਨ ਦੀ ਇੱਛਾ!

ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਦੀ ਝਣਕਾਰ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਦੇਖਿਆ, ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਇਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਸਿਪਾਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਫਰਜ਼ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਗਲਤੀ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਠਾਕੁਰਜੀ 'ਤੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚਮਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਚੌਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਦਾਣਾ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ, ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਪਰ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੋ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭ ਲਵਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਉਸਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ।"

ਉਹ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਾਂਗ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਰਾਤ ਦੀ ਚੁੱਪੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਗੂੰਜਿਆ:

"ਜੇ ਹਰੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੌਣ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ? ਜੇ ਹਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੌਣ ਮਾਰੇਗਾ?"

ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਡਰ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕਿਉਂ, ਦੀਦੀ? ਕੀ ਇਕੱਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਚੰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ?"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਦਯਾਨਾ ਦੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ, ਦਯਾਨਾ! ਅਸੀਂ ਬੇਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਮਨੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾ। ਅਜੇ ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਹੈ।"

ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਂਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਜਾਗਦੇ ਰਹੋਗੇ?" ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ, ਮੈਂ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾਂਗੀ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਸੌਂ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਹੇਰਾ ਪੰਚਮੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਗੁੰਡੀਚਾ ਗ੍ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।" ਦਯਾਨਾ ਚਲੀ ਗਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਉਸਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ, "ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਜੀ!"

११४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਠਾਕੁਰਾਂ ਲਈ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਉੱਚਾ ਸਿੰਘਾਸਣ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਗਨਨਾਥ, ਬਲਭੱਦਰ ਅਤੇ ਸੁਭੱਦਰਾ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸ਼ਾਲੀਗ੍ਰਾਮ, ਗੋਪਾਲਜੀ ਅਤੇ ਰਾਧਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਆਰਤੀ, ਕਪੂਰ, ਦਾਨ ਦੀਵੇ, ਪਲੇਟਾਂ, ਕਟੋਰੇ ਅਤੇ ਘੜੇ, ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ੰਖ ਵੀ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਕੰਧਾਂ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨਾਰਾਇਣ, ਗਣੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਰਸਵਤੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਸ਼ਿਵ, ਪਾਰਵਤੀ ਅਤੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰ ਲੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਚੇਨ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੰਘਾਸਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਉਸਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਮਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ, ਪਰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕੁਝ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣਾ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜਾਂ ਅਹਿਸਾਨ ਦਾ

ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।" ਉਸਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਸ਼ਬਦ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਏ ਸਨ।

ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨੇ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੀ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਪਲਵ ਦਾ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।" ਮੁਕਤਾ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਦੋ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਫੜਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨਹੀਂ, ਨਰੋਤਮ ਨਹੀਂ! ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭੂਇਨਮਲ ਦੀ ਅਸਲੀ ਧੀ ਹਾਂ..." ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ, ਉਹ ਸ਼ਰਮ, ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਬੇਰਹਿਮ ਸੱਚ ਕਦੇ ਨਾ ਦੱਸਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਸਾਡੀ ਮਹਾਰਿਸ, ਨਰੋਤਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ! ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੈਂ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਔਰਤ ਹਾਂ। ਮਾਂ ਜਾਂ ਭੈਣ ਨਹੀਂ!"

ਉਦੋਂ ਤੱਕ, ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਮਲ ਗਤੀਹੀਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ! ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ। "ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ...! ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈ!" ਮੁਕਤਾ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕੰਧ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ! ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ!"

ਦੇਵਦਾਸੀ

११५

ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨਰੋਤਮ... ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਹੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਬਹਾਦਰ ਆਦਮੀਆਂ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਵੇਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।" ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਝੀਲ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਲਈ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਥਿਰ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਲਾਟ ਬਲਦੀ ਸੀ! ਉਸ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਧੋਖਾ ਜਾਂ

ਚਲਾਕੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਲੌਰ ਵਾਂਗ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਇੱਕ ਰੋਸ਼ਨੀ।

ਉਹ ਮੁਕਤਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸੱਚਾਈ ਜਾਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੰਨੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇਸਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੁਕਾਇਆ ਰੱਖਿਆ ਸੀ? ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝੇ। ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ, ਉਹ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਚਾਲ ਇੱਕ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਰਲ ਗਈ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਇੱਕ ਮੂਰਤੀ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ।

ਕਈ ਵਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਉਲਝਣ ਵਾਲਾ ਪਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਪੱਤੇ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾ ਟਿਮਟਿਮਾਇਆ। ਇਹ ਬੁਝਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਫਿਰ ਜਗੇਗਾ, ਬਲਦਾ ਹੋਇਆ। ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਕੰਬਦੀ ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਇਸ ਸਬਕ ਨਾਲ ਕੀਤੀ।

ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਸਵੇਰ ਦੀ ਮੱਧਮ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ ਬਾਹੁਦਾ ਦਸ਼ਮੀ ਸੀ। ਤਿੰਨੇ ਠਾਕੁਰ ਮੰਦਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਰ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਮਲ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ? ਮੈਂ ਕਿਸਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ? ਕੌਣ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗਾ? ਕੀ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਹੈ? ਕੀ ਉਹ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਜੇਕਰ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਮਹਾਰਾਜਾ, ਮੰਤਰੀ, ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੁਲਿਸ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਠੇ ਜਨਤਕ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ! ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰੇਗਾ?

ਨਹੀਂ, ਸਭ ਕੁਝ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧੀਕਰਨ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

*

११६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਸਨੇ ਨਰੋਤਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵਧਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ।

ਮਾਇਆ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁੱਤੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਦੀ ਹੋਈ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਦੀਆਂ ਨਾਜ਼ੁਕ ਬਾਹਾਂ ਨੇ ਵਰਾਂਡੇ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਆਪਣੀ ਠੋਡੀ ਚੁੱਕਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਕੀ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਕਰ ਲਏ ਹਨ, ਧੀ?" ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਨਹੀਂ, ਅਜੇ ਨਹੀਂ।"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਾਹ ਧੀਏ, ਦਯਾਨਾ ਬੁਲਾ ਰਹੀ ਹੈ।" ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, "ਮਾਇਆ, ਇੱਥੇ ਆ! ਦੰਦ ਬੁਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਣੀ ਹੈ।"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਾਹ ਧੀਏ। ਦਯਾਨਾ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜਲਦੀ ਪੂਰਾ ਕਰ। ਅਸੀਂ ਠਾਕੁਰਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਦਾ ਯਾਤਰਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਠਾਕੁਰਜੀ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣਗੇ।"

"ਅੱਜ ਮੈਂ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਾਂਗੀ ਅਤੇ ਠਾਕੁਰਜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਂਗੀ।" ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਾਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਮੁਕਤਾ ਹੱਸ ਪਈ। ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਥਪਥਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਜੇ ਵੀ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਅੱਜ ਬਹੁਦਾਸ਼ਮੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੱਥ ਨੂੰ ਸਿੰਘਦੁਆਰ ਵੱਲ ਖਿੱਚਾਂਗੇ। ਠਾਕੁਰਜੀ ਅੱਜ ਸਿੰਘਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਠਹਿਰਨਗੇ। ਕੱਲ੍ਹ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਹੈ। ਠਾਕੁਰਜੀ ਰੱਥ 'ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਗੇ। ਪਰਸੋਂ, ਮੰਦਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਦੀਖਿਆ ਲਵੇਗੀ।" ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਲਈ ਲਿਆ।

ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ? ਹਰ ਘਰ ਨੂੰ ਸਫ਼ੈਦੀ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਹਨ।
ਵੇਦੀ ਨੂੰ ਵਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ

ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਈ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਲਈ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੱਥ ਖਿੱਚਣਾ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੁਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਸੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ। ਬੱਡੰਡ ਜਾਂ ਸ਼ਾਰਧਾਬਲੀ ਦੇ ਘਰ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਤਾਰ ਹੜ੍ਹ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਰੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਚੁਡਾਂਗ ਸਾਥੀ ਲਈ, ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸੱਤ ਵਿਆਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਵਿਆਹ ਜਲਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੁਕਤਾ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਜਗਵੇਦੀ ਉੱਤੇ ਛਤਰੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕੇਲੇ ਦੇ ਖੰਭੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਛਤਰੀ ਹੇਠ ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਛਤਰੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਪਦ ਵਾਸ ਅਤੇ ਨਾਈ ਦੋਵੇਂ ਆ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਸਾਰੇ ਸੱਦੇ ਵੰਡੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਸੱਦਾ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਸੌਂ ਗਈ। ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ।"

*

ਦੇਵਦਾਸੀ

११७

ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਹਾਂ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਮਾਇਆ ਵੱਲੋਂ ਦੀਖਿਆ ਲਈ ਸੱਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਲਈ ਇਹ ਗਹਿਣੇ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਦੀਖਿਆ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੁਦ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਗੇ।" ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨਾਈ ਨੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਫੈਲ ਗਈਆਂ। ਇੱਕ ਨੌਂ ਰਤਨਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਰ, ਇੱਕ ਹੀਰੇ ਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਕੰਗਣ, ਅੱਠ ਜਵਾਹਰਾਤ ਜੜੇ ਹੋਏ ਕੰਗਣ, ਇੱਕ ਕੰਗਣ, ਇੱਕ ਸਿਰ ਦਾ ਪੱਥਰ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਬਰਛਾ। ਇੱਕ ਬਰਹਮਪੁਰੀ ਪੱਟੀ ਸਾੜੀ ਅਤੇ ਉੱਪਰਲਾ ਕੱਪੜਾ। ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਏ ਵੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਸਭ ਰਾਣੀ ਵੱਲੋਂ, ਕੁੜੀ ਲਈ।"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਛੂਹਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ ਦੁੱਧ ਵਾਲੇ ਮੱਖਣ, ਦਹੀਂ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇਖੇ। ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਭੇਜਿਆ ਹੈ! ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਸੋਂ ਦੋ ਲੱਦੇ ਦੁੱਧ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ।"

ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਹੰਝੂ ਆ ਗਏ। ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦਇਆ ਹੈ! ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਅੱਜ ਮਹਾਰੀ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਇਹ ਡਾਂਸ ਹਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ?

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਾਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਨਾਈ ਅਤੇ ਲੋਡਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਅਲਵਿਦਾ ਕਿਹਾ। ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਹੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਅਲਵਿਦਾ?"

ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੱਲੂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝ ਰਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ! ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਬਣਾਓ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਵਿਦਾਈ ਹੈ!"

ਗੁਰੁਪਦ ਦਾਸ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੱਸੇ, "ਸਾਡੀ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ? ਸਭ ਕੁਝ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।"

ਗੁੰਡੀਚਾ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹੁਦਾ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਰੱਖੇ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਰੱਥ ਖਿੱਚਣਾ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਰੱਥ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।"

"ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਰਥ ਵਿੱਚ ਬੌਣੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨੋਂ ਰੱਥ ਅੱਜ ਮੰਦਰ ਪਹੁੰਚਣਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ! ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ

ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੀ ਕੀ ਇੱਛਾ ਹੈ? ਉਹ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿੱਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰੱਥ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਖਿੱਚੋ, ਇਹ ਇੱਕ ਕਦਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲੇਗਾ।

११८

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਗੁਰਪਦ ਦਾਸ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਟਾਈ, ਖੰਡੂਆ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਲਏ। ਜੇਕਰ ਰੱਥ ਅੱਜ ਬਰਦੰਡਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ, ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉੱਥੇ 'ਡਾਕ ਸੇਵਾ' ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਰਅਸਲ, ਬਾਹੁੜਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਠਾਕੁਰ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਉਹ ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਛਾਮਾਇਆ ਰਤਨਸਿੰਘਾਸਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਦੇਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਜਗਜਾਨਨੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦਾ ਭੁਵਨਮੋਹਨ ਰੂਪ ਵੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਲਕਸ਼ਮੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨਾਲ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਨਾਟਕ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹੇਰਾ ਪੰਚਮੀ 'ਤੇ, ਇਹ ਦੇਵਦਾਸੀ, ਵ੍ਰਿੰਦਾ, ਜੋ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਗੁੰਡੀਚਾ ਬਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜ ਦੇ ਰੱਥ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਦੈਤ ਦੀ ਧੋਤੀ ਵੀ ਪਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਇੱਕ ਜ਼ਿਗਜ਼ੈਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੀ ਮੁਕਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ? ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ ਸੀ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ, ਦਯਾਨਾ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ, "ਦੀਦੀ, ਮਾਸੀ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਆ ਗਈ ਹੈ!"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਡੱਬਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਉਸਨੂੰ ਇੱਥੇ ਬੁਲਾਓ!" ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਲ ਉੱਠ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਡਰੀ ਹੋਈ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਆਂਟੀ! ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ?" ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ, ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਸਦੇ ਰੋਣ ਤੋਂ, ਉਹ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬੱਚਾ ਵਰਿੰਦਾ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉਤਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਚੁੱਪ ਰਹੋ, ਮਾਸੀ। ਰੋਣ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਤਾਂ ਹਨ! ਆਓ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਵਾਂਗੀ।"

ਆਪਣੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਸੀ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਧੀਏ! ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਜਿਸਨੇ ਵੀ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਤੋਬਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਾਪ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ? ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਤੀ ਸਾਵਿਤਰੀ ਕਿਵੇਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਸਾਵਿਤਰੀ ਬਣ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਸਨ! ਇਹ ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਕੀ ਸਿਰਫ਼ ਵਰਿੰਦਾ ਹੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ?"

ਦੇਵਦਾਸੀ

११६

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜਾ ਜਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗੁਆ ਬੈਠੋਗੇ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਖੇਤ ਵੀ ਗੁਆ ਬੈਠੋਗੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਪੂਰੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੰਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮੁਕਤਾ ਇਹ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਰਲਿਆ ਗੁੱਸਾ ਜਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਰਲਿਆ ਉਦਾਸੀ ਬਾਹਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ

ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਰਹੀ ਹੈ।

ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਖੇਈ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਭੇਟ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਢਿੱਡ ਕਿਵੇਂ ਭਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਯੁੱਧ, ਅਕਾਲ, ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਹੈਜ਼ਾ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ, ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਗਲਾ ਸ਼ਹਿਦ ਟਪਕਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਵਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਉਹ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਰਾਟਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਰੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਫੈਲਾਉਂਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ, ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਫੈਲਾਉਂਦੀ, ਤਾਂ ਸਵਰਗ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਵੀ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ। ਜਗੀਰੂ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਮੁਕ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਪਰ ਈਰਖਾਲੂਆਂ ਨੇ ਕਈ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਬਦਨਾਮੀ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਬਾਈਜੀ ਵਾਂਗ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੇਸਵਾ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਵੈਸ਼ਨਵ ਕਵੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜਦੀ ਸੀ: "ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।" ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਨਾ ਛੂਹਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾ ਕੇ, ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਚੱਕਾਡੋਲਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਨੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ, ਸਖ਼ਤ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰੇਗੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਵਰਿੰਦਾ ਦੇ ਪਤਨ ਨੇ ਉਸਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹਥੇਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਇਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭੁਲ ਜਾਵੋ ਕਿਸਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ, ਆਂਟੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਵਰਿੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ।" ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ

ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, "ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਬਾਹੂਦਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ... ਜੇ ਮੈਂ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗੀ!"

१२०

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੂੰ ਵਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਧੀ?"

ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਇਆ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ, ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਅਸਾਧਾਰਨ ਮਾਂ ਬਣਨ ਨਾਲ ਖਿੜ ਗਿਆ। ਉਹ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਦਿਲ ਕਿਸੇ ਅਣਦੇਖੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪਾਪ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ।" ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। "ਕਰਿ ਕਰੌ ਥੇ ਸੇਹੀ,

'ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਮੁਕਤਾ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕੱਲੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਅੱਜ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਈ ਕੋਲ ਗਈ, ਫਿਰ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ, ਫਿਰ ਭੂਤ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਕੋਲ। ਵਰਿੰਦਾ ਦੀ ਜਾਨ ਇਕੱਲੇ ਬਚਾਉਣਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣ ਗਿਆ।

ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਅਰਥ ਸੀ। ਉਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਜਣੇਪੇ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਰਿੰਦਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰਾਧਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਉਸੇ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਤੀਬਰ ਪਿਆਰ, ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਅੱਜ ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਔਰਤ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਢਾਹ ਰਹੀ ਹੋਵੇ!

ਸਾਰੀ ਰਾਤ, ਮੁਕਤਾ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝਦੀ ਰਹੀ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਹਿਦ ਮਿਲਾਇਆ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਇਆ। ਵਰਿੰਦਾ ਦੀ ਮੌਤ ਉਸਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਉਦਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਬੈਠੀ, ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੰਬੰਧ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਦੁੱਖ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਧਾਗੇ ਵਿੱਚ ਬੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ।

"ਦੁਬਾਰਾ ਜਨਮ,ਦੁਬਾਰਾ ਮੌਤ,ਦੁਬਾਰਾ ਮਾਂ, ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੋਈ।ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਦਾ ਵਗਦੀ ਧਾਰਾ ਹੈ। ਬਹੁਰਾ ਏਕਾਦਸ਼ੀ!

ਅਸਮਾਨ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਗੁੰਡੀਚਾ ਤੱਕ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਤਲਧਵਾਜ, ਦਰਪਦਲਨ ਅਤੇ ਨੰਦੀਘੋਸ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੱਥ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਰੱਥ ਹਰੀ ਬੋਲ, ਘੰਟੀਆਂ, ਘੰਟੀਆਂ ਅਤੇ "ਦਾਹੁਕ" ਦੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਰੱਥ ਦੇ ਉੱਪਰ ਘੰਟੀਆਂ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੱਥ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਉਤਰਨ ਦੀ ਗਤੀ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

१२१

ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦਾ ਰੱਥ ਬਾਹੁਦਾ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਭਰਾ ਅਤੇ ਭੈਣ ਦਾ ਰੱਥ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਭਗਤ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਰਾ, ਦੋਸਤ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਰੁਕੋ! ਮੈਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਸੱਦੇ ਕਾਰਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਰੁਕਿਆ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇੱਥੇ ਸਰਧਾ ਰੇਤ 'ਤੇ, ਗੂੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਵਾਂਗਾ। ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰਾਂਗਾ - 'ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ, ਅਸੀਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮਿਲਾਂਗੇ। ਇੱਥੇ ਹੀ!'

ਅਣਗਿਣਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਰੱਥ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ, ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮੰਦਰ ਦੀ ਕੰਧ ਵੱਲ ਗਈ। ਚਹਾਨੀ (ਦਰਸ਼ਨ) ਮੰਡਪ ਵਿੱਚ, ਸਖੀ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾਦਾਰ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਲਕਸ਼ਮੀ ਪਥਾਰੀ ਸਨ! ਇਹ ਸਾਫ਼

ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਭਾਬੀ ਦੇ ਰੱਥ ਆ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ! ਪਰ ਜਗਨਨਾਥ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਆਇਆ?

ਪ੍ਰਭੂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੱਚਦੇ-ਨੱਚਦੇ। ਰੱਥ ਨੌਹਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਥਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਦਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਆਦਿ ਅਰਘਿਆ ਥਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਕਤਾ, ਕਮਲਾ, ਵਿਮਲਾ, ਹਰੀਪ੍ਰਿਆ, ਕੋਕਿਲਾ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਮਹਾਰੀ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਬਾਦੰਡ 'ਤੇ ਹੁਲੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਾਣ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੰਗੀਤ। ਹਰ ਕੋਈ ਰੱਥ 'ਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿੰਨਰੀ ਸਵਰਗ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਹੋਣ। ਘੰਟਾ ਘੰਟਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਵਧਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਗਜਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਮਚੰਦਰਦੇਵ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਮਾਤਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਸੇਵਕ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਕਰਨਗੇ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਵੀ ਸਵਾਗਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਛੇਰਾ ਪਨਾਹਰਾ (ਰੱਥ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ) ਪਹਿਰਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਸੇਵਕ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਕਮਰਬੰਦ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਧੋਤੀ ਉਸਦੀ ਚੌੜੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਗੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੁਕਤਾ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਹੀ ਹੈ! ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਜੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ?

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਮਚੰਦਰਦੇਵ ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇ ਰੱਥ ਵੱਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ ਦਾ ਲੰਬਾ ਰੰਗ, ਤੰਗ ਅੱਖਾਂ, ਤਿੱਖੀ ਨੱਕ ਅਤੇ ਸੰਘਣੇ ਵਾਲ, ਇਹ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਦਾ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ!

ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ, ਚੌਰ (ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਧਾਗਾ) ਲੈ ਕੇ, ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਰੱਥ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਭਜਨਾਂ, ਕੀਰਤਨਾਂ ਅਤੇ "ਜੈ ਜਗਨਨਾਥ!" ਦੀਆਂ ਸਵਰਗੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ।

१२२

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਲਕਸ਼ਮੀ ਨਾਰਾਇਣ ਭੇਟ, ਚੌਪਦੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਜੋ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਦੀਵੀ ਵੈਕੁੰਠ ਦਾ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਚੱਲਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਫੜ ਕੇ ਰੱਥ ਵੱਲ ਫੜ ਲਿਆ। ਸ਼ੰਖਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਭਜਨਾਂ ਨੇ ਹਵਾ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮੰਦਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ।

ਰੱਥ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਅਡੋਲ ਰਹੀ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

*

*

*

ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੁਝ ਲੱਭ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹੀ ਆਦਮੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, "ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਾਂ!" ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਕਾ ਵਜੋਂ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ, ਪਰ ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੰਗ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੋਵੇ ਖੁਸ਼ ਰਹੇ। ਨੀਲਚੱਕਰ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ, ਉਹ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ, ਉਸਨੂੰ ਮੌਤ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਵਰਿੰਦਾ ਦੇ ਆਖਰੀ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ, ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਉਸਨੂੰ ਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਮੌਤ ਉਸਨੂੰ ਸਤਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੌਂ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਅਸਥਿਰ, ਉਸਨੂੰ ਸੌਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਸਦਾ ਮਨ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਖਾਲੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ, ਸਰੀਰ, ਮਨ, ਦਿਲ, ਚੇਤਨਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦਿਲ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਚਾਦਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੱਲ੍ਹ ਦੁਪਹਿਰ, ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ, ਅਤੇ ਪਰਸੋਂ, ਮਾਇਆ ਦੀਖਿਆ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ! ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹੈ! ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੇ ਬਲਿਆਰ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ! ਉਹ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਡੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਓ।

ਅੱਜ ਵੱਡੀ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੀ। ਮਾਇਆ ਨੇ ਜ਼ਿੱਦ ਕੀਤੀ, "ਮੈਂ ਵੀ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਮਨਾਵਾਂਗੀ!" ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਇਆ। ਦਯਾਨਾ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਨੀਂਦ ਦੇ ਆੜ ਵਿੱਚ ਨਾ ਦੇਖਣਾ, ਦਵਾਦਸ਼ੀ ਬਿਤਾਉਣਾ, ਉਸਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਵਰਿੰਦਾ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਮੌਤ ਕਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ?

ਦੇਵਦਾਸੀ

१२३

ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ! ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁਪਨਾ? ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਦੋ ਯੋਧੇ ਉਸ ਵੱਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਦਇਆ ਸੀ। ਕਾਂਚੀ-ਕਾਵੇਰੀ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ, ਦੋਵੇਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਾਲੀ ਦਾਸੀ ਮਾਣਿਕ ਤੋਂ ਦਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਮਾਣਿਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਅੱਜ, ਉਹ ਉਸਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇਗੀ! ਪ੍ਰਭੂ, ਦਇਆ ਕਰੋ। ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ।

ਦੋਵੇਂ ਘੋੜਸਵਾਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪੁਕਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, "ਅਸੀਂ ਪਿਆਸੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿਓ!" "ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ?

ਮੁਕਤਾ ਹੱਸ ਪਈ। ਝੁਕਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਲਵਾਂਗੀ। ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ।" ਖੂਹ ਵੱਲ ਭੱਜਦੀ ਹੋਈ, ਮੁਕਤਾ ਇੱਕ ਘੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲਿਆਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਹ ਕੀ ਸੀ? ਖੂਹ ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ... ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਆਸ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੁਝੀ। ਉਹ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਈ ਸੀ। ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਜਗਨਨਾਥ ਅਤੇ ਬਲਭਦਰ ਸਮਝ ਰਹੀ ਸੀ? ਉਹ ਮਾਣਿਕ ਵਾਂਗ ਗੁਣਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਮਲ ਸੀ, ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਸਦਾ ਦੋਸਤ, ਸੋਮਨਾਥ ਪਾਧੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਰਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਥੇ ਛੁਪਿਆ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਨਰੋਤਮ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਘੜਾ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਹੱਥੋਂ ਖਿਸਕ ਗਿਆ। ਇਹ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਟੁੱਟ ਗਿਆ।

ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਕਤਾ ਘਬਰਾ ਗਈ। ਘੋੜਸਵਾਰ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ਅਤੇ ਖੂਹ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਉਹ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਈ ਸੀ!

ਦੁਆਦਸ਼ੀ ਦੇ ਚੰਦ ਦੀ ਧੁੰਦਲੀ ਲਕੀਰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅਜਿਹਾ ਸੁਪਨਾ ਕਿਉਂ ਦੇਖਿਆ? ਇਹ ਅਸ਼ੁੱਭ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਘੜਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ! ਕੀ ਉਹ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਸੌਂ ਸਕੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸਵੇਰੇ ਅਜਿਹਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਿਆ। ਘੋੜਸਵਾਰ ਜਗਨਨਾਥ ਅਤੇ ਬਲਭਦਰ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲ ਗਏ? ਸੱਚਮੁੱਚ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਰਸਦੀ ਹੈ। ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੂਰ ਵਾਂਗ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਕੀ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਇੱਕ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਹੈ? ਪਰ ਨਰੋਤਮ ਅਤੇ ਸੋਮਨਾਥ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਮੰਗਿਆ? ਕੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ, ਭੁੱਖੇ ਅਤੇ ਪਿਆਸੇ, ਗੋਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ? ਮੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਗਲ ਆਰਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ੰਖਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੱਲ੍ਹ, ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ 'ਅਧਾਰਪਾਨ' ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰੁਕ ਗਏ।
१२४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਅੱਜ ਭਗਵਾਨ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਆਪਣੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨਰੋਤਮ! ਸਿਰਫ਼ ਜਗਨਨਾਥ ਹੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ!"

ਉਸਨੇ ਦਯਾਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਜਲਦੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਬੰਦਨ ਅਤੇ ਹਲਦੀ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨਹਾਓ। ਸਾਨੂੰ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ, ਸੁਪਾਰੀ, ਨਾਰੀਅਲ, ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਬੇਰ ਦੇ ਪੱਤੇ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਰਾਘਵਦਾਸ ਦੇ ਮੱਠ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰੇ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਮਝਿਆ?"

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਲ੍ਹ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ, ਮਰੀ ਹੋਈ ਵ੍ਰਿੰਦਾ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗੀ! ਗਰੀਬ ਔਰਤ ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਲੌਕਿਕ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲੀ ਗਈ।

ਹੁਣ, ਮਾਸੀ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਦੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਆਸ ਉਹ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਉਸਨੂੰ ਕਦੋਂ ਲੈ ਲਵੇਗੀ? ਫਿਰ ਬੱਚੇ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?

ਚੁਦਾਂਗ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਖਰਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਸਤੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਹੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਿਰਪਾ, ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਦੌਲਤ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਤੋਹਫ਼ੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਚਦੀ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਸ਼ਾਇਦ ਫਿਰ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਹੈ!

ਮੰਦਿਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਸੀ। ਪਾਂਡਾ, ਪਧੀਹਾਰੀ ਅਤੇ ਦਯਿਤਾਸ ਨੇ ਠਾਕੁਰਜੀ ਦੀ ਪਹੰਡੀ ਲਈ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਮੁਕਤਾ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚਿੰਤਤ

ਹੋ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦਯਿਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਅੱਜ ਇੰਨਾ ਉਦਾਸ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਿਉਂ? ਕੁਝ ਗਲਤ ਹੈ?" ਦਯਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ, 'ਅਧਾਰਪਣਾ' ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੋ ਭਾਂਡੇ ਅਚਾਨਕ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਬਚਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਈ? ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ!"

ਮੁਕਤਾ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਹ ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਸੀ!

ਕੀ ਉਦੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਵਧਾਏ ਸਨ? ਕੀ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ? ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਰੀਅਲ, ਕਾਟੇਜ ਪਨੀਰ, ਕੇਲੇ, ਨਾਵਤ, ਕਪੂਰ, ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਡਰਿੰਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ? ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਣੀ ਹੀ ਦਿੱਤਾ! ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਲੱਗੀ। ਅਚਾਨਕ, ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਯਾਦ ਆਈ: ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਦਰਪਣ ਦੇਣਾ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

१२५

ਮੁਕਤਾ ਚੁੱਪਚਾਪ ਪ੍ਰਭੂ ਕੋਲ ਗਈ ਅਤੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਦਇਆ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਅਡੋਲ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਇੱਕ ਆਮ ਔਰਤ ਦੇ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਹਿੱਲ ਗਏ ਸੀ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ 'ਅਧਾਰਪਨ' ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ? ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਭਰਮ, ਲਗਾਵ, ਪਿਆਰ, ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੰਨਾ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ!!

ਮੁਕਤਾ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਅਚਾਨਕ, ਮੁਕਤਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਭੱਜ ਕੇ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਿਆ ਅਤੇ ਪੱਖਾ ਚਲਾਇਆ। ਹੋਸ਼ ਆਉਣ 'ਤੇ, ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਰੱਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਮਹੰਤ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਯੋਗਾ ਮੁਦਰਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।

ਉਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਪ੍ਰਭੂ! ਉਹ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, ਬਾਬਾ! ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ। ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਝੁਕਿਆ। "ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਜਭੋਗ ਦੌਰਾਨ, ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਦਰ ਆਓਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਭੁੱਲੋਗੇ ਨਹੀਂ!"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਠੀਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?"

"ਮੈਂ ਹੁਣ ਠੀਕ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੈ।"

ਉਸਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਮਾਇਆ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਇਆ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ?"

ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਖੁਦ ਆ ਕੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹੋ! ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ? ਕੱਲ੍ਹ ਉਸਦੇ ਦੀਖਿਆ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ।"

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਹੀ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਪਰ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਭੀੜ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ, ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਹਰੇਕ ਪਹਾੜੀ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੰਦਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ। ਰੱਥ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਜੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਧੰਨ ਹੈ ਮਹਾਬਾਹੂ! ਰੱਥ ਯਾਤਰਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਤੁਸੀਂ ਰਤਨ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਧੂੜ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਲਈ ਇੰਨੇ ਬੇਸਬਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ! ਅੱਜ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡਾ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਹੇ ਭਗਤ-ਪ੍ਰੇਮੀ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਇੰਨੇ ਹੌਲੀ- ਹੌਲੀ ਤੁਰਦੇ ਹੋ।

ਪਹੰਡੀ ਤਿਉਹਾਰ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ! ਪੱਗ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ

१२६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਹ ਮਸਤੀ ਭਰਿਆ ਰਸਿਕ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ! ਉਸਨੂੰ ਨੀਲਾਦਰੀਕੰਦਰ ਛੱਡੇ ਨੌਂ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਹਿਣੇ ਲਿਆਇਆ ਹੈ। ਮਿੱਠੇ ਬੋਲ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਡੱਬਾ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਲਈ! ਇਹ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਬੰਦ ਹੈ। ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਅਤੇ ਭੈਣ ਮੰਦਰ ਦੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਰੱਥ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਿਆ, ਮੈਂ ਕਮਲਾ ਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਮਾਣ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਭਰਿਆ, ਉਸਦੀਆਂ ਨੌਕਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇਖਿਆ। ਬੀਨਾ ਨੰਦੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। "ਨੌਕਰਾਣੀ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ!"

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਵਿਛੋੜਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ, ਜੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ!"

ਉੱਥੋਂ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਗੁੱਸੇ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ, "ਤੂੰ ਧੋਖੇਬਾਜ਼, ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਛੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਨੌਂ ਦਿਨ ਬਿਤਾਏ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ! ਤੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਵੇਂ, ਉੱਥੇ ਜਾ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੱਡੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।"

ਇਸ ਦੌਰਾਨ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਟਪਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਭੈਣ ਸੁਭੱਦਰਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀਜਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ,

ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦਰਦ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਹਿਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਵਿਛੋੜੇ ਦੀਆਂ ਅੱਗਾਂ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਹੋਰ ਵੀ ਖਿੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਤ੍ਰਿਭੁਵਨ ਮੋਹਿਨੀ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਬੁਝ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਦੇਖੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਗਹਿਣੇ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ। ਕੜਾਭੀਦਾ ਝਾਰਾ, ਜਗਤਜੀਨਾਤਾਦ, ਸੰਬਲਪੁਰ ਦਾ ਬਕਡੇਰੀਆ, ਗਜਬੰਦ ਹਾਰ, ਕਟਕ ਤਾਰਕਾਸੀ ਦੀਆਂ ਕੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਪਾਟੀਆਂ, ਮਾਰਕੱਟ ਚੂੜੀਆਂ, ਹੀਰੇ ਵਾਸਨੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ ਪਟ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਪਹਿਨਾਵਾਂਗਾ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ!"

ਕੀ ਮਾਂ ਲਕਸ਼ਮੀ ਅਜਿਹੀ ਔਰਤ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਕਮਲਾ ਨੇ ਮਰਦ ਦਿਲ ਦੇ ਲੁਕਵੇਂ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪਤਨੀ ਦੁਆਰਾ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉੱਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ "ਸਰੀਰ-ਪੈਰ-ਹਥੇਲੀ" ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ,

ਦੇਵਦਾਸੀ

१२७

ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਗੁੱਸਾ ਦੁੱਗਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਚਲੇ ਜਾਓ, ਤੁਸੀਂ ਗੋਪੁਰ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਚਾਪਲੂਸੀ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਗਿਆਨ, ਬੁੱਧੀ, ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੱਚਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਚਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨੱਚ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਲੋਕ ਨਾ ਸਮਝੋ। ਮੈਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ, ਗਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੋਕ, ਮੇਰੇ ਵੰਸ਼, ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਾਪ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ਵਾਪਸ ਜਾਓ, ਇਹ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਸੁਭਦਰਾ, ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ। ਇਹ ਸਭ ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਮੂਲੀ ਹੈ!"

ਹੁਣ ਤੱਕ, ਭਗਵਾਨ ਚੁੱਪ ਰਹੇ, ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ। ਉਹ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੀ ਝਿੜਕ ਤੋਂ ਬਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਦੁਆਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਦਿਲੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੀ, ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦਾ? ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਰਵੱਈਆ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਉਹ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਸੀ।

ਚੱਕਾਡੋਲਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੌੜੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਸਦਾ ਸਾਹ ਉਸਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਭਰ ਗਈ, "ਲਕਸ਼ਮੀ! ਤੁਹਾਡੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਮਾਣ ਨਾਲ ਮਤਵਾਲੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਗੋਪੀਆਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ ਸਕਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾਯੋਗ ਹੋ? ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀ ਇੱਕ ਸੁੱਖ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਲਈ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਾਕਾਰ, ਗੁਣ-ਰਹਿਤ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਗਿਆਨ, ਬੁੱਧੀ, ਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਸਮਝੋ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਲੂਣ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੱਛੀ ਵਪਾਰੀ ਮਛੇਰਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਅੱਖਾਂ-ਚਾਂਵੜੀਆਂ, ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਭਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ? ਉਹ ਸਗੁਣ-ਨਿਰਗੁਣ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਧੂੜ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵ੍ਰਿੰਦਾਵਨ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀ, ਪਰ ਵ੍ਰਿੰਦਾਵਨ ਉਸਦਾ ਖੇਡ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੇ ਇਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ।"

ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਵਿਗੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ 'ਜੱਗਾ' ਕੋਲ ਕਿਹੜੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਔਰਤ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਪਤੀ ਕੋਮਲ, ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਉਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਔਰਤਾਂ ਸਿਰਫ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਸਿਆਣਾ' ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਅਸਲ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਦੀਆਂ ਗੁੱਸੇ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇਖ ਕੇ, ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ।

१२८

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕਾਨ੍ਹਾ, ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਗੱਲਾਂਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਿਹਾ। ਕੀ ਹੋਇਆ?" ਕੀ ਤੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਮਾਂ, ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ? ਜੇ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾ ਦਿੰਦੀ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਅੱਜ ਵ੍ਰਿੰਦਾਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਧਰਤੀ ਅਥਾਹ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਸਿੰਘਦੁਆਰ ਵੱਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹੋਏ, ਵੱਡੇ ਠਾਕੁਰ ਨੇ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇਵੀ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਉਸਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ। ਜੇਕਰ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਪਰਮ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ, ਉਹ ਜੋ ਵੀ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਿਓ!"

ਆਪਣੇ ਜੀਜੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਪਦਮਲਾਇਆ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਗੁੱਸਾ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਨ। ਉਹ ਉਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਈ!

ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੌਕਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਵੱਡਾ ਠਾਕੁਰ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ!" ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੀਂਹ ਪੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਮੰਨ ਜਾਵੇਗੀ? ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ, ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਬਜ਼ੁਰਗ ਠਾਕੁਰ ਜੀ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਆਓ। ਕਾਲੀਆ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਗਿੱਲਾ ਹੋਣ ਦਿਓ।"

ਕੀ ਅੰਦਰਲਾ ਮਨ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ? ਸਾਗਰ ਦੁਲਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਇਆ। ਮੁਕਤਾ ਉਸ ਕੋਮਲ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ, ਮਹਾਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੁਕਤਾ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਸਰੀਰ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਮਹਾਰੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ

ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਜੰਮ ਗਈ।

ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਸਦੀਵੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਲਦੀ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅਣਗਿਣਤ ਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਉਪਗ੍ਰਹਿ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਡਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਸਭ ਕੁਝ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਹੰਗਾਮਾ ਫੈਲ ਗਿਆ: "ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ!" ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ।

ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਓਹ!" ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਇੰਨੀ ਵਾਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਿਉਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ? ਇਹ ਸਭ ਇੱਕ ਦਿਖਾਵਾ ਹੈ!" "ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਆਪਣੀ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਹਰੀਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋ!" ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨਬਜ਼ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਾਰਨਗੜ੍ਹ ਭੂਇਨਮਲ ਦੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪਤਾ?"

ਦੇਵਦਾਸੀ

१२६

ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਆਲੋਚਨਾ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਹੈ, ਇਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਚੰਦਨ ਹੈ। ਕੋਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹੇ, ਰਾਧਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਕਾਲੀਆ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਮੋਹਿਤ ਹੈ। ਵੈਸ਼ਨਵ ਸਮੂਹ ਤਿੰਨਾਂ ਠਾਕੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਫੈਲਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, 'ਹਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ... ਹਰੇ ਰਾਮ...!' ਜੈ ਰਾਧਾਰਾਣੀ ਰਾਏ ਵਿਨੋਦਿਨੀ। ਮਹਾਭਾਵ ਚੱਕਡੋਲਾ... ਹਾਂ, ਇੱਥੇ ਮਹਾਭਾਵ ਹੈ। ਉਹ ਮਹਾਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਚੈਤਨਯਦੇਵ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਵੀ ਇਸਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਈ ਹੈ! ਕੋਈ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੂੰਹਦਾ ਜੋ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੈ!"

ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਰਦ ਸ਼੍ਰੀਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੂਹਦੇ।" ਵੈਸ਼ਨਵ ਹੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਵ੍ਰਿੰਦਾਵਨ ਵਿੱਚ

ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੀ ਮਰਦ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਔਰਤ ਹਨ। ਇਸ ਸਦੀਵੀ ਵ੍ਰਿੰਦਾਵਨ ਵਿੱਚ, ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਹਾਂ।"

ਛੈਣਾਂ, ਢੋਲਕੀਆਂ ਅਤੇ ਤਾਲਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਉੱਠ ਬੈਠ ਗਈ। ਭਗਵਾਨ ਨੌਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੇਚੈਨ ਪਈ ਸੀ!

ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਥਕਾਵਟ। ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਸੁਚੇਤ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਅਜਿੱਤ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਫੁੱਲ, ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਅਤੇ ਬੇਰ ਦੇ ਪੱਤੇ ਇੱਕ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ। ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਸਾਰਾ ਮੰਦਰ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਭਗਵਾਨ ਠਾਕੁਰ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਰਤਨ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ।

*

*

*

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਗੋਦ ਲਈ ਧੀ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲੇਗੀ! ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਬਾਨਪੁਰ ਦੀ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਗਿੱਟੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਉਹ ਮਦਾਲਸਾ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਸਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ 'ਯਮੁਨਾ'। ਗਿੱਟੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਸਾਰਾ ਬਚਪਨ ਸਤਿਆਗ ਖੁਰਾਕ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ, ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੀਤਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ, ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦ ਭਰ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਧੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗੀ। ਨ੍ਰਿਤ ਗੁਰੂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, "ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨਾਚ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ।"

ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਸੀ। ਦੀਖਿਆ ਲਈ ਬਾਈ ਫੁੱਟ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸਨੂੰ ਅਟੁੱਟ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਚੜ੍ਹਾਈ

ਤੋਂ, ਉਹ ਉਤਰਾਈ ਵੱਲ ਗਈ ਸੀ! ਚੋਟੀ ਤੋਂ, ਉਹ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਗਈ ਸੀ।

१३०

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਮੁਕਤੀ ਮੰਡਪ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ, ਸੋਨਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਮੰਡਪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਯਮੁਨਾ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।"

ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਯਮੁਨਾ ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਹੋਵਾਂਗੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਾਂਗੀ। ਨਾ ਰੋ!"

ਉਹ ਜੋ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਉਹ ਸੀ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਕਲੰਕ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਤਸ਼ੱਦਦ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਵੱਡੀ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਧੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਗੋਦ ਲਈ ਹੋਈ ਧੀ ਨਹੀਂ। ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਗੋਦ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੀਖਿਆ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੇਵਤੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਜ਼ਾਲਮ ਨਿਯਮ ਨੇ ਯਮੁਨਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਉਨ੍ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਰਹੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਨਾ ਮਹਾਰੀ ਰਾਣਪੁਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਾਮੁਕ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕੀ। ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤੋਹਫ਼ੇ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਾਣ-ਪਛਾਣ, ਗੱਲਬਾਤ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਖਿੱਚ। ਫਿਰ ਸਰੀਰਕ ਮੇਲ ਹੋਇਆ।

ਉਨ੍ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੋਨਾ ਮਹਾਰੀ ਕੋਲ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਯੋਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਉਸ ਕੋਲ ਉਸਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮਾੜੇ, ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ

ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਨਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਾਰਨ, ਉਸਨੂੰ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਣਪੁਰ ਦੀ ਰਖੇਲ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਲੁਕੀ ਰਹੀ। ਯਮੁਨਾ ਦਾ ਜਨਮ ਉੱਥੇ ਹੋਇਆ। ਯਮੁਨਾ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਸ਼੍ਰੀਕਸ਼ੇਤਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਈ। ਪ੍ਰਭੂ, ਹੋਰ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਭੋਗ ਵੱਲ ਗਈ ਸੀ। ਹੇ ਪਤਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਪਤਿਤ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬਚਾਓ। ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਓ, ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਸੇਵਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨੀਲਚੱਕਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਜੀਣ ਅਤੇ ਮਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਓ। ਮਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਕੇ ਜੀਉਂਦੀ ਸੀ। ਯਮੁਨਾ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੀਨਾਗ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨਾਲ ਰਾਣਪੁਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋਨਾ ਮਹਾਰੀ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਚੁੱਕ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸੋਨਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਧੀ ਯਮੁਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਲਈ ਧੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟੀਚਾ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

१३१

ਟੀਚਾ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਯਮੁਨਾ, ਜਿਸਨੂੰ "ਪੁਸ਼ਯਪੁਤਰੀ" ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਨ੍ਰਿਤ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਉਸਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਮੰਦਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਤਾਲਿਚੂ ਮਹਾਪਾਤਰਾ, ਪਾਤਜੋਸ਼ੀ ਮਹਾਪਾਤਰਾ, ਅਤੇ ਭੀਤਰਚੂ ਮਹਾਪਾਤਰਾ, ਸਮੇਤ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਅਨੈਤਿਕ ਕੰਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾਦੀ, ਕਮਲਾ ਮਹਾਰੀ, ਆਈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਨੀਨਾਗ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਰਣਪੁਰ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ

ਸੋਨਾ ਮਹਾਰੀ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਮਨੀਨਾਗ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਇੰਨੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਗੁਪਤ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀਜੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਨੈਤਿਕ ਕੰਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਕਤੀਮੰਡਪ ਦੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਯਮੁਨਾਬਾਈ, ਇੱਕ ਔਰਤ ਵੇਸਵਾ ਜਾਂ ਔਰਤ ਵੇਸਵਾ ਹੋਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਬਜਾਏ, "ਸ਼ਾਹੀ ਵੇਸ਼ਿਆ" ਹੋਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਬਾਨਪੁਰ ਮਹਿਲ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੀ, ਕਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ, ਕੋਮਲ, ਉੱਭਰਦਾ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਪਚਵੰਜਾ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਨਪੁਰ ਦੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ, ਰਾਜਾ ਮਾਨਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਦੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਠੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੁੱਲ ਗਈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਨ ਦਾ ਉਸਦਾ ਸੁਪਨਾ ਇੱਕ ਵੇਸ਼ਿਆ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਇੱਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਵੇਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਵੇਸ਼ਿਆ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਸਨਮਾਨ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੀ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕੇ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਹ! ਕੀ ਉਹ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਖੂਨੀ ਖੇਡ ਕਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਯਮੁਨਾ ਨੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘਾ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਨਹੀਂ। ਇਹ ਬੇਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਤੂਫ਼ਾਨ ਸਿਰਫ਼ ਤਸ਼ੱਦਦ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਬਦਲਾ ਅਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਮਹਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਗਾ। ਇਹ ਉਸਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਹੀ ਮੌਕਾ ਹੱਥੋਂ ਜਾਣ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਯਮੁਨਾ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰਾ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ।

१३२

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਾਰਨ ਉਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਦੀਖਿਆ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਕਤੀਮੰਡਪ ਵਿਖੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਪੱਤਰ ਭੇਜੇਗੀ। ਸਿਰਫ਼ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤਰੀ, ਗੋਪਾਲ ਘਰ, ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਛੂਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੇਵਦਾਸੀਆਂ ਬਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਦੀ ਜਾਤ, ਕਬੀਲਾ, ਜਾਂ ਵੰਸ਼ ਅਣਜਾਣ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਮਹੰਤ ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਧੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉਸਨੂੰ ਦੇਵਕੰਨਿਆ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ?

ਇਹ ਮਠਾਠ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਇੱਕ ਅਛੂਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੁਸ਼ਟ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਖਿੜ ਗਈ, ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਤੰਗ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦੀ ਅਣਜਾਣ, ਗੋਦ ਲਈ ਗਈ ਧੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੀ ਨ੍ਰਿਤਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਦੇਵਦਾਸੀ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ। ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਉਸਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਵੇਸ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਯਮੁਨਾ ਬਾਈ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਤੀਬਰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭੜਕ ਉੱਠੀਆਂ।

ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਚੰਦ ਦੀ ਜੇਤੂ ਚਾਂਦਨੀ ਪੱਛਮੀ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਚੁੰਮਦੀ ਹੈ, ਪੂਰਬੀ ਅਸਮਾਨ ਹੁਣ ਚੌਦਵੇਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਲਾਲ ਚਮਕ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਝੁੰਡ, ਚਹਿਕਦਾ ਹੋਇਆ, ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਉੱਡਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਝੰਡਾ ਉਸੇ ਲਾਲ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਤਿਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੇ ਉਸੇ ਝੰਡੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਝੁਕ ਕੇ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੁਕਾਰਿਆ - "ਮਾਇਆ! ਉੱਠ ਧੀਏ! ਕੀ ਤੂੰ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਨਵੀਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ?"

ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਲਦਿਆਂ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਜੋ ਤਾਜ਼ੀ ਨਹਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਇੰਝ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਊਸ਼ਾ ਸੁੰਦਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਵਰਗ ਤੋਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉਤਰੀ ਹੋਵੇ।

ਮਾਇਆ ਅੱਧੀ ਜਾਗਦੀ, ਅੱਧੀ ਸੁਪਨਮਈ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੱਸ ਪਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁਕਾਰਿਆ, "ਮਾਇਆ! ਹੇ ਮਾਇਆ! ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੋ, ਇਹ ਸ਼ੁਭ ਸਵੇਰ ਇੰਨੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਸਜਾਵਟਾਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਦੀਖਿਆ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ।"

ਮਾਇਆ ਤੁਰੰਤ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ, ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਲਦੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਗਈ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

१३३

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ।"

ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਦੀਦੀ! ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਵਾਂਗੀ।"

"ਜਲਦੀ ਕਰੋ" ਕਹਿ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ।

ਅੱਜ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਪਰਮ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਉਹ ਖੁਦ ਉਸ ਅਦੁੱਤੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਗਿਰਧਾਰੀ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਵਰਗੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦੇ ਲੇਪ ਨਾਲ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਅਦਭੁਤ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਤੁਲਸੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਲਗ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਭਗਤੀ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ - "ਪ੍ਰਭੂ! ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਸੂਮ ਧੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਮਲ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿਓ, ਪ੍ਰਭੁ! ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣੇ।"

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ 'ਤੇ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਦਯਾਨਾ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਾਇਆ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਾਲ ਉਸਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਨਵੇਂ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਵਾਂਗ ਤਿਆਗ ਦਾ ਕੋਈ ਪਰਛਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਸਦੇ ਵਾਲ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਗੰਢ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਚਮੇਲੀ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਮਾਲਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਰੇਖਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਵਰਗਾ ਗੋਰਖਣਾ (ਸੁਨਹਿਰੀ ਯੁੱਗ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ), ਉਸਦੇ ਨੱਕ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹਰਿਮੰਦਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਉਸਦੀ ਆਇਤਾਕਾਰ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਕੋਹਲ ਦੀ ਲਕੀਰ, ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਸਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਚੰਦਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਿੰਦੂਰ ਦਾ ਇੱਕ ਬਿੰਦੀ, ਇਹ ਸਭ ਉਸਦੇ ਚੁਸਤ, ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜੋੜਦੇ ਹਨ।

ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਜਨ ਵਿੱਚ ਅਲਕਾ ਮਣੀ, ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਗੰਢ ਵਿੱਚ ਚੌਰਭੁੰਡੀ ਅਤੇ ਝਰਕਾਠੀ, ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਨਾਤ ਮਯੂਰ ਗੁਣਾ ਅਤੇ ਨੋਲਕ, ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਘੀੜੀ, ਮੱਲਿਕਾਲੀ, ਚੰਦਰਬਲੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੀਫੂਲ, ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਛਪਸਰੀ, ਗਜਬੰਧ ਦਾ ਹਾਰ, ਹਰਦਫਲੀਆ, ਮਾਲਾ, ਨਵਰਾਤਲਾ ਅਤੇ ਚਮਪਦਲਾ। ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਬਾਜੁਬੰਧ, ਪਚਖਡੂ, ਬੁਟਫਲ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਗਜਰਾ ਗੋਟੀ ਦੀ ਚੂੜੀ, ਬਹਿਨ ਦੀ ਚੂੜੀ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਦਮ, ਉਂਗਲੀ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਟਰਤਨ ਮੁੰਦਰੀ, ਕਮਰ ਵਿੱਚ ਕਮਰਸੁਤਾ, ਗੋਠ ਅਤੇ ਚੰਦਰਹਾਰ, ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਕੀ ਪਹੂਦ ਬੇਂਗਪਤੀਆ ਗਿੱਟਾ, ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਉਂਗਲੀ ਵਿੱਚ ਘੁੰਗਰੂ ਅਤੇ ਪਦਮਾ।

१३४

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਝੁਟੀਆ (ਇੱਕ ਟਿਊਨਿਕ) ਅਤੇ ਅਲਤਾ ਹੈ। ਬਸੰਤੀ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਹਰੀ ਕੰਚਲੀ (ਇੱਕ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਸਾੜੀ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਦੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਉਸਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਰੀਰ ਵੱਲ ਮੋਹਿਤ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦੀ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਵਰਗੀ ਧਾਰਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਝਿੰਝਣ ਵਾਲੇ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਵੈਸ ਪਾਵਚ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕ ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਸੰਭਵ ਹੈ? ਦੇਵੀ- ਦੇਵਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਮਾਇਆ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਫੁੱਲ-ਪਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾ ਕੇ ਵੈਸ ਪਾਵਚ 'ਤੇ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਕਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਨੇ ਪੁਕਾਰਿਆ, "ਪਾਤਜੋਸ਼ੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦਾ ਰਾਜ ਭੋਗ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਧੀ ਦੀਖਿਆ ਲਵੇਗੀ।"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, "ਹਾਂ! ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।" ਉਹ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਰਸਤਾ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ। ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਆਈ, ਕੁਝ ਵਿਆਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਸ਼ੁਭ ਸੰਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।

ਮਾਇਆ ਜੈ ਵਿਜੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਅਟੁੱਟ ਚੌਲ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤ, ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰਾ ਕੋਈ ਖਿਲਵਾੜ ਜਾਂ ਚੁਸਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦਾ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਘੰਟੀਆਂ, ਕਾਹਲੀ ਨੇੱਟੰਗ ਸਾਜ਼, ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। "ਜੈ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ" ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ! ਪਤਜੋਸ਼ੀ ਮਹਾਪਾਤਰਾ ਨੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਚੰਦਨ ਲਿਆ ਕੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸਜਾਇਆ। ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਸਿੰਦੂਰ ਦੀ ਇੱਕ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕੁੱਕਮ (ਚੌਲ ਅਤੇ ਚਾਵਲ) ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ।

ਹੰਗਾਮੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਜਗਮੋਹਨ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਪਤਜੋਸ਼ੀ ਮਹਾਪਾਤਰਾ ਜੈ ਵਿਜੇ ਗੇਟ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਪਤੀ ਗੌਡੇਸ਼ਵਰ ਨਵਕੋਟੀ ਕਰਨਾਟ ਕਲਵਰਗੇਸ਼ਵਰ ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪਰੂੜਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਚੌਟੂ... ਹੁਣ, ਗੋਵਿੰਦ ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਦੌਰਾਨ ਬਡ ਠਾਕੁਰ ਦੇ ਗੀਤ ਨੱਚੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਨਾਚ ਸ਼ਾਮ

ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ "ਬਡਸਿੰਗਰ" ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਬਡੇ ਠਾਕੁਰ ਸੰਪਰਦਾ।

"ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਛਡਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੀਤ ਗਾਵੇ ਨਹੀਂ।"

ਦੇਵਦਾਸੀ

१३५

ਪਾਤਜੋਸ਼ੀ ਮਹਾਪਾਤਰਾ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਕ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਚੰਦਨ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦਾ ਲੇਪ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗਲ੍ਹ 'ਤੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ - 'ਨਹੀਂ... ਨਹੀਂ... ਨਹੀਂ... ਮਾਂ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਾਯਮਨੋਵਾਕਿਆ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੋ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਅਤੇ ਮਨੋਹਰਿਨੀ ਮਦਾਲਸਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੇਵੇ।'

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ, ਧੀ!" ਮਸ਼ੀਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਮਾਇਆ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਭਰ ਆਏ। ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, "ਪ੍ਰਭੂ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।"

ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੁੜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਵੱਲ, ਫਿਰ ਜਵਾਨ ਦਾਸੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਝਪਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੱਚਮੁੱਚ, ਗੰਗਾ ਵਾਂਗ, ਜੋ ਕਿ ਕਈ ਯੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਤਰ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਸ਼ੁੱਧ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਠੰਢੀ ਧਾਰਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਗਤੀ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਭਿੱਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਉਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਇੱਕ ਅਲੌਕਿਕ ਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਦਰੋਂ, ਉਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਪ੍ਰਭੂ! ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੋ।" ਫਿਰ

ਉਸਦਾ ਮਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਗਨਨਾਥ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚੁੱਪ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ, ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, "ਇਹ ਪਿਆਰ ਔਖਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਿੱਖੀ ਧਾਰ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।"

ਗਰੁੜ ਥੰਮ੍ਹ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹੇਠ ਖੜ੍ਹੀ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਦੋ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਸਿਰਫ਼ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ? ਔਰਤ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਉਸਦੇ ਮੋਢੇ ਫੜ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਜਲੂਸ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੈਕਰ, ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਹਾਰੀਆ ਮੰਗਲ ਗੀਲ ਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸ਼ਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੰਦਰ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਵਿਮਲਾ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਮਹਾਰੀ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਸਿੱਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਾਂਡਾ, ਪਧਿਆਰੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਸਿੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਭਾਵ ਖਿੜ ਗਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, "ਮੇਰੀ ਧੀ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿਓ। ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ।"

ਅਕਸ਼ਿਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਦੁਲਹਨ ਵਾਂਗ ਪਦਸਿਮ੍ਹਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਕੋਈ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੱਤ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ, ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਹੰਝੂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

१३६

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਇਹ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਜਿਹੇ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਰੱਬਾ! ਇੰਨੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਤੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਡੂੰਘੇ ਦਰਦ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਹਿਮ ਦੀ ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ?

ਜਦੋਂ ਦੁੱਖ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਨੇ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਇਸ ਸ਼ੁਭ ਦਿਨ 'ਤੇ ਮਾਇਆ ਲਈ ਰੋਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਜਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਭਗਵਾਨ ਜਗਨਨਾਥ ਉਸਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਅਮਰਤਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣਗੇ। ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੱਲ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ, ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਨਿਰਵਾਣ ਵੱਲ।

ਪਰ ਕੀ ਇੱਕ ਮਾਂ ਦਾ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਿਲ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ? ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣਨ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਸੀ। ਅੱਜ, ਹਕੀਕਤ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਸ਼ ਮਾਇਆ ਪਟਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੀ, ਐਸ਼ੋ-ਆਰਾਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ। ਹੁਣ, ਦੌਲਤ, ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਥਹੀਣ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਬੇੜਾ ਸ਼ੰਖਾ ਅਤੇ ਹੁਤੁਸ਼ਯਾਨੀ ਦੀ ਵੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਦੋ ਵਾਰ ਘੁੰਮਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੀਜੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਰਾਜਗੁਰੂ ਸੋਨੇ ਦਾ ਡੰਡਾ ਫੜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਪਤੰਜਲੀ, ਆਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਪਤਜੋਸ਼ੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਗੰਭੀਰ ਸੁਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰੋ।" ਡਰਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਹੋਇਆ? ਰਾਜਗੁਰੂ, ਮੇਰਾ ਕੀ ਅਪਰਾਧ ਹੈ?"

"ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਖੋ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਕੁਲਸ਼ੀਲਾ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹੋ! ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪਾਪ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣ ਗਏ ਹੋ।" ਕੰਬਦੇ ਹੋਏ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਇੱਕ ਅਛੂਤ ਜਾਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਕੁਲਸ਼ੀਲਾ ਕੁੜੀ ਦਾ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਯੋਗ ਅਤੇ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਗਨਨਾਥ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਗੱਦਾਰ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਬਹਾਦਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗਜਪਤੀ ਗੌਡੇਸ਼ਵਰ ਨਵਕੋਟੀ ਕਰਨਾਟ ਕਲਵਰਗੇਸ਼ਵਰ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਵ ਨੇ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਗੋਦ ਲਈ ਧੀ ਨੂੰ ਦੇਵਦਾਸੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਮੁਕਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਡਰ, ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਜੰਮ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢਣਾ ਮੌਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਸੀ।

ਦੇਵਦਾਸੀ

१३७

ਪਰ ਇਹ ਕੀ ਸੀ? ਮੁਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਗਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਅੱਗ ਉਛਾਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਅਤੇ ਰਾਜਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਅਡੋਲ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਸੀ।

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ, "ਰਾਜਗੁਰੂ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸਹਿਣ ਕਰਦੀ ਰਹਾਂਗੀ? ਕੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ?"

ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ, "ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਬੇਰਹਿਮ ਹੈ! ਰਾਜੇ ਨਾਲ, ਪੰਡਿਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ... ਇਹ ਇੱਕ ਨਾ-ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਹੈ।"

ਰਾਜਗੁਰੂ ਮੁਕਤਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਰਗੀ ਨਿਗਾਹ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪਤਾ ਹਨ?"

ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, "ਜੇਕਰ ਅਨਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਅਪਰਾਧ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੋ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇ ਉਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗੀ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਧੱਬਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ।"

ਸਬਰ ਟੁੱਟਦਿਆਂ, ਰਾਜਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ? ਝੂਠ ਕੀ ਹੈ?"

ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ, ਮੁਕਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਉਹ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਖੱਤਰੀ ਬੱਚੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਜਾਤੀ ਦੀ ਅਪਰਾਧੀ ਹਾਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠ ਹੈ।"

ਪਤੰਜਲੀ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤਾਂ ਮਾਇਆ, ਕੀ ਮੁਕਤਾ ਖੱਤਰੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਨਰੋਤਮ ਭੂਇਨਮਲ ਦੀ ਧੀ ਹੈ?" ਬਾਕੀ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਹੱਸ ਪਏ।

"ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ," ਮੁਕਤਾ ਚੀਕ ਪਈ, ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕ ਕੇ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੋਈ ਉਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ।

ਪਰ ਇਹ ਕੌਣ ਸੀ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਮੁਕਤਾ ਤੋਂ ਔਰਤ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮੰਡਪ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਰਹਿਤ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ 'ਤੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ।

ਉਹ ਪੰਡਿਤਾਂ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧੀ। ਉਸਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, "ਮਾਇਆ ਸਾਡੀ ਧੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਅਣਜਾਣ ਕੁਲਸ਼ੀਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮਯੂਰਭੰਜ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਾਂ। ਪਿਤਾ ਸ਼ਤਰੂਜੀਤ ਦੇਵ
१३८

ਦੇਵਦਾਸੀ

ਪਰੀਚਾ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਹਾਂ, ਲੋਪਾਮੁਦਰਾ ਦੇਵੀ। ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਜਗਨਨਾਥ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।"

ਮਾਇਆ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਥੇਲੀ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ, ਜੋ ਮੋਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਰਹੀ ਸੀ! ਇਹ ਔਰਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਕੌਣ ਹੈ? ਉੱਚੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ, ਲੰਬੀ ਨੱਕ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਗੋਰੀ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੀ ਇਹ ਔਰਤ ਕੌਣ ਹੈ?

ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੇਟਾਂ ਸੁੱਟ ਕੇ, ਮਾਇਆ ਅੱਗੇ ਭੱਜੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ, "ਮਾਂ, ਮਾਂ..." ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ, ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਅਤੇ

ਪਿਆਰ ਭਰ ਆਇਆ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ, ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ।
ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਾਰਾ ਤਰਕ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਰੋਮਾਂਚਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਫਿੱਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਸਾਰੇ ਮਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਮੁਕਤਾ ਮਹਾਰੀ ਦਾ ਦਲ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਗਤੀਹੀਣ ਰਹੇ। ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਵੀ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ਤਰੂਜੀਤ ਦੇਵ ਪਰਿਛਾ ਅਤੇ ਲੋਪਾਮੁਦਰਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੀਖਿਆ ਸਮਾਰੋਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟਨਾ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਲੋਪਾਮੁਦਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ, ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਹਨ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਸਿਰਫ਼ ਜਗਨਨਾਥ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਝੂਠੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਧਿਆਨ, ਤਪੱਸਿਆ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਭ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਝੂਠੇ ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਉਹ ਉਸਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਝੂਠੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮਾਇਆ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?

ਜੇਕਰ ਮਾਇਆ ਸੰਸਾਰੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਉਹ ਝੂਠੇ ਬਣ ਜਾਣਗੇ! ਸੰਪੂਰਨਾਨੰਦ ਵਰਗੇ ਦ੍ਰਿੜ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮਨ ਹਿੱਲ ਗਿਆ।

ਮੁਕਤਾ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਗਨਨਾਥ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰੀ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਹੋ ਜਾਵੇ? ਕੀ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਮਹਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਜੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਾਪੇ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਜੇ ਛੋਟੀ ਕੁੜੀ ਖੁਦ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

151